

ZİYARETGÂHLAR REHBERİ (EL-İŞÂRÂT İLÂ MA'RİFETİ'Z-ZİYÂRÂT)

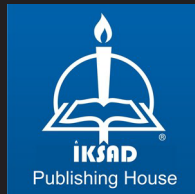
YAZARLAR

Rıkhan ANWER MOHAMMED

Doç. Dr. Taner YILDIRIM

EDİTÖR

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

ZİYARETGÂHLAR REHBERİ
(EL-İŞÂRÂT İLÂ MA'RİFETİ'Z-ZİYÂRÂT)

Rıkhan ANWER MOHAMMED

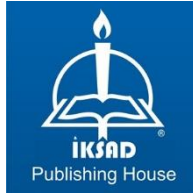
Doç. Dr. Taner YILDIRIM

EDİTÖR

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

ELAZİĞ

2022

Copyright © 2022 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2022©

ISBN: 978-625-8405-31-6
Cover Design: İbrahim KAYA
February / 2022
Ankara / Turkey
Size = 16x24 cm

EDİTÖRDEN

Tarih araştırmacılığında doğrudan kaynak olarak kabul edilen seyahatnâmeler, yazıldıkları dönemi ve olaylarını yansıtmaları bakımından birçok araştırmacının öncelikle başvurduğu eserler olmuştur. Farklı coğrafyaları keşfetmek amaçlı yapılan birçok gezi, tarih araştırmacılığı için hem bir metot hem de bir ürün oluşturmuştur. Seyahatnâmeler bir seyyahın gezip gördüğü yerlerdeki ilginçlikleri anlattıkları ve gelecek nesillere dönemi aktardıkları önemli tarihi kaynakları oluşturmaktadır. Bir tür gezi yazısı niteliğinde olan seyahatnâmeler aynı zamanda söz konusu edilen bölgeyi ve insanların yaşayışlarını her açıdan inceleyen bir nevi kültür aktarım aracı olarak da görülebilir.

Geçmiş dönemlerde merak edilen uzak ülkelerin tanınması ve buna ilişkin merakın giderilmesinin bir aracı olarak görülen seyahatnâmelerden biri de Herevî'nin, "*El-İşârât İlâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*" adlı eseridir. el-Herevî'nin hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunmamakla birlikte kaleme aldığı *Kitâbü'l-İşârât ilâ ma'rifeti'z-ziyârât* isimli eserinden onun hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, seyyah ve tarihçidir. Herâtlı bir aileye mensup olmasından dolayı da "el-Herevî" lakaplarıyla tanınır. el-Herevî'ye ait olduğu bilinen *Kitâbü'l-İşârât ilâ ma'rifeti'zziyârât*, *Kitâbü Menâzili'l-'arz zâti't-tûl ve'l-'arz*, *et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-hiyeli'l-harbiyye* ve *el-Vasiyyetü'l-Hereviyye* isimli dört eser bulunmaktadır.

Hayatının son döneminde, Eyyübiler'in Haleb kolu hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'nin himâyesine girip, Haleb'e yerleşmiştir. el-Herevî burada kendisi için inşa edilen el-Medresetü'l-Hereviyye adlı medresede dersler vermiş, yaptırdığı ribâtın masraflarını karşılamak üzere vakıflar tahsis etmiştir. Ocak 1215 tarihinde vefat eden el-Herevî'nin naaşı, ders verdiği medresenin köşesindeki türbeye defnedilmiştir. Türbesinin üzerindeki kitâbenin bizzat kendisi tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Yemen'den İstanbul'a Semerkant'tan Sicilya'ya, Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar pek çok bölgeyi gezen el-Herevî'nin tarih, coğrafya yanında mekanik, fizik ve tılsım gibi ilimlerde de bilgi sahibi olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada "*El-İşârât İlâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*" adlı eserinin Türkçe transkribi yapılarak, elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Materyal olarak eserin Şam'daki el-Ma'had el-Faransi'nin 1953'teki baskısı kullanılmış, ayrıca Şam'daki Dârü'l-Kütübi'z-Zahiriyye'deki başka bir nüshadan da faydalanılmıştır. Tercümede Arapça nüshaların yanısıra yer adları, şehir, deniz, göl, nehir, dağ vb. coğrafyaya ait isimlerle kişi adlarında Türkçe kaynaklarda kullanılmıştır. el-Herevî bu eserinde Suriye, Filistîn, Irak, el-Cezîre, Yemen, Mağrib, Habeşistan, Hindistan, Mâverâünnehir, Horasan,

İran, Azerbaycan, Hicâz, Anadolu, Akdeniz adaları ve İstanbul gibi ziyaret ettiği çoğu şehir ve ülkelerin tarihi hakkında bilgi vermiş, buralarda gördüğü türbeler, imaretler ve diğer tarihî eserleri tanıtmıştır.

Bu kitabın yeni çalışmalara zemin hazırlayacağı ve araştırmacılara fener tutacağı düşüncesindeyiz. Bu çalışma ile Orta Çağ Türk ve İslam tarihi alanına sağladığı emek ve katkılarından dolayı Doç. Dr. Taner Yıldırım ve öğrencisi Rıkhan Anwer Mohammed'i tebrik ediyorum. Kitabımızın yayınlanma aşamasında, bizden emek ve desteklerini esirgemeyen İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanı Sayın Mustafa Latif Emek'e, İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Başkanışmanı Sayın Sefa Salih Bildirici ve İbrahim Kaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

ÖN SÖZ

Seyahatname türünden eserler ilk elden ana kaynaklar arasında yer almaktadırlar. İçerisindeki bilgilerin çoğu yazarları tarafından bizzat tasdik edilmiştir. Oldukça zengin bilgiler ihtiva eden bu eserler, kaynak olma özelliklerinin yanı sıra; ekonomik, antropolojik, filolojik ve sosyo-kültürel bilgiler içerdiğinden, kültür tarihinin de temel yapıtları arasında değerlendirilmektedirler. Herevî'nin, bazı dostlarının isteği üzerine kaleme aldığını söylediği "*El-İşârât İlâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*" adlı eseri de bu tür yapıtlardan biridir. Bu eserde müellefimiz, Suriye, Filistin, Irak, el-Cezîre, Yemen, Mısır, Mağrib, Habeşistan, Hindistan, Mâverâünnehir, Horasan, İran, Azerbaycan, Hicaz, Anadolu, Akdeniz adaları ve İstanbul gibi çoğunu ziyaret ettiği şehir ve ülkelerin tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca buralarda gördüğü kabir, türbe, imaretler ve diğer tarihî eserleri tanıtarak kültür tarihi açısından bizlere oldukça önemli detayları aktarmaktadır.

Bu çalışma esasen 2021 yılında Fırat Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlamış olduğumuz (*Ebû'l-Hasan Ali B. Ebû Bekir el-Herevî'nin el-İşârât ilâ Ma'rifeti'z-Ziyârât Adlı Eserinin Tercümesi Ve Değerlendirmesi*) adlı yüksek lisans tezinin yeniden gözden geçirilerek düzeltilmiş ve genişletilmiş şeklindedir.

Doç. Dr. Taner YILDIRIM
Rıkhan ANWER MOHAMMED

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN.....	i
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
1. TRANSKRİBE METİN.....	1
1.1. Herevînin Hayatı ve Eserleri	1
1.2. Haleb ve Ona Bağlı Bölgelerdeki Ziyaretgâhlar	6
1.3. Humus	10
1.4. Baalbek ve Bekaa	11
1.5. Şam, Dağları ve Köyleri	12
1.6. Havran Şehri Ziyaretleri Bahsi	17
1.7. Belka	18
1.8. Meab Memleketi.....	19
1.9. Taberiye Memleketi ve Oraya Bağlı Bölgeler	19
1.10. Taberiye Civarındaki Ziyaretler.....	21
1.11. Nablus Yoluna Geri Döndük	23
1.12. Kudüs-i Şerif ve Çevresi Ziyaretleri	24
1.13. Kudüs'ten el-Halil Şehrine (AS) Giden Yol	28
1.14. el-Halil (AS) Şehri.....	28
1.15. Kudüs'ten Askalan'a Giden Yol Bahsi	30
1.16. Askalan ve Mısır Yolu.....	32
1.17. Kahire Yolu	32
1.18. el-Karafe Ziyaretgâhları Bahsi	33
1.19. el-Cize'den Eski Mısır'a Giden Yol.....	36
1.20. Yukarı Mısır Memleketleri	38
1.21. en-Nube'ye Giden Yol	41

1.22. Mısır ile Dimyât, Cezayir ve İskenderiye Sahil Şehirleri.....	42
1.23. Dimyât'tan Reşid'e Giden Yol	43
1.24. İskenderiye Suğuru.....	43
1.25. İskenderiye Suğuru Ziyaretleri ve Oradaki Eserler	45
1.26. el-Mağrib Memleketleri.....	47
1.27. Memleketlerin Ziyaretleri.....	49
1.28. Kıbrıs Adası.....	50
1.29. Konstantiniyye Şehri	50
1.30. Rum Memleketleri.....	52
1.31. Kuzeydeki Rum Memleketlerine Giden Yol	52
1.32. Şehirlerdeki Ziyaretler ile Şam, Habur, Diyarbakır, Cezire-i İbn Ömer ve Musul Etrafı.....	54
1.33. Habur Şehri	59
1.34. Musul ve Ona Bağlı Bölgeler	61
1.35. Musul Şehri	62
1.36. Musul'dan Irak'a Giden Yol.....	64
1.37. Irak Ziyaretleri Bahsi.....	64
1.38. Samarra Şehri	64
1.39. Bağdat	65
1.40. Kûfe Şehri	69
1.41. Irak ve Ardından Mekke ile Medine Ziyaretlerinin Bahsi	71
1.42. Basra Şehri	72
1.43. Hicaz Ziyaretleri ile Mekke - Medine Yolu ve Yemen.....	75
1.44. Mekke –Allah Onu Korusun-	76
1.45. Mekke'den Medine'ye Giden Yol	80
1.46. Medine Ziyaretleri Bahsi -Oranın Sakinine Salat ve Selam Olsun-	80

1.47. Medine Ziyaretleri Bahsi	82
1.48. el-Baki Bahsi	82
1.49. Yemen Şehirleri.....	85
1.50. Acem Memleketleri	86
1.51. Bu kitabın müellifi -Allah ona ve bütün Müslümanlara mağfaret eylesin- şöyle der:.....	88
DEĞERLENDİRME.....	89
KİŞİ VE YER ADLARI İNDEKSİ.....	94
KAYNAKÇA	2

1. TRANSKRİBE METİN

1.1. Herevînin Hayatı ve Eserleri

Kitabın yazarı Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir el-Herevî, seyyah ve tarihçidir. Tam adı Ebü'l-Hasan Takiyyü'd-dîn 'Alî b. Ebî Bekr b. 'Alî el-Herevî el-Mevsilî olan müellif, 1147-1148/542 yılında Musul'da doğdu. Aslen Herât'tan gelen bir ailenin mensubu olan el-Herevî, çırkıkçı olan babasının mesleğine nisbetle "İbnü'l-Harrât", çok seyahat etmesi nedeniyle "es-Sâ'ih" ve aslen Herâtlı bir aileye mensup olmasından dolayı da "el-Herevî" lakaplarıyla tanınır. Nesebi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. el-Herevî'nin hayatı hakkında detaylı bilgiler bulunmamakla birlikte kaleme aldığı *Kitâbü'l-İşârât ilâ ma'rifeti'z-ziyârât* isimli eserinden onun hakkında bazı bilgilere ulaşmak mümkündür. Kitâbü'l-İşârât'ında anlattığı üzere Suriye, Filistîn, Irak, el-Cezîre, Yemen, Mağrib, Habeşistan, Hindistan, Mâverâünnehir, Horasan, İnan, Azerbaycan, Hicâz, Anadolu, Akdeniz adaları ve İstanbul gibi birçok şehir ve ülkeye seyahat yapmış ve ayrıca buralarda bulunan kutsal mekânları ziyaret etmiştir. el-Herevî, gezdiği yerlerde duvarlara hatıra yazıları yazmıştır. Ancak el-Herevî'nin bu seyahatleri ne zaman yaptığına dair bir kayıt mevcut değildir.¹ 572 (1176-77) yılından sonra Mağrib'e ve Sicilya'ya giden Herevî, ardından Kıbrıs'a yolu düştü. 588'de (1192) Herevî'nin içinde bulunduğu kafiye saldıran Haçlılar, onun kitaplarına el koydular. İngiltere Kralı Richard, kitaplarını iade etmek ve kendisiyle görüşmek istediğini bildirdiyse de bu teklifi Herevî tarafından kabul edilmedi.

Herevî, hutbelerine yer verdiği *el-'Acâ'ib ve'l-âşâr* adlı eserini Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'a sundu ve halife tarafından hisbe teşkilâtının başına

---

¹ M. Fatih Yalçın-Suat Kaymak, Ebü'l-Hasan 'Alî El-Herevî ve et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-Hiyeli'l-Harbiyye İsimli Eseri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. V, 2016, s. 40-42.

getirildi. Hayatının son döneminde, Eyyûbîler'in Haleb kolu hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'nin (582-613/1186-1216) himâyesine girip, Haleb'e yerleşmiştir. Buraya yerleştikten sonra el-Herevî, şehrin dışında kendisi için inşa edilen el-Medresetü'l-Hereviyye adlı Şâfîî medresesinde dersler verdi. Yaptırdığı ribâtın masraflarını karşılamak üzere vakıflar tahsis etti. 611 Ramazanında (Ocak 1215) vefat eden el-Herevî'nin naaşı, ders verdiği medresenin köşesindeki türbeye defnedilmiştir. Türbesinin üzerindeki kitâbe bizzat kendisi tarafından hazırlanmıştır. Yemen'den İstanbul'a Semerkant'tan Sicilya'ya, Hindistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar pek çok bölgeyi gezen el-Herevî, tarih ve coğrafya yanında simya, hiyel (mekanik-fizik) ve tılsım gibi gizli ilimlerde de bilgi sahibiydi¹. el-Herevî'ye ait olduğu bilinen *Kitâbü'l-İşârât ilâ ma'rifeti'zziyârât*, *Kitâbü Menâzili'l-'arz zâtî't-tûl ve'l-'arz, et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-hiyeli'l-harbiyye ve el-Vasiyyetü'l-Hereviyye* isimli dört eser bulunmaktadır. el-Herevî'nin, bazı dostlarının isteği üzerine telif ettiğini söylediği *Kitâbü'l-İşârât ilâ ma'rifeti'z-ziyârât* adlı eserinde Suriye, Filistîn, Irak, el-Cezîre, Yemen, Mağrib, Habeşistan, Hindistan, Mâverâünnehir, Horasan, İran, Azerbaycan, Hicâz, Anadolu, Akdeniz adaları ve İstanbul gibi ziyaret ettiği çoğu şehir ve ülkelerin tarihi hakkında bilgi vermiş, buralarda gördüğü türbeler, imaretler ve diğer tarihî eserleri tanıtmıştır. Eser 1953 yılında Janine Sourdell-Thomine tarafından tahkik edilerek yayınlanmış ve 1957 yılında da yine aynı araştırmacı tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir. 2004 yılında ise, Josef W. Meri eseri İngilizce'ye tercüme ederek yayımlamıştır. Eserin, Anadolu ile ilgili kısımları İsmet Kayaoğlu tarafından tercüme edilerek, 1994 yılında yapılan XI. Türk Tarih Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

---

¹ Cevat İzgi, "Ali b. Ebû Bekir el Herevî", *DİA*, c. 17, İstanbul, 1998, s. 221-222.

Kitâbü Menâzili'l-'arz zâti't-tûl ve'l-'arz: el-Herevînin günümüze ulaşmayan bu eserinde, karşılaştığı bazı zâhid ve velilerden söz etmiş, ayrıca yetmiş belde hakkında topladığı yetmiş kadar hadîsi, çeşitli rivayetleri ve yolculuğu sırasında kendisine ulaşan her şeyi bu eserinde nakletmiştir.

et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-hiyeli'l-harbiyye: el-Herevî'nin bu eseri Eyyûbiler döneminde silahlar ve ordu donanımı hakkında yazılmış iki önemli eserden biridir. Bu eser Eyyûbiler'in Haleb kolu hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'ye ithaf edilmiştir. siyâsetnâme ve harb sanatı türündeki eseri *et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'l-hiyeli'l-harbiyye* de hem dönemi hem sahası bakımından değerlidir.

el-Vasiyyetü'l-Hereviyye: Bu eser el-Herevî'nin siyasetle ilgili tavsiyelerini ihtiva etmektedir. Bu eser, Janine Sourdel-Thomine tarafından Fransızca tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır¹.

el-Herevî, Heratlı seyyah diye tanınmıştır. Çünkü o, hayatını İslam'ın doğu ve batı topraklarında, Mısır, Hindistan ve başka yerlerde gezerek geçirmiştir. İbn Hallikân bu hususta “*O, gidip görebileceği deniz olsun kara olsun; dağ olsun ova olsun hiçbir mekânı görmeden bırakmamış, muhakkak oraya gitmiştir. Gittiği her yerin duvarına mutlaka yazı yazmıştır. Gördüğüm birçok şehirde buna şahit oldum.*” demiştir².

Çalışmamızda asıl olarak eserin Şam'daki el-Ma'had el-Faransi'nin 1953'teki baskısını kullandık. Bu baskı, çeşitli yazma nüshalara dayanan ilmi bir neşir olduğundan tercih ettik. Ayrıca Şam'daki Dârü'l-Kütübi'z-Zahiriyye'deki başka bir nüshadan da faydalandık. Zaman zaman çevirme işinde

¹ M. Fatih Yalçın-Suat Kaymak, *a.g.m.*, s. 44-45.

² Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr İbn Hallikân; *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebna'î'z-zamân mimmâ şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev eşbetehü'l-'ayân'*, Beyrut, 1972, c. III, s. 347 vd.

zorlandığımız cümleler oldu. Bu cümeleri de tahkik ederek aşmaya gayret ettik. Tercümede her ne kadar Arapça nüshayı kullanmış olsak da, yer adları, şehir, deniz, göl, nehir, dağ vb. coğrafyaya ait isimlerle kişi adlarında Türkçe kaynaklara da müracat ettik.

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Allah'ın rahmetine muhtaç fakir bir kul, günah ve hatalarından bağışlanma dileyen Ali b. Ebû Bekir el-Herevî –Allah onun, anne ile babasının ve bütün Müslümanların günahını bağışlasın- şöyle der:

Allah'a hakkıyla hamdolsun. Yaratılmışların en hayırlısı, ümmi peygamber Muhammed'e (SAV), onun ailesine ve sahabelerine salat olsun. Şöyle ki salih ve nasihatçi bir kardeşimiz, ziyaret ettiğim yerlerden, şahit olduğum olağan +üstülüklerden, gördüğüm yapılardan, heykellerden, eski eserlerden, mamur bölgelerdeki tıslımlardan ona bahsetmemi istedi. Aziz -Allah onu yüceltsin ve şereflendirsin- divanından gelen elçiyle bir araya gelene dek bundan geri durdum. O, barış şehri, İslâm'ın kubbesi ve halifenin (AS) karargâhı olan Bağdat'tan gelince onu ziyaret ederek bereketlendik ve görmekle sevindik. Elçi, Şam ve Baalbek'te ziyaret ettiği yerlerden bahsetti. Orada hazır bulunanlar da bazı peygamber kabirlerinden bahsettiler. Bunun doğruluğu konusunda ihtilaf edildi.

Ziyaretgâhları anlatmaya Haleb'ten başladık. Aslında söze Müslümanların imamı, Muvahhidlerin halifesi, müminlerin emiri ve peygamberlerin efendisinin amcaoğlu, zulmü ortadan kaldıran, iyiliği emredip kötülükten sakındıran, Allah'ın kurallarını uygulayan, Hz. Peygamber'in (SAV) sünnetini ihya eden, şeriati uygulayıp hayırları ortaya çıkaran Ebü'l-Abbâs en-Nâsır-Lidîmillâh –Allah, kendisine itaat hususunda onu muvaffak eylesin ve Hz. Muhammed'in, ailesinin ve neslinin hatırına dünya ile ahiret emellerine kavuştursun- b. Mustazi Biemrillâh b. Müstencid Billâh b. Muktefi

Liemrillâh, Mustazhir Billâh b. Muktedi Billâh b. Muhammed Zahire b. Kaim Billâh b. Kadir Billâh b. Muktedir Billâh b. Mutazıd Billâh b. Muvaffak Billâh b. Mütevekkil Alallâh b. Mutasım Billâh b. Reşid Billâh b. Mehdi b. Mansur b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs b. AbdulmutTâlib b. Haşim'in – Allah hepsine rahmet eylesin- bulunduğu barış şehri Bağdat'tan –Allah onu korusun- başlamamız gerekirdi. Bağdat'ın anlatımını Haremeyni's-Şerifeyn Mekke ve Medine'nin –Allah onları korusun- anlatımına bir giriş olsun diye erteledik.

Hatırıma gelenleri kısa bir şekilde anlattım. Hasetçiden ve durmadan itiraz eden dik kafalıdan Allah'a sığınırım. O, Hz. Peygamber'in ailesi, sahabe, tabiin yahut bazı eserlerin zikredildiğini gördüğü an “*Falan kişinin tarihi hakkında bunun zıddını okuduk.*” veya “*Falan kişinin hikâyesi böyle değil.*” der. Bu ne onun sözünden dolayı şüpheye düşerim ne de ona dil uzatırım. Ben anlattığım kişinin, insanlar arasında çokça anlatıldığı için yaygınlaşmış olan haberini anlattım.

Tarihçilerden bir kısmı Hz. Peygamber'in ailesinden, sahabelerden ve tabiinden bazı kimselerin Şam, Irak, Horasan, Mağrib, Yemen ve Akdeniz adalarında öldürüldüklerini veya öldüklerini zikretmişlerdir. Onların birçoğunun kabrini görmedim. Hiç şüphe yok ki onların kabirleri yok oldu, izleri silindi ve sadece onlara dair rivayetler kaldı. Ziyaret edenlerin niyetlerinde samimiyet ve inançlarında doğruluk vardır.

Tarihçiler zamanın ve asırların değişmesiyle şu an bilinmeyen başka beldeler, mekânlar ve yollardan da bahsetmişlerdir. Eğer anlattıklarım da doğru olmayan bir nokta olursa bu kasten değil hata ile olmuştur. Eserimi okuyanlardan bu hatalara müsamaha ile bakmalarını, hataları düzeltmelerini, doğruları açığa çıkarmalarını arzu ediyorum. Kitaplarımı Frank kralı Aslan

Yürekli Richard aldı. Benim ona gitmemi istedi ama bu mümkün olmadı. Bazı kitaplarım da denizde battı.

Uzun yıllar önce mekânları ziyaret ettim ve şehirlere girdim. Bizzat gördüğüm birçok şeyi unuttum. Bu, seyyahların veya zahitlerin ulaşamayacağı bir makamdır. Bu makama ayağıyla yeryüzünü dolaşıp kalbi ve kalemıyla benim anlattıklarımı ispat edecek seyyahlar dışında kimse yetişemez.

İşte Haleb ve ona bağlı bölgeler ile yakınındaki bölgelerdeki ziyaretgâhları anlatmaya başlıyorum. Sonra Şam'ı ve sahil bölgelerini tamamıyla anlatacağım. Daha sonra Frank şehirlerini, Filistin'i, mukaddes toprakları, Beytü'l-Makdis'teki bütün ziyaretgâhları, el-Halil şehrini, Mısır'ın tamamını ve Aşağı Mısır ile Yukarı Mısır'ı, sahil kentlerini, Mağrib'i Akdeniz adalarını, Rum beldelerini, Cezire-i İbn Ömer'i, Diyarbakır'ı, Irak'ın tamamını, Hindistan taraflarını, Haremeyni's-Şerifeyn Mekke ve Medine'yi –Allah onları korusun- Yemen'i, Acem beldelerini anlatacağım. Acem ve Mağrib beldelerine herhangi bir peygamber girmiş olmasa bile oralarda salih insanlar, dervişler, evliyalar ve âlimler bulunur. Onlar toplansa büyük bir yekûn teşkil ederler. Bu kitap ziyaretgâhlarla sınırlı tutulmuştur. Yapılar, eski eserler, ilginç şeyler ve heykeller için müstakil bir kitap vardır. Bu kitapta onlara, gerektiği kadar değineceğiz inşallah.

1.2. Haleb ve Ona Bağlı Bölgelerdeki Ziyaretgâhlar

Haleb Kalesi'nde İbrahim Halil (AS) makamı vardır. Bu makamda içinde Hz. Yahya'nın (AS) başından bir parçanın içinde bulunduğu bir sandık bulunur. Bu parça 435 yılında ortaya çıkmıştır. Cinan Kapısı'nın yanında Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) ziyaretgâhı vardı. Burası rüyada görülmüştür. Irak Kapısı'nın için Gavs Mescidi vardır. Bu mescitte üzerinde kitabe bulunan bir taş vardır. O yazının Ali b. Ebû Tâlib'e ait olduğunu anlattılar. Ona dair bir hikâye de vardır. En doğrusunu Allah bilir. Şehrin batısında Dekke Ziyaretgâhı vardır.

Muhassin b. Hüseyin (RA) bu ziyaretgâhtadır. Haleb kabristanında İbrahim Halil Makamı vardır. Şehrin güneyinde Şam yoluna götüren cadde üzerinde Hz. İbrahim'e nispet edilen bir kuyu vardır. Bu kuyu ve onun fazileti, bu kitabın müellifinin doğduğu sene ortaya çıkmıştır. Orada bazı salih insanların kabirleri bulunur. Bilal b. Hamame'nin kabri oradadır ama bilinmemektedir. Anlattıklarına göre Abdullah el-Ensârî'nin kabri oradadır. Yahud Kapısı'nın dışında yol üzerinde insanların ona adaklar adadıkları, üzerine gül suyu ve güzel kokular döktükleri bir taş vardır. Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanların bu taşla ilgili inanışları vardır. Bu taşın altında bazı peygamberlerin veya evliyaların olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Kavras Kalesi: Uriya b. Hannan'ın kabri oradadır.

Ruhin: Haleb'e bağlı bir köydür. Kus b. Saide el-İyâdi ve şiirinde şöyle diyerek yaslarını tuttuğu iki arkadaşının kabri oradadır:

Ey iki dost çok uyudunuz uyanun/ Uykunuzu açmadığınızı görüyorum

Benim Seman'da yalnız olduğumu bilmediniz mi?/ Benim hiçbir zaman sizden başka dostum olmadı

Kabrinize şaraptan dökerim/ Şarap size ulaşmazsa toprağınız onu içer

Kabrinizin başında oturmuşum, terk etmem/ Geceler boyu veya sesinizi duyana dek

Ölene kadar size ağlarım, hangi şey/ Ağlayan hüznün sahibine cevap verir

Siz ve ölüm sanki boğaza takılan lokmadır/ Ölüm sizin kabrinize benim ruhumla geldi

Bir kişi başkasına kalkan olsaydı/ Nefsime seve seve size feda ederdim.

O iki kişinin Şemun es-Safa ve Seman oldukları anlatılır. Aslında Şemun'un kabri Rumiyyetü'l-Kübra'nın en büyük kilisesinde, tavana zincirle asılmış gümüşten bir tabut içindedir. En doğrusunu Allah bilir.

Burseya Dağı: Abid Barsisa Makamı, Barsisa'nın hocasının kabri ve Davud Makamı (AS) oradadır.

Meşhela: Azez'e bağlı bir köydür. Davud'un (AS) kardeşinin kabri oradadır.

Burak: Haleb'e bağlı bir köydür. Orada bir mabet vardır. Müzmin hastalığı olanlar çeşitli yerlerden oraya gelirler ve orada gecelerler. Oranın sakinlerinin anlattığına göre bir hasta, rüyasında birinin ona "*Senin derdinin dermanı falan şeydedir.*" dediğini veya eliyle kendisini ovaladığını görürse Allah'ın izniyle iyileşmiş olarak uyanır. En doğrusunu Allah bilir.

Kefernecd: Haleb'e bağlı bir köydür. Orada boğazına sülük takılan ve onu çıkarmakta zorlanan kişilerin geldiği bir kuyu vardır. O kişi her defasında o kuyudan su içip onun etrafında döner ve bu işlemi yedi defaya tamamlarsa o sülükten kolaylıkla kurtulur. Oranın sakinleri bunu denediklerini söylediler.

Antakya: Orada kendisi hakkında "*O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.*" (Yasin-20) ayeti nazil olan Habibü'n-Neccar'ın kabri vardır. Oranın dağı ziyaretgâhtır ve her taraftan ziyaretçisi vardır. Antakya, vatanından uzak kalanın onunla teselli bulacağı şehirlerdendir.

Antarsus (Tarsus): İmam Memun b. İmam Reşid'in kabri oradadır. Reşid'in kabri ise Horasan beldelerinden Tûs'dadır. İmam Ali b. Mûsâ er-Rıza (RA) ise şehirden hemen hemen bir fersah uzaklıkta bulunan Senabaz denilen bir köydedir. En doğrusunu Allah bilir.

Kinnesrin: Dağında Salih Peygamber Makamı denilen bir ziyaretgâh vardır. Devesinin oradan Salih peygambere gittiği söylenir. Orada devenin ayak izleri de vardır. Doğrusu Salih peygamberi Yemen'deymiş ve kabir Şebva'dadır.

Yemen seyahatinde onun bahsi geçecektir inşallah. Onun Kura Vadisi ile Şam arasındaki Hicr'de yaşayıp kabrinin Mekke'de olduğunu söyleyenler de vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Maarra: Hama'ya bağlı bir şehirdir. Eskiden adı Zatü'l-Kusur'muş. Şehir, sahabe Numan b. Bişr'e (RA) nispet edilir. Onun oğlu orada vefat etmiştir. Şehrin güneyinde surların yanında Mûsâ'nın (AS) hizmetkârı Yuşa b. Nun'un kabri bulunur. Aslında Yuşa, Nablus'tadır. Kudüs seyahatinde bundan bahsedeceğiz inşallah. Muhammed b. Abdullah b. Ammar b. Yasir'in (Hz. Peygamber'in [SAV] sahabetisi) kabri de oradadır.

Deyr Nukayra: Maarra'dadır. Ömer b. Abdülaziz'in (RA) kabri oradadır. Onun yanında salih insanların büyüklerinden eş-Şeyh Ebû Zekeriya el-Mağribi'nin kabri vardır. Onun kabrinin Deyr Seman'da olduğu da söylenir. Ama meşhur olan buradakidir.

Şahşabu: Famiye'ye (Saniye de denilir.) bağlı bir köydür. Çünkü yeryüzünde kurulmuş ikinci şehirdir. En doğrusunu Allah bilir. İskender'in kabri oradadır. Bağırsaklarının orada cesedinin ise İskenderiye Feneri'nde olduğu da söylenir. Onun Babil'de öldüğü de anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Hama: Tevrat'ta zikredilen eski bir şehirdir.

Kefernağd: Humus'a bağlı bir köydür. Ebû Ümame el-Bahili'nin kabri orada kabri vardır. Doğrusu onun kabri el-Baki kabristanındadır. O, el-Baki'e en evvel defnedilen kişidir. İlk defnedilen kişinin Osman b. Mazun olduğu da söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Denve: Humus'a bağlı bir köydür. Orada bir sahabe vardır. Onun Avf b. Malik el-Eşcai olduğunu zannediyorum.

Selemiyye: Hama'ya bağlı bir köydür. Mütefike köylerinden biridir. Allah mütefeke ehline azap indirdiği zaman yüz kişiye merhamet ederek onları

kurtarmıştır. O yüz kişi bu şehri kurmuşlar ve şehir onlara nispet edilmiştir. Yedi Mihrab oradadır. Onun altında tabiinden bazı kimselerin kabri olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Oradan Humus'a giden yolda Numan b. Beşir'in (RA) kabri vardır.

er-Resten: Tarihî eserlerin bulunduğu eski bir şehirdir. Ashabü'r-Ress'in şehridir. Allah, aziz kitabında onlardan bahsetmiştir.

1.3. Humus

Orada, müminlerin emiri Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) ziyaretgâhı vardır. Bu ziyaretgâhta onun parmak izinin bulunduğu bir sütun bulunur. Bunu salih insanların bazıları rüyada görmüştür. Ona dair bir hikâyeye vardır. Humus'ta Halid b. Velid'in evi vardır. Orası ziyaretgâhtır. Halid b. Velid'in (RA) kabri Humus'un dışındadır. İyaz b. Ganem onun yanındadır. Halid b. Velid'in eşi ve oğlu Abdurrahman'ın kabri de oradadır. Ubeydullah b. Ömer b. Hattab'ın (RA) kabri de orada bulunur. Ubeydullah'ın Siffin'de öldürüldüğü söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Abdullah b. Ömer de Haccâc tarafından Medine'de öldürülmüştür. Abdullah'ın Mekke'de ölüp Harem'e defnedildiği de söylenir. Muhacirler Kabristanı'nda olduğu da anlatılır. En doğrusunu Allah bilir. Halid'in Medine'de öldüğü söylenir ama bu doğru değildir. Onun Humus'a bir mil uzakta bir köyde vefat ettiği anlatılır. Humus'taki kişinin oradaki sarayı ve yolun batısındaki sarayları yaptıran Halid b. Yezîd olduğu da söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Hz. Peygamber'in (SAV) hizmetkârı Sefine de Humus'tadır. Sefine'nin adı Mehran'dır. Ali b. Ebû Tâlib'in hizmetkârı Kanber'in de kabri oradadır. Haccâc'ın Kanber'i, onun oğlunu ve Misem et-Temmar'ı Kûfe'de öldürdüğü de anlatılır.

Ali b. Ebû Tâlib'in kardeşi Ca'fer et-Tayyar'ın çocuklarının kabirleri de oradadır. En doğrusunu Allah bilir. Kabu'l-Ahbar Makamı, Ebû Derda

Ziyaretgâhı, Ebû Zer Ziyaretgâhı da oradadır. Sevban, el-Haris b. Guteyf el-Kindi, Halid el-Ezrak el-Gaziri, Haccâc b. Amir ve Kab'ın kabirleri de orada bulunur. Humus'ta akrep tılsımı vardır. Oranın toprağından alınıp akrebin soktuğı yere konulsa kişi iyileşir. Bu denenmiştir. Oranın toprağı başka memleketlere götürülür.

1.4. Baalbek ve Bekaa

şehrin kuzey kapısında Malik el-Eşter en-Nehai'nin (RA) kabri vardır. Doğrusu o Medine'dedir. Hz. Peygamber'in (SAV) hanımı Hafsa'nın kabri oradadır. Doğrusu o Muaz b. Cebel'in kız kardeşi mm Hafs'tır. Hafsa Medine'de vefat etmiştir. Orada İlyas Peygamber Manastırı vardır. İlyas, bu manastırda hapsedilmişti. şehrin kalesinde İbrahim Halil (AS) Ziyaretgâhı vardır. Orada bir vadi ve büyük bir kaya vardır. "*Vadide kayaları oyarak şehir yapan Semud'a*" (Fecr-9) ayetinin bunun hakkında indiği söylenir. Doğrusu o vadi, Kura Vadisi'dir ve Semud halkı orada yaşamıştır. Kubbetu Esbat da oradadır.

Kerek: Baalbek'e bağlı bir köydür. Nuh'un (AS) kabri oradadır. Siyer bilginleri Âdem, Nuh, Sam, İbrahim, İşhak ve Yakub'un (AS) kabirlerinin Kudüs topraklarında mağarada olduğunu anlatırlar. En doğrusunu Allah bilir. Âdem'in kabrinin Hindistan'da Serendip Vadisi'nde olduğu söylenir. Eb Kubeys Dağı'nda olduğu da söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Nuh'un kızı Cebele'nin kabri de Arcamuş adlı köydedir. şit b. Nuh'un kabri de oradadır. şit'in kabrinin Eb Kubeys Dağı'nda olduğu söylenir. Doğrusu Eb Kubeys Dağı'ndaki kişi şit b. Âdem'dir. En doğrusunu Allah bilir.

Bekaa'da er-Rai'nin kabri vardır. Onun bir hikâyesi vardır. Baalbek Kalesi bir dünya harikasıdır. İşlam ve şam bölgelerinde, Fars beldelerinden İştahr civarındaki Bünyetü'l-Harab dışında onun eşi yoktur. Fars ehline göre

Dahhak, Süleyman b. Davud'dur ve bu binayı onun için cinler yapmıştır. En doğrusunu Allah bilir.

1.5. Şam, Dağları ve Köyleri

“Ülkeler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e” (Fecr-7,8) ayetindeki İrem'in Dımaşk olduğu söylenir. Onu Dumaşık b. Kani b. Malîk b. Sam b. Nuh'un kurduğu da anlatılır. Dahhak'ın orayı kurduğu da rivayet edilmiştir. Oranın Nuh'un evi olduğu söylenir. Tandırın Lübnan Dağı'ndan feveran ettiği anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Bürde Dağı: Âdem'in (AS) çocukları Kabil ve Habil'in kabirleri o dağ üzerindedir. Ona Kain de denilir ama Kabil daha doğrudur. En doğrusunu Allah bilir.

Rebve: Dağ eteğinde, güzel manzaralı, nezih ve mübarek bir yerdir. Burası Kuran'da zikredilen, Hz. İsa ve annesinin oturduğu Rebve değildir. Allah Teâlâ “İkisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik.” (Müminun-50) buyurmuştur. Hz. İsa (AS) Dımaşk'a girmemiş, Şam'a adım atmamıştır. Allah'ın Kuran'da zikrettiği Rebve'nin Ramla olduğu anlatılmıştır. Doğrusu o Mısırdaki Behnesa denilen şehrindeydir. Yukarı Mısır seyahatinde zikredilecektir inşallah.

Neyrab: Camisinde Ümmü Meryem'in bulunduğu köydür. O, İmran kızı Meryem değildir. Onun da hikâyesi vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Kasiyun Dağı: Orada ed-Dem Mağarası vardır. Kabil'in Habil'i orada öldürdüğü söylenmiştir. Orada Âdem'in (AS) oturduğu, şu an el-Kehf diye bilinen bir mağara da vardır. O dağda el-Cu' Mağarası da vardır. Orada kırk peygamberin vefat ettiği söylenir. Kendisine ait bir hikâyesi vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Mizze: Dihye el-Kelbi'nin kabri oradadır. Bahsi geçecektir.

Berze: Orada İbrahim Halil'in (AS) doğduğu yer olan Dımaşk'a bağlı bir köydür. Doğrusu onun doğduğu yer Irak'ta Kusa Rabba'dadır. Irak seyahatinden bundan bahsedilecektir inşallah. Onun doğduğu yerin Harran'a bağlı Feddan da olduğu da söylenir. Bu doğru değildir. En doğrusunu Allah bilir.

Azra: Şam'a bağlı bir köydür. Muaviye tarafından öldürülen Hucr b. Adi ve yanındaki kişiler oradadır.

Mercu'r-Rahit: Zümeyl b. Rebia ve Rebia b. Amr b. el-Cüreşi'nin orada olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Mercu's-Suffer: Halid b. Said oradadır. Mercu's-Suffer'de kime ait olduğu bilinmeyen kabirler vardır.

Beyt Lehya: Doğrusu Beytu'l-Alihe'dir. Şam'a bağlı bir köydür. Azer'in putları burada yapıp satması için İbrahim'e (AS) verdiğini anlattılar. İbrahim putları şehirdeki bir kayaya getirip onun üstünde kırar. O kaya şu ana dek kaya yolu denilen yoldaki bir mescittir. Tevrat'ta ilk ikinci cüzde Azer'in Irak'tan çıkıp Harran'da ikamet ettiği zaman orada öldüğünü okudum. Azer Şam'a girmemiştir.

el-Meniha: Sa'd b. Ubâde el-Ensârî'nin orada bulunduğu Şam'a bağlı bir köydür. Doğrusu Sad, Medine'de vefat etmiştir.

Raviye: Şam'a bağlı bir köydür. Sahabeden Ümmü Gülsüm ve Müdrîk'in kabri oradadır. Köyün batısında sahabeden Kennaz'ın kabri vardır. Kennaz'ın kabri, Helfebelta ve Beyt Ranis denilen köylerin arasındadır. Kennaz, Ebû Mersed b. el-Hasin dedikleri kişidir ve Medine'de vefat etmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Darya: Büyük evliyalardan eş-Şeyh Ebû Süleyman ed-Darani'nin kabrinin bulunduğu köydür. Darya'nın kuzeyinde Ebû Müslim el-Hulani'nin kabri vardır. Hulan, orada tarihî eserleri günümüze ulaşan bir köydür.

el-Akdam Ziyaretgâhı: Şam'ın güneyindedir. Ayak izlerinin bulunduğu bir kaya vardır. Bu ayak izlerinin peygamberlere (AS) ait olduğu söylenir. Oradaki kabrin Mûsâ b. İmran'a ait olduğu söylenir ama bu doğru değildir. Doğrusu onun kabri nerededir bilinmez. En doğrusunu Allah bilir.

el-Hasa Meydanı: Şam'ın güneyindedir. Orada bir kabir vardır. Bu kabrin Ömer b. Hattab'ın kız kardeşi Ümmü Atike'ye ait olduğunu anlattılar. Onun yanındaki kabrin Süheyb er-Rumi ve kardeşinin olduğunu söylediler. Doğrusu Süheyb ve Atike Medine'dedir.

en-Narinc Ziyaretgâhı: Orada Ali b. Ebû Tâlib'le ilgili bir hikâyesi olan yarılmış bir taş vardır. Küçük kapısının güneyinde Bilal b. Hamame, Kabu'l-Ahbar, Hz. Peygamber'in (SAV) üç eşi, Fatıma'nın cariyesi Fidda, Ümmü Derda, Ebû Derda, Fedale b. Ubeyd, Sehl b. Hanzaliyye, Vaile b. Eska, Evs b. Evs es-Sekafi, Hamza b. Ca'fer es-Sadık'ın kızı Ümmü Hasan, Ali b. Abdullah b. Abbâs, Süleyman b. Ali b. Abdullah b. Abbâs ve eşi Ümmü'l-Hasan bt. Ca'fer b. el-Hasan b. el-Hasan b. Fatımatu'z-Zehra ve Hatice bt. Zeynelabidin'in kabirleri vardır. Hepsi bir türbededir. Sükeyne bt. Hüseyin ve Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebû Tâlib'in de kabirleri oradadır.

Oranın kabristanında Üveys el-Karani'nin kabri vardır. Onun kabrini Rakka, İskenderiye ve Diyarbakır'da ziyaret ettik. En doğrusunu Allah bilir. Doğrusu onun kabri Rakka'dadır. Bahsi geçecektir.

Şehrin doğusunda Abdullah b. Mesud ve Übeyy b. Kab'ın kabri vardır. Doğrusu Abdullah b. Mesud, Übeyy b. Kab, Kabu'l-Ahbar ve Hz. Peygamber'in (SAV) eşleri Aişe, Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habibe, Zeyneb bt. Cahş, Safiyye, Ümmü Eymen –Habeşlidir ve adı Bereke'dir.- ve

Ömer b. Hattab'ın kız kardeşi Fatıma'nın hepsi Medine'dedir. Hicaz seyahatinde bunların bahsi geçecektir inşallah.

Dımaşk'taki kabristanda birçok şeyhin ve salih insanın kabri vardır. Uzatmamak adına kısaca değindik. Orada yetmiş sahabenin bulunduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. O kabristanın yüz sene boyunca ekilip dikildiği ve bu sebeple kabirlerin bilinmediği de anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Feradis Kapısı: Orada Hüseyin Ziyaretgâhı vardır. Şehrin dışında Hızır Ziyaretgâhının yanında Muhammed b. Abdullah b. Hüseyin b. Ahmed b. İsmail b. Ca'fer es-Sadık'ın kabri vardır. Kabrin üzerinde şunun yazılı olduğunu gördüm: *“Kadı ve hatip Ebû'l-Hüseyin b. Abdurrahman b. Abdullah b. Hüseyin b. Ahmed b. Ebû'l-Hadid ve fakih Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Hüseyin rivayet ettiler: Ebû'l-Hasan b. Masa ve eş-Şeyh Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Ali b. Hasan ve başkaları eş-Şeyh Ebû'l-Hasan b. Masa el-Adl'in rüyada Hz. Peygamber'i, içinde peygamber soyundan, abit Muhammed b. Abdullah'ın olduğu Şam tarafındaki yıkıntı türbede gördüğünü ve Hz. Peygamberin 'Kim beni ziyaret etmek ister de buna imkân bulamazsa evlatlarımdan Muhammed b. Abdullah'ı ziyaret etsin.’’ dediğini naklettiler.*

Mücahidüddin Medresesi'nde Hz. Peygamber'in (SAV) siyah bir kaya üzerinde ayak izi vardır. Onu Havran'dan getirmişlerdir. En doğrusunu Allah bilir.

Dımaşk'ta anlattıklarına göre Albiyyin Çarşısı'nda, denemiş oldukları sıkıntı direği vardır. Küçük kapısının yanında mescitte adak adanan ve ziyaret edilen başka bir sütun vardır.

Caminin doğu tarafında Ömer b. Hattab Mescidi, Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı ile Hüseyin Ziyaretgâhı ve Zeynelabidin Ziyaretgâhı vardır.

Camide Sahabe Maksuresi, Hızır (AS) Zaviyesi, Yahya b. Zekeriyya'nın başı, Osman b. Affan'ın mushafı vardır. Anlattıklarına göre Osman b. Affan bunu eliyle yazmıştır. Hud'un (AS) kabrinin kible tarafındaki duvarda olduğu söylenir. Doğrusu Hud'un (AS) kabri Aden'nin doğusundaki Hadramut'tadır. Hud'un kabri, Ahkaf, Belehut Kuyusu ve Gumdan Sarayı'nın –ki onlar Bi'ru'l-Muattala ve Kasru'l-Meşid'dir- bahsi Yemen seyahatinde geçecektir inşallah.

İslam dünyasında Beytü'l-Makdis'teki Mescidü'l-Aksa'dan sonra böyle bir mabet yoktur. Mimari güzelliğini kastediyorum. İlim ve hadisle ilgilenmek noktasında Herat, Belh ve Sicistan camileri en üst seviyededir. Altınla yaldızlanmış taşlarla üslû Kubbetu'n-Nesr tarzını ise Rum beldelerindeki yapılarda gördük. Bahsi geçecektir inşallah. Camide, Kubbetu'n-Nesr'in altında kırmızıya boyanmış küçük sütunlar vardır. Camide, Gazali'nin ve Mağrib beldelerine hükmeden İbn Tumrut'un orada ikamet ettiği batı minaresi vardır. Orası ateşe tapanların mabediymiş. Oradan bir yalım çıkarsa Havran halkı secde edermiş. Allah'ın veli kulları oradan eksik olmazmış. Doğu minaresinin ise Beyaz Minare olduğu ve İsa b. Meryem'in (AS) oraya ineceği söylenir. Onun yanında Mûsâ'nın (AS) vurduğu söylenen bir taş vardır. *"Taştan on iki göze fişkırdı."* (Araf-160). En doğrusunu Allah bilir. Mesih'in ineceği minarenin Dımaşk'taki Meryem Kilisesi'nin yanındaki minare olduğu da söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Camide batı kubbesi olan Beytülmal Kubbesi vardır ve Aişe'nin (RAh) orada olduğu söylenir. Doğrusu onun kabri el-Baki'dedir. Bunun doğrusunu Allah bilir. Babu'z-Ziyade denilen kapı üzerinde bir mızrak parçası asılıdır. Bunun Halid b. Velid'in mızrağının parçası olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Evliyadan Nureddin Mahmud Zengi'nin kabri kendi adıyla bilinen medresesindedir. el-Kellase'deki camide Beytü'l-Makdis, Suğur ve avasımların fatihi salih kul Selahaddin Yusuf b. Eyyub'un kabri vardır.

1.6. Havran Şehri Ziyaretleri Bahsi

Karnu'l-Hare: İdris'in (AS) doğduğu yerin bulunduğu köydür.

Deyr Eyyub: Eyüp'ün (AS) yaşadığı, Allah tarafından hastalığa tutturulduğu, kabrinin olduğu, ayaklarıyla vurduğu pınarın bulunduğu ve üzerinde oturduğu kayanın olduğu köydür.

Neva: Sam b. Nuh'un (AS) kabrinin bulunduğu köydür.

el-Mahacce: Şehit sahabelerin bulunduğu bir köydür. Orada bir taş vardır. Hz. Peygamber'in (SAV) o taş üstünde oturduğunu anlattılar. Doğrusu Hz. Peygamber (SAV) Busra'yı geçmemiştir. Oranın camisinde yetmiş peygamberin bulunduğunu anlattılar. En doğrusunu Allah bilir.

Busr: Elyesa'nın (AS) kabrinin bulunduğu bir köydür. Daha önce onu ziyaret etmiştik.

Necran: Uhdud Ashabı'nın bulunduğu köydür.

Busra: Peygamber Mescidi'nin bulunduğu beldedir. Hz. Peygamber (SAV) orada namaz kılmıştır. Oranın doğusunda bana anlattıklarına göre siyah bir kaya üzerinde Hz. Peygamberin ayak izinin bulunduğu Dibin diye bilinen bir köy vardır. En doğrusunu Allah bilir. Busra'nın güneyinde Deyr el-Baika adlı bir manastır vardır. Rahip Bahira bu manastırda yaşamış ve Hz. Peygamberle (SAV) burada bir araya gelmiştir.

Salhad: Harun ve Mûsâ'nın (AS) Tih'ten çıktıkları zaman orada kaldıkları söylenen bir ziyaretgâhın olduğu beldedir. En doğrusunu Allah bilir.

Vetr: Zübeyir b. Avvam'ın yaptırdığını anlattıkları bir caminin olduğu köydür.

İmtan: İçinde mescit olan bir köydür. Mûsâ b. İmran'ın (AS) o mevkide oturduğunu anlattılar. Orada, Mûsâ'nın esasının içinde olduğu kayanın bulunduğu bir yer vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Beni Hilal Dağı: Altında Tevrat'ta el-Beseniyye diye adlandırılan köyler vardır. Orada Hz. Peygamber'e (SAV) ait olduğunu anlattıkları tahta bir bardağın bulunduğu Malikiyye diye bilinen bir köy vardır. En doğrusunu Allah bilir.

el-Humeyme: İmam el-Mansur'un babası Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs'ın kabrinin bulunduğu köydür.

Gavr Nablus: Orada Amta denilen bir köy vardır. Bu köyde Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın (RA) kabri bulunur. Onu Taberiye'de ziyaret etmiştik.

Riha: Mûsâ b. İmran'ın (AS) kabrinin bulunduğunu anlattıkları bir köydür. Riha'nın Kuran'da zikredilen zorba insanların şehri olduğu anlatılmıştır.

es-Sevad: el-Muheyd adlı bir köyün bulunduğu beldedir. İbrahim'in (AS) bu köyde doğduğunu anlattılar. Onun doğduğu yerden daha önce bahsetmiştik.

1.7. Belka

Ashab-ı Kehf ve Rakim'in bulunduğu beldedir. Yanında Amman denilen içinde tarihî eserlerin bulunduğu bir şehir vardır. Oranın Dakyanus'un şehri olduğunu anlattılar. Orası için de zorba insanların şehri denilmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Ashab-ı Kehf ve Rakim'i Ebsus yakınlarındaki Rum beldelerinde ziyaret ettik. Ebsus, Ebûlusteyn'e yakın, orada ilginç eski eserlerin bulunduğu bir harabedir. Oranın Dakyanus'un şehri olduğu söylenir. Batı tarafında, Endülüs topraklarında Cinanu'l-Verd denilen bir yer vardır. Sakinlerinin anlattığına göre orada da Ashab-ı Kehf ve Rakim ile cesetleri

bozulmayan bir ölümler kavmi vardır. Dakyanus'un şehrinin Tuleytula olduğunu anlattılar. Doğrusu o Rum beldesindedir. Bahsi geçecektir inşallah.

1.8. Meab Memleketi

Orada Şihan adlı bir köy vardır. Bu köydeki dağda, oraya nur inen ve insanların bunu gördüğü kabir vardır. O kabrin Mûsâ b. İmran'a (AS) ait olduğunu iddia ederler. En doğrusunu Allah bilir.

Sarafe: Orada Yuşa b. Nun'un (AS) olduğunu iddia ettikleri bir kabrin bulunduğu köydür. Onu daha önce ziyaret ettik. İşte bu doğrusudur.

et-Tur ve Mute: Orada öldürülen Ca'fer et-Tayyar b. Ebû Tâlib (RA), Zeyd b. Harise (RA), Abdullah b. Revaha, el-Haris b. Numan, Huneyf b. Riyab, Zeyd b. el-Hitab, Abdullah b. Sehl, Sad b. Amir b. Numan b. el-Kaysi, Übeyy Dücane Simak ve sahabeden bir topluluğun kabirlerinin olduğu köylerdir. Onlardan bazılarının kabri bilinmemektedir. En doğrusunu Allah bilir.

1.9. Taberiye Memleketi ve Oraya Bağlı Bölgeler

Taberiye Gölü'nün doğu tarafında Süleyman b. Davud'un (AS) kabri vardır. Doğrusu Süleyman, Beytü'l-Lahm'da babası Davud'un yanına gömülmüştür. İkisi de Hz. İsa'nın (AS) doğduğu mağaradadır. Gölün doğu tarafında Lokman Hekim ve oğlunun kabri vardır. Onun kabri Yemen'deki Laete Aden denilen dağdadır. Bahsi geçecektir. Ebû Ubeyde b. Cerrah ve eşinin kabirleri de Taberiye'dedir. Daha önce ziyaret ettik. En doğrusunu Allah bilir. Onun kabrinin Ürdün'de olduğu da söylenir. Amvas Salgını esnasında öldüğü ve kabrinin Beysan'da olduğu da anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Taberiye Dağı'nın eteğinde Ebû Hureyre'nin (RA) kabri vardır. Onun el-Baki'de yahut el-Akik'te defnedildiği de söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Taberiye'de İsa b. Meryem'e (AS) nispet edilen bir su pınarı ve eş-Şecere Kilisesi vardır. Oranın, İncil'de zikredilen İsa b. Meryem (AS) ile boyacı

arasında geçen ilginç hikâyesi vardır. Bu İsa'dan (AS) zuhur eden ilk mucizedir. Taberiye'nin dışında Sükeyne bt. Hüseyin'in (RA) kabrinin bulunduğu bir ziyaretgâh vardır. Onu daha önce ziyaret etmiştik. Orada Abdullah b. Abbâs b. Ali b. Ali b. Ebû Tâlib'e (RA) ait olduğu söylenen bir kabir vardır.

Deyr Fahur: Ürdün'de Mesih'in Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiği yerdir. Kab b. Mürre el-Behzi ve Muaz b. Cebel'in de kabirleri oradadır. Yemen ve Diyarbakır seyahatinde bahsi geçecektir.

İrbid: Taberiye'ye bağlı bir köydür. Yolun sağında Ümmü Mûsâ b. İmran'ın (AS) kabri vardır. Yakub'un (AS) dört oğlu Dan, İssakar, ZEbûlun ve Gad da oradadır.

Baniyas yolunda Yakub Sarayı, Beytü'l-Ehzan ve Yusuf Kuyusu (AS) vardır. Doğrusu Yusuf Kuyusu Kudüs yolunda Sincil denilen bir şehirdedir. Bahsi geçecektir. En doğrusunu Allah bilir.

Hittin: Hatim de denilir. Orada Şuayb (AS) ve eşinin kabrinin dağında bulunduğu köydür. Şuayb'ın (AS) kabrinin Mekke'de olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Meşhur Hittin Savaşı 583 yılında burada olmuş, Frank kralları esir alınmış, Kudüs, sahil bölgeleri ve avasım şehirleri fethedilmiştir.

eş-Şecere: Sıddık b. Salih (AS) ve mağarada Dıhye el-Kelbi'nin kabirlerinin bulunduğu köydür. Dıhye'nin bahsi daha önce geçmişti. Bu mağarada seksen şehidin bulunduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Keferkenne: Yunus Makamı ve onun oğlunun kabrinin bulunduğu köydür. En doğrusunu Allah bilir.

Taberiye Hamamı: Dünya harikalarından olduğu söylenir. Dünya harikalarından olan yer Taberiye Gölü'nün yanındaki Taberiye Kapısı'ndaki bulunan bu yer değildir. Dünyada bunun gibisini çok gördük. Söylenen yer el-

Hüseyniye denilen Taberiye bağlı doğu tarafında vadide bir köydedir. O, Süleyman b. Davud'un yaptırdığı söylenen eski bir yapıdır. O yapıdan su çıkar. Eskiden on iki kaynaktan su çıkarmış. Her kaynak özel olarak bir hastalığa iyi gelirmiş. Hasta kişi o kaynaktan yıkanırsa Allah'ın izniyle iyileşirmiş. Su en sıcak, berrak, tatlı ve hoş kokulu halindedir. Hastalar, sakatlar ve gaz problemi olanlar oraya gidip orada yıkanır. Sular büyük ve güzel bir yere dökülür. İnsanlar orada yüzerler. Oranın insanlara faydası apaçıktır. Onun Konstantiniye sınırındaki Therma dışında benzerini görmedik. Rum seyahatinde bahsi geçecektir inşallah.

Beysan Şehri: Orada Ömer b. Hattab'a nispet edilen bir cami vardır. Dört pınardan biri olduğu söylenen Fülus Pınarı da oradadır.

1.10. Taberiye Civarındaki Ziyaretler

Kefermende: Taberiye yolundan Akka'ya giderken Kefermende denilen bir köy vardır. Onun Medyen olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Medyen'i Tur Dağı'nın doğusunda ziyaret etmiştik. Bahsi geçecektir inşallah.

Mûsâ'nın (AS)n eşi Safura'nın kabri vardır. Mûsâ'nın üzerindeki kayayı kaldırıp kendisi ve eşine su getirdiği kuyu oradadır. O kaya şimdiye kadar oradadır. Yakub'un iki oğlu da oradadır. Onların Aşer ve Naftali oldukları söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Bu mekânların yanında Tur adlı bir dağ vardır. Mûsâ'nın (AS) bu dağ üzerinde ateşi gördüğü, Allah'ın ona seslendiği ve oradan Firavun'a gönderdiği söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Kabul: Yakub'un (AS) Şimon ve Ruben adlı iki oğlunun orada olduğu köydür. Şimon ve Yahuda'nın zikri başka bir yerde geçecektir inşallah. Bütün bu köyler birbirine yakındır.

Nasıra: Meryem b. İmran'ın evinin bulunduğu şehirdir. Meryem oralıdır. Bu sebeple Nasara denilir. Sair Dağı oraya yakındır. Allah'ın Tevrat'ta Mûsâ, İsa ve Muhammed'e (SAV) işareti vardır. *“Allah Sina'dan geldi.”* derken Tur Dağı'da Mûsâ'ya (AS) seslenmesini kasteder. *“Sair'den doğdu.”* derken İsa'nın Nasıra'dan zuhuruna işaret eder. *“Faran'dan parladi.”* derken Muhammed'in (SAV) peygamberliğine işaret eder. Tevrat'taki Faran Dağları Hicaz Dağları'dır. Hz. Peygamber (SAV) orada zuhur etmiştir. Bu ifade Tevrat'ın onuncu cüz, beşinci sahifededir.

Lüd: Mesih (AS) eskiden oradaydı. Meryem'in evi de oradadır. Frankların orası hakkında büyük bir inançları vardır.

Akka Şehri: Orayı sahil bölgeleri içinde zikredilmesi gerekirdi ama bu bölgeye yakın diye burada anlattık.

Orada el-Bakar Pınarı vardır. İneğin oradan Âdem'e (AS) çıktığını ve Âdem'in (AS) onun üzerinde toprağı sürdüğünü anlattılar. Bu pınar üzerinde Ali b. Ebû Tâlib'e nispet edilen bir ziyaretgâh vardır. Franklar burayı kiliseye çevirdiler ve buranın imarı ve hizmetleri için bir görevli tayin ettiler. Sabah olunca şöyle dedi: *“Bir şahsın bana şöyle söylediğini gördüm: 'Ben Ali b. Ebû Tâlib'im. Onlara söyle burayı mescide çevirsinler. Aksi takdirde kim orada oturursa helak olur!’”* Onun sözünü kabul etmediler ve bir başkasını orada oturtular. Sabah olunca onu ölmüş olarak buldular. Franklar orayı şimdiye kadar mescit olarak bıraktılar. En doğrusunu Allah bilir. Salih'in (AS) kabrinin caminin kible tarafında olduğu söylenir. Doğrusu Salih'in (AS) kabrini daha önce anlatmıştık. En doğrusunu Allah bilir. Salih'in (AS) kabrinin Mekke'de olduğu söylenir. Şehrin kendisine nispet edildiği Ak'ın kabrinin orada olduğunu söylüyorlar ve onun peygamber olduğunu iddia ediyorlar. Akka'da 585-587 yıllarında gece gündüz aralıksız devam eden savaşlarda şehit edilen birçok kimse vardır.

Beyrut: el-Evzai'nin kabri oradadır.

Cebele Şehri: Orada deniz üzerinde İbrahim b. Edhem'in kabri vardır.

1.11. Nablus Yoluna Geri Döndük

Orada İbrahim Halil'in (AS) makamının bulunduğu el-Lücun denilen bir köy vardır.

Lavi: Lavi b. Yakub'un (AS) kabrinin bulunduğu köydür.

Zahru'l-Himar: Yusuf'un (AS) kardeşi Bünyamin'in kabrinin bulunduğu köydür.

Sibastin?: Orası Filistin'dir. Yahya b. Zekeriya'nın bedeni ve annesinin kabri oradadır. Elyesa'nın (AS) kabri de oradadır. Onun kabrini başka bir yerde ziyaret etmiştik. En doğrusunu Allah bilir. Sibastin'de? Şeddad b. Evs'in kabri ve eski eserler bulunmaktadır.

Nablus Şehri: Şehrin dışında Âdem'in (AS) o yerde secde ettiğini anlattıkları bir mescit vardır. Nablus'ta Yahudilerin kurban hadisesinin orada gerçekleştiğine inandıkları bir dağ vardır. Onlara göre kurban İshak'tır (AS). Gerizim Dağı'na dair Yahudilerin büyük bir inancı vardır. Bu dağın adı Tevrat'ta geçmektedir. Samiriler bu dağa yönelip dua ederler. Mağaranın altında insanların mukaddes saydıkları ve ziyaret ettikleri bir pınar vardır. Bu şehirde Samiriler çoktur.

Bulate: Nablus'a bağlı bir köydür. Nemrud'un İbrahim'i (AS) bu köyde ateşe attığını iddia ediyorlar. Hızır Pınarı ve Yusuf'un (AS) tarlası oradadır. Yusuf'un (AS) kabri de oradaki ağacın yanındadır. Doğrusu budur. Nemrud ise doğrusu Irak'tadır. İbrahim'i (AS) ateşe attığı yer de Irak'tadır. Bahsi geçecektir inşallah.

Avarta: Nablus'a bağlı, Kudüs yolunda bir köydür. Orada Yuşa b. Nun ve Harun'un amcaoğlu Mufaddıl'ın kabirlerinin bulunduğu bir mağara vardır. O mağarada yetmiş peygamberin bulunduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Seylun: Sükeyne Mescidi'nin ve sofrta taşının bulunduğu köydür. Doğrusu sofrta Sihyun Kilisesi'ne inmiştir. Bahsi geçecektir. Yakub'un (AS) Seylun'da oturduğu bana anlatıldı. Yusuf da kardeşleriyle oradan çıktı. Atıldığı kuyu Sincil ve Nablus arasında yolun sağındadır. Rivayet edilenlerin en doğrusu budur. En doğrusunu Allah bilir. Sincil: Yusuf'un (AS) atıldığı kuyunun bulunduğu şehirdir.

1.12. Kudüs-i Şerif ve Çevresi Ziyaretleri

Kubbetü's-Sahra: Hz. Peygamber'in (SAV) miraca yükseldiği yerdir. Orada bir kaya vardır. Hz. Peygamber (SAV) bu kaya üzerinden miraca yükselmiş ve onun üzerinde ayak izi vardır. Bu kayayı Franklar zamanında kubbenin kuzeyinde gördüm. Etrafı ev gibi demirden korkulukludur. O, şimdi kıble tarafında, bir seki üzerine bina edilmiştir. Kaya tam bir karıştır. Yüksekliği iki arşın¹, çevresi dört arşından fazladır. Kubbetü's-Sahra'nın altında el-Ervah Mağarası vardır. Allah'ın müminlerin ruhlarını orada topladığını bana anlattılar. Bu mağaraya on dört basamakla inilir. Zekeriya'nın (AS) kabrinin o mağarada olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Bu kubbenin tavanında şu kitabeyi okudum: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. “Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O'na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.” Kitabe altınla yaldızlanmış taşlarla süslenmiştir.

Bu kubbenin dört kapısı vardır. Buraya 569 yılında Frank Krallığı zamanında girdim. el-Ervah Mağarası'na açılan kapının karşısında demir desteklerin

---

¹ Eski bir uzunluk ölçüsü birimidir. 1 arşın=68 cm'dir. Bkz; Walter Hinz; *İslam'da Ölçü Sistemleri* (çev. A. Sevim), İstanbul, 1990, s. 66 vd.

yanında Süleyman b. Davud'un (SA) sureti vardı. Batı tarafında kurşundan bir kapı vardır. Bu kapının üzerinde Mesih'in (AS) mücevherlerle süslenmiş altından sureti vardır. Kubbetü's-Silsile'ye açılan doğu kapısının üzerinde müminlerin emiri Kaim Biemrillah'ın adının, İhlas Suresi'nin, Allah'a hamd ve onu yüceltme sözlerinin bulunduğu bir gerdanlık vardır. Diğer kapılar da bu şekilde olup Franklar tarafından değiştirilmemişlerdir. Bu kubbenin doğu tarafında Süleyman b. Davud'un (AS) hükümdarlığını oradan yaptığı Kubbetü's-Silsile vardır. Kubbenin kuzeyinde içinde direklerin ve harika sanatların bulunduğu Daru'l-Kusus vardır. Tarihî eserler ve binaları anlatırken bunları anlatacağım inşallah.

Mescidü'l-Aksa: Orada Ömer b. Hattab Mihrabı vardır. Franklar bunu değiştirmemişlerdir. Mescidin tavanında şöyle yazılı olduğunu gördüm: *“Bir gece kulunu Mescidü'l-Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescidü'l-Aksa'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir”* (İsra-1). Allah'ın yardımı, müminlerin emiri Ebû'l-Hasan Ali İmam ez-Zahir Lii'zazdinillah'la –Allah'ın rahmeti onun, temiz babalarının ve kerim evlatlarının üzerine olsun- beraber olsun. O, bu kubbenin yapımı ve süslemesi için samimi dostu vezir efendimiz Ebû'l-Kâsım Ali b. Ahmed'i –Allah ona güç versin ve yardım etsin- görevlendirdi. O da bütün işleri 426 yılında, Zilkade ayının sonunda tamamladı. Burası Abdullah b. el-Hasan el-Mısri el-Müzevvik'in eseridir. Bütün kitabeler ve kâğıtlar altınla yaldızlanmış taşlarla süslemelidir. Kapıların üzerinde Kuran'dan ayetler ve halife isimleri vardır. Franklar bunları da değiştirmemişlerdir. Kayanın üzerinde şöyle yazıldığını okudum: *“Mescidü'l-Aksa'nın uzunluğu melik arşınına göre 700 arşındır. Genişliği ise melik arşınına göre 455 arşındır.”* Bu kaya el-Aksa'nın kuzey duvarında ayakta durmaktadır.

Kubbetü's-Sahra'nın Revakı

On altı mermer silindir ve sekiz köşe üzerine inşa edilmiştir. İçindeki kubbe dört köşe ve on iki sütun üzerine inşa edilmiştir. Çevresinde on altı pencere vardır. Kubbenin çevresi yüz altmış arşındır. Her şeyi içeren büyük yapının çevresi üç yüz seksen dört arşındır. Kubbetü's-Silsile ve oraya ait tüm yapılarla birlikte toplam dört yüz seksen iki arşındır. Bu kayayı çevreleyen demir korkuluğun yüksekliği iki adam boyudur. Kubbetü's-Sahra'nın demirden dört kapısı vardır. Biri Rahmet Kapısı'na, biri Cibril Kapısı'na, biri kibleye ve biri Silsile Kapısı'na açılır. Kubbetü's-Silsilenin çevresi altmış adımdır. el-Ervah Mağarası elini kaldırmış bir adam yüksekliğindedir. Doğu batı yönünde on bir adım genişliğindedir. Kuzeyden kibleye on üç adımdır. On dört basamağı vardır. Tavanında genişliği bir buçuk arşın olan pencereler vardır. Mağaranın çevresi elli arşındır. Revakın genişliği on beş adımdır. Kiblede kuzeye uzunluğu doksan dört adımdır. Mescidü'l-Aksa'nın kubbesinin yüksekliği altmış arşındır. Çevresi doksan altı arşındır. Aşağısının çevresi yüz altmış arşın karedir. Mescidü'l-Aksa'nın kiblede kuzeye olan uzunluğu yüz kırk sekiz arşındır.

Anlattıklarına Mescidü'l-Aksa'nın altında Süleyman b. Davud'un (AS) hayvanları için bir ahır vardır. Orada büyük bir taş ve havyan yemlikleri vardır. Yine orada İsa'nın (AS) beşiğinin bulunduğu söylenen bir mağara vardır. el-Aksa'nın kuzeyinde Beni İsrail Göleti vardır. Buhtunnasr'ın o gölü Yahudilerin başlarıyla doldurduğu söylenir.

Yakubiler Kilisesi: Kudüs'tedir. Mesih'in (AS) orada yıkandığı ve Samirilerin onun yanında Mesih'in davetiyle iman ettikleri söylenen bir kuyu vardır. Samiriler orayı ziyaret ederler ve mukaddes sayarlar. Kudüs'te Davud Kulesi ve onun Kuran'da zikredilen mihrabı bulunur.

Kudüs dışında bazı ziyaretleri vardır:

Selvan Pınarı: Suyu zemzem suyu gibidir. Bu pınar Kubbetu's-Sahra'nın altından kaynağını alır ve şehrin güneyindeki vadide ortaya çıkar.

es-Senik Kilisesi: Mesih'in (AS) oradan semaya yükseltildiği söylenir.

Sihyun Kilisesi: Sofranın İsa (AS) ve havarilerine indiği yer olduğu söylenir.

Cehennem Vadisi: İsa'nın (AS) annesi Meryem'in kabri oradadır. Oraya otuz altı basamakla inilir. Kubbenin altında mermerden ve sağlam taşlardan sekizi kırmızı sekizi yeşil toplam on altı sütun vardır. Dört kapısı vardır. Her kapıda güçlü mermerlerden altı sütun vardır. Orada şu an İbrahim Halil (AS) Makamı olan bir kilise vardır. Orada birçok eski eser ve sütun ile harika yapılar vardır.

Dağda Rabiâtü'l-Adeviyye Makamı vardır. Doğrusu onun kabri Basra'dadır. Irak seyahatinde bahsi geçecektir. O dağdaki Rabia, Ahmed b. Ebi'l-Havari'nin eşidir. Orada Frank istilasını sebebiyle bilinmeyen mübarek yerler ile tabiinden ve salih insanlardan bazılarının kabirleri vardır. Doğu tarafındaki surların arkasında Şeddad b. Evs el-Hazreci ve Zü'l-Esabi et-Temimi'nin kabirleri vardır. Şeddad'ın kabrinin Filistin'de olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Mesihilerin en çok ziyaret ettikleri yer Kumame Kilisesi'dir. Mimarisi harikadır. Tarihî eserleri anlatırken yapısının şeklini ve içindekileri anlatmamız gerekir. O kilisede onlara ait el-Kıyame diye adlandırdıkları bir kabristan vardır. Mesih'in bu mevkide kıyama kalktığına inanırlar. Doğrusu oranın adı Kumame'dir. Çünkü orası şehrin çöplüğüdür. Şehrin dışında olup anaşistlerin eli orada kesilmiş, hırsızlar orada çarmıha gerilmiştir. Mesihilerin, parçalanıp Âdem'in onun altından kalktığını iddia ettikleri bir kayaları vardır. Onların iddialarına göre o kaya bir haçın altındaydı. Onların ziyaret ettikleri bir de Yusuf Bostanı vardır. Nurun inmesi konusuna gelince ben Franklar zamanında, onun nasıl olduğunu anlayana kadar Kudüs'te bir müddet yaşadım.

1.13. Kudüs'ten el-Halil Şehrine (AS) Giden Yol

Yusuf'un (AS) annesi Rahil'in kabri yolun sağındadır.

Beytü'l-Lahim: İsa'nın (AS) doğduğu yer oradadır. Davud ve Süleyman'ın (AS) kabirlerinin de orada olduğu söylenir. Bu kilisede sütun ve mermerle ile altınla yaldızlanmış taşlarla süslenmiş eserler ve harika yapılar vardır. Yapılış tarihi bin iki yüz yıldan fazladır. Ahşap içine oyulmuş ve zamanımıza kadar bir değişikliğe uğramamıştır. Kuran'da “*Şu hurma ağacını da kendine doğru silkele...*” diye zikredilen hurma ağacının yeri oradadır. Orada Ömer b. Hattab'ın Franklar tarafından değiştirilmemiş bir mihrabı vardır.

Halhul: Yunus'un (AS) kabrinin bulunduğu köydür. Onu başka bir yerde ziyaret etmiştik. Bahsi geçecektir.

Rame: İbrahim Halil Makamı'nın (AS) bulunduğu köydür.

Keferberik: Lut'un ve İbrahim b. Edhem'in kabrinin bulunduğu köydür. Doğrusu İbrahim b. Edhem sahil bölgesindeki Cebele'dedir.

Yakin: Lut'un (AS) kabrinin bulunduğu köydür. Zugar'dan göçtükten sonra orada yaşamıştır. Ailesiyle göç ederken kavmine azabın geldiğini görünce orada secde etmiş ve “*Allah'ın vadinin hak olduğunu tam manasıyla anladım.*” demiştir. Bundan dolayı orası Yakın diye isimlendirilmiştir. Yere gömülen mekân bugün pis kokulu bir göldür. “*Bunun üzerine taştan on iki göze fışkırdı.*” (Bakara-60) ayetinde bahsedilen Mûsâ'nın (AS) vurduğu taş Zugar'dadır. En doğrusunu Allah bilir.

1.14. el-Halil (AS) Şehri

İbrahim, İshak, Yakub (AS) ve Sare'nin kabirlerinin bulunduğu bir mağara vardır. Âdem, Nuh ve Sam'ın kabirlerinin de orada olduğu söylenir. Kabirlerin bulunduğu mağara, bugün ziyaret edilen mağaranın altındadır.

İskenderiye Suğur muhafızı Şeyh Ebû Tahir Ahmed b. Muhammed es-Silefi'nin 570 yılında adını unuttuğum bir adama bir cüz gönderdiğini duydum. Franklar, Frank Kralı Aslan Yürekli Richard'ın hücumu esnasında Huveylife Vakası'ndan sonra benim kitaplarımı aldı. O bana elçisini göndererek aldığı kitapları ve fazlasını bana iade edeceğini vadetti. Benimle görüşmek istedi ama ben ona gitmedim. Bu hadise 588 yılında gerçekleşti.

O cüzde şunlar anlatılır: O adam el-Halil (AS) şehrini ziyarete gitmiş ve oranın sorumlusuyla arkadaş olmuş. Sorumlu kişi Rumlardan biriymiş. Ona hediyeyle yakınlaşmış ve ondan mağaraya inmeyi talep etmiş. Sorumlu kişi ona, karların yağdığı ve ziyaretçilerin kesildiği zaman mağaraya inme sözü vermiş. İnsanların ayağı kesilince sorumlu kişi onu bir taşın yanına getirmiş ve taşı kaldırmış. Yollarını aydınlatacak bir şey alıp yetmiş basamakla mağaraya inmişler. Havanın estiği büyük ve geniş bir mağaraya ulaşmışlar. Mağarada İbrahim Halil (AS) bir sekinin üzerine konulmuş. Üzerinde yeşil bir elbise vardır ve hava onun saçını oynatmaktadır. Onun yanında İshak ve Yakub (AS) vardır. Sorumlu kişi onu mağaradaki bir duvara getirip “*Sare bu duvarın ardındadır.*” demiş. Adam o duvarın arkasında ne var diye bakmaya yeltenince “*Sakin! Harimdir!*” diye bir ses duymuş. Adam, mağaraya indikleri yere dönmüş. En doğrusunu Allah bilir. Tevrat'ta İbrahim'in (AS) bu mağaranın bulunduğu köyü Afrun b. Suhar el-Hitti'den dört yüz dirhem gümüş karşılığında satın aldığını ve Sare'nin buraya defnedildiğini okudum. Bu bahis Tevrat'ta birinci sifr, beşinci bölümdedir. En doğrusunu Allah bilir. el-Halil'de, mağaranın dışında Yusuf'un (AS) kabri vardır. Doğrusu daha önce anlattığımızdır.

Bu kitabın müellifi Ali b. Ebû Bekir el-Herevî -Allah ona ve bütün Müslümanlara mağfiret eylesin- şöyle der ki 569 yılında Kudüs'e girdim. Orada ve el-Halil'de (AS) hocalarla bir araya geldim. Onlar bana Kral IV. Baudouin zamanında mağaradaki bu yerin çöktüğünü anlattılar. Bir grup insan

kralın izniyle mağaraya girmiş, İbrahim, İshak ve Yakub'u (AS) orada kefenleri çürümüş, duvara yaslı ve başları açık olduğu halde bulmuşlar. Daha sonra 513 yılında oraya set yapmış.

Beytü'l-Lahm'da oturan, yaşı ve gezileri sebebiyle Franklar arasında meşhur savaşı Burn? bana, babasıyla bu mağaraya girdiğini, İbrahim Halil, İshak ve Yakub'u başları açık vaziyette gördüğünü anlattı. Ona “*O zaman kaç yaşındaydın?*” diye sordum. O “*13 yaşındaydım.*” diye cevap verdi ve “*Savaşı Jeffery b. George? kralın kefenlerin yenilenmesi ve çöken mağaranın tamiri için kendisine görev verilenlerden biriydi ve şu an hayattadır.*” dedi. Hemen onu sordum ama birkaç gün önce öldüğü söylendi.

Bu kitabın müellifi şöyle der ki eğer bu doğruysa İbrahim, İshak ve Yakub'u (AS) gören birini rüyada değil uyanıkken gördüm.

1.15. Kudüs'ten Askalan'a Giden Yol Bahsi

Beyt Cibrin: Allah'ın Maide Suresi'nde “*Ey kavmim! Allah'ın sizin için (vatan olarak) yazdığı kutsal topraklara girin, sakın geri dönmeyin, sonra kaybedenler siz olursunuz. Dediler ki: "Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var, onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Ama oradan çıkarlarsa biz hemen gireriz."* (Maide-21,22) diyerek bahsettiği şehrin orası olduğu söylenir. Haklarında ayet inen zorba topluluğun şehrinin Riha olduğu da söylenir. Amman olduğu da anlatılır. Doğrusu budur. Bu şehirde tarihî eserler vardır. en-Neml Vadisi buradan Askalan'a giden yoldadır. Karıncanın Süleyman b. Davud'la konuşmasının orada olduğu söylenir.

Askalan Suğuru: Suğur şehirleri arasında güzellik ve korunaklı olması bakımından benzeri az olan mübarek bir yerdir. Hazreti Peygamberin (ASV) orayla ve oradaki ribatla ilgili hadisleri varit olmuştur. Orada İbrahim Halil (AS) Kuyusu vardır. Onun bu kuyuyu eliyle kazdığı anlatılır. En doğrusunu Allah bilir. Orada eskiden Hüseyin'in (RA) başının bulunduğu Hüseyin

Ziyaretgâhı vardır. Franklar Askalan'ı ele geçirince onun başı 549 yılında Müslümanlarca Kahire'ye götürülmüştür.

Şu kitabın müellifi Ali b. Ebû Bekir el-Herevî şöyle der: “570 yılında Askalan Suğuruna girdim. İbrahim (AS) Ziyaretgâhında geceledim. Rüyamda Hz. Peygamber'i (SAV) bir topluluk içinde gördüm. Hemen ona selam verip elini öptüm ve ‘Ya Resulullah, bu Suğur bölgesi Müslümanların olsa ne güzel olurdu!’ dedim. O da “Burası Müslümanların olacak ve bütün yaratılmışlara ibret olarak kalacak.” dedi. Uyandım ve gördüklerimi ziyaretgâhın kible tarafındaki duvarına yazarak tarih attım. Kudüs ve Askalan 584 yılında fethedildi. Bu yazıyı ve kaydettiğim 570 yılını birçok tüccar ve asker görmüştür. En doğrusunu Allah bilir. Askalan Kabristanı'nda evliya ve tabiinden kabirleri bilinmeyen birçok kimse vardır. Bu durum Gazze, Akka, Sur, Sayda ve bütün sahil bölgeleri için geçerlidir.

Gazze: Mübarek bir Suğur şehridir. İmam Şafii (RA) orada doğmuştur. Onun adı Muhammed b. İdris'tir. Orada Hz. Peygamber'in (SAV) atası Haşim b. Abdimenaf'ın kabri vardır. Onun adı Ömer'dir. Ömer b. Hattab'ın ailesi de oradadır. Gazze eski bir şehir olup Tevrat'ta zikredilmiştir. ed-Darum da öyledir. En doğrusunu Allah bilir.

Sahil Şehri Kayserya: Mübarek bir şehirdir. Askalan ve Kayserya ile oradaki ribat hakkında Hz. Peygamber'den (SAV) hadis vardır.

Yubna: Askalan ve Yafa arasında bir şehirdir. Orada Ebû Hureyre'nin (RA) kabri vardır. Onu daha önce ziyaret etmiştik. En doğrusunu Allah bilir.

Ramla: Ubâde b. es-Samit'in kabri oradadır.

Amvas: O bölgede ortaya çıkan taun sonucu vefat etmiş olan sahabe ve tabiindenden birçok kimse oradadır. Abdurrahman b. Muaz b. Cebel ve evlatları, Haris b. Hişam, Süheyl b. Amr onlardan bazılarıdır. Kabri

bilinmeyenler de vardır. Yermük'te de Tufeyl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil gibi sahabeden orada öldürülen birçok kimse vardır. Ecnadeyn'de de durum aynıdır.

1.16. Askalan ve Mısır Yolu

el-Farama: Doktor Galen'in kabri oradadır. İskiliyye Adası'nda Menzilü'l-Emir denilen bir yer vardır. Orada bulunan kabrin de Galen'e ait olduğunu söylüyorlar. Bahsi geçecektir inşallah.

Huf Bilbis?: Orada Safat denilen bir köy vardır. Bu köyde Allah'ın İsrailoğullarından ineği kesmeleri için biat aldığı yer olan bir kubbe vardır. O kubbe şimdiye kadar Kubbetu'l-Bakara diye bilinir. En doğrusunu Allah bilir.

Bahtit: O ineği orada kestikleri kubbenin bulunduğu köydür. Bahtit o kubbeye bilinir. En doğrusunu Allah bilir.

Gayfa: Bilbis şehrinde bir köydür. Mısır Azizi'nin su kabı orada bilinmiştir.

el-Matariyye: Ağacından belesan yağı çıkarılan bahçenin bulunduğu köydür. Balsam ve özelliğinin, içinde bulunduğu kuyuda olduğu söylenir. Mesih'in orada yıkandığı anlatılır.

Aynu Şems: Harikulade eserlerin ve aslan resimlerinin bulunduğu köydür. Orada güçlü taşlardan yapılmış sütunlar vardır. Onların Firavun Dikilitaşları olduğu söylenir. Uzunlukları ve genişlikleri, *Kitabu'l-Acayib ve'l-Asar ve'l-Esnam* kitabında anlatılacaktır inşallah.

1.17. Kahire Yolu

Zenbur ve Teber Ziyaretgâhları: İki mübarek mekândır. Hüseyin'in (RA) başının Askalan'dan Kahire'ye nakledildiği zaman bu mekâna konulduğu söylenir. Sarayda Hüseyin'in (RA) başının kilitli bir sandık içinde bulunduğu bir ziyaretgâh vardır. Sarayın arkasında adak adanan er-Rüknü'l-Muhallak

bulunur. Kahire dışında, orada Mûsâ b. İmran (AS) Kayası bulunan bir ziyaretgâh ve parmak izi vardır. Bu parmak izlerinin ona ait olduğu söylenir. O, firavundan korktuğu zaman bu mekânda saklanmıştı.

Tolunoğlu Camisindeki Ziyaretgâhların Bahsi: Orada Nefise bt. Hüseyin b. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib, Fatıma bt. Muhammed b. İsmail b. Ca'fer es-Sadık, Âmine bt. İmam Muhammed Bakır ve Rukayye bt. Ali b. Ebû Tâlib kabirlerinin bulunduğu ziyaretgâhlar vardır.

1.18. el-Karafe Ziyaretgâhları Bahsi

Mukattam Dağı'ndaki kabristandır. Bu dağın, Allah'ın Mûsâ (AS) ile konuştuğu Tur Dağı'ndan olduğu ve o dağa bağlı olduğu söylenir. Orada İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii'nin kabrinin bulunduğu bir ziyaretgâh vardır. O, İbn eş-Şafii b. es-Saib'dir. 150 yılında Gazze'de doğmuş ve 204 yılında recep ayının son günü olan Cuma günü 54 yaşında vefat etmiştir. Onun ziyaretgâhının duvarında bir şiirin yazılı olduğunu gördüm:

Zamanın en şaşılacak şeyi/ Denizin iki levhayla sarılması

O öldüğü zaman başının altında, kendi hattıyla şöyle yazdığı bir kâğıdın olduğu söylenir:

Garip değil mi bir adam/ Güzel ahlaklı ve ince hikmetli

Ölür ve eline bir şey geçmez/ Bir şey bilmediğini bilmesi dışında

Ziyaretgâhta, İmam eş-Şafii'nin yanında Ali. b. Hüseyin b. Ali b. Zeynelabidin (RA), Şeyh Ebû Abdullah b. el-Kirani ve el-Hakem'in İmam Şafii'nin öğrencileri olan evlatlarının kabirleri vardır.

Onun yanında Ali b. Abdullah b. Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer es-Sadık, Âmine bt. Mûsâ Kazım, Yahya b. Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib, Ümmü Abdullah b. Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer es-Sâdık, Yahya b. Kâsım

b. Muhammed b. Ca'fer es-Sâdık, Abdullah b. Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer es-Sâdık, İsa b. Abdullah b. Kâsım b. Muhammed b. Cafer es-Sadık, Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer es-Sâdık ve Gülsüm bt. Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer es-Sâdık gibi Ehl-i Beyt'in kabirlerinin bulunduğu ziyaretgâhlar vardır.

Mısır'daki el-Kureyeyn Kapısı Yolu Üstü: Orada Zeyd b. Ali Zeynelabidin'in başının bulunduğu bir kabir vardır. O Kûfe'de öldürmüştür. Asılmış, cesedi yakılmış ve başı Mısır'a gönderilmiştir.

Meani Yolu Kapısı Yolu Üstü: Hamza b. Şule el-Kureşi'nin kabri oradadır.

eş-Şiareyn Yolu Üstü: Yusuf'u (AS) sattıkları mescit oradadır.

Karafe'de Yayha b. Osman el-Ensârî, Abdurrahman b. Avf ez-Zühri – Doğrusu Abdurrahman Medine'dedir-, başlık sahibi bir komutan, Ukbe b. Amir el-Cüheni –Doğrusu Ukbe Basra'dadır-, Hz. Peygamber'in sahabesi Abdullah b. Huzeyfe b. el-Yeman, Aişe'nin (RAh) hizmetçisi Abdullah, Urve ve evlatları, Dihye el-Kelbi –Daha önce bahsi geçti-, Abdullah b. Sad el-Ensârî, Sariye ve arkadaşları ile Muaz b. Cebel gibi sahabe, tabiin ve salihlerden birçok kimsenin kabri bulunur. Doğrusu Muaz Ürdün tarafındadır. Daha önce bahsi geçti. Diyarbakır ve Yemen seyahatlerinde bahsi geçecektir inşallah.

Maan b. Zaide'nin kabri el-Karafe'dedir. Doğrusu o Sicistan'dadır. Bahsi geçecektir. Ebû Hureyre'nin (RA) adı bilinmeyen iki oğlunun kabirleri de el-Karafe'dedir.

Robin b. Yakub ve Elyesa'nın kabirleri de oradadır. Onu daha önce ziyaret ettik. Diyarbakır seyahatinde bahsi geçecektir inşallah. Yahuda b. Yakub – Ondan daha önce bahsettik-, Zünnun el-Mısri, Halime es-Sadiye'nin kardeşi, Hz. Peygamber'in (SAV) dayısı, Ebû Bekir es-Sıddık'ın adını bilmediğim iki oğlu ve Ebû Müslim el-Hulani'nin – doğrusu o Şam'a bağlı Gabagib adlı

köydedir- kabirleri de oradadır. el-Hulani'nin kabrinin Darya'daki Hulan'da olduğu da söylenir. Bahsi geçmişti. Abdullah b. Abdurrahman b. Avf ez-Zuhri'nin de kabri el-Karafe'dedir.

Salihlerden Eşheb, Abdurrahman b. el-Kâsım, Nafi'nin arkadaşı Verş, fakih Ebû es-Süreyya, askerlerden Abdülkerim'in kabirleri el-Karafe'dedir. Zünnun Makamı ile Zünnun'un hocası Şakran, el-Kenz, Ahmed Ruzbari, Zeydi, kendisine ait bir hikâyesi bulunan el-Ayna, Ebû'l-Hasan es-Sakati, en-Natık es-Samit, Abdurrahman b. Zugare, el-Verrad, Yahmuriler, Şeyh Bekkar ve el-Ebbar, Şeyh Ebû'l-Hasan ed-Dineveri, Cümeysi, İbn Tabataba ve kendisine ait bir hikâyesi bulunan İbnü'l-Acuz'un kabirleri de oradadır. Endülüs Fethi Ziyaretgâhı, el-Enbari'nin kabri, Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddık Ziyaretgâhı ve kabri de el-Karafe'dedir. Onun şehrin dışında yakıldığı ve şehrin içinde defnedildiği söylenir.

Mısır'da Affan Türbesi vardır. Ama o, Osman'ın (RA) babası Affan değildir. Onun Mısır'da meşhur olan ilginç hikâyeleri vardır. Çeşitli memleketlerden onun kabrine ziyarete gelinir ve orada adak adanır. Mısır'da Daru'l-Enmat'ta sahabeler tarafından yaptırıldığı söylenen bir mescit vardır. Sahabeden Amr b. As oradadır ama kabri bilinmez. Ramis Göleti'nde Ebû Nazra el-Gıfari'nin kabri bulunur. Abdullah b. Haris b. Cez'in kabri Karanfil denilen köydedir. el-Karafe'de Mûsâ b. İmran (AS) Ziyaretgâhı ve onun ayak izi vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Mısır'ın karşısında Nil'in su seviyesindeki artış ve azalışın ölçüldüğü mikyasa vardır. Mimarisi harikadır. Yapılış yılı 207'dir. Mikyası Halife el-Memun'un yaptırdığı ve el-Mütevekkil'in yenilediği söylenir.

el-Cize: Mısır'ın batısında olup İbn Kabu'l-Ahbar ve İbn Ebû Hureyre'nin kabirlerinin bulunduğu adlarını bilmediğim ziyaretgâhlar oradadır. En doğrusunu Allah bilir.

Mısır'ın Nil'i dünya harikalarından biridir ve yerleşim bölgelerinde Hindistan'daki Mülta Nehri dışında onun benzeri yoktur. Ceyhun'dan doğan ve Mülta civarında ortaya çıkan bir nehirdir. Tatlılığı, artış ve azalışı açısından Nil gibidir. Üstünde tarım yapılır. Nil'de olduğu gibi orada timsahlar ve denizatları bulunur.

1.19. el-Cize'den Eski Mısır'a Giden Yol

Piramitler: Dünya harikalarındandır. Yeryüzünde, doğuda ve batıda, ondan daha ilginç daha büyük ve daha yüksek bir bina yoktur. Mısır topraklarında beşi büyük ve geri kalanı küçük birçok piramit gördüm. Büyüklerin ikisi el-Cize'de, ikisi Dahşur adlı bir köyde ve biri de Meydum denilen köydedir. İnsanların onları kimin ne amaçla inşa ettikleri hakkında farklı görüşleri vardır. Bazıları "*Bunlar kralların mezarlarıdır.*" derken bazıları da "*Bunu sadece sel korkusuyla yaptılar.*" derler. Piramitler dört köşelidir ve onun her yüzü bu görünümündedir. Yerdeki her yüzün alanı dört yüz arşından fazladır. Yüksekliği göre yaklaşık dört yüz arşındır. Tepesi ise sekiz arşına ulaşır.

el-Memun'un el-Cize'deki iki piramitten birini açtığı söylenir. Piramidin içinde dört köşeli bir kuyu bulmuşlardır. Bu kuyunun her köşesinden içinde kefenli bir şekilde duran ölülerin bulunduğu evlere açılan kapılar vardır. Bu piramidin tepesinde içinde mezara şeklinde kayadan bir havuz olan bir ev ve zümrüt gibi değerli bir taştan yapılmış insan suretinde bir heykel bulmuşlardır. Piramidin ortasında, üzerinde değerli taşlarla süslenmiş altın bir kalkan, göğsünde değersiz bir kılıç ve başının yanında ışığı ateşe benzeyen yumurta gibi yakut bir taş olan bir kişi var.

Bu kitabın müellifi der ki: Bu piramidin içine girdim, oraya gittim ve bu havzayı gördüm. Bu konuda söylenenlerin en doğrusu şudur: Onlar piramitleri sel korkusuyla yaptılar, mallarını içinde biriktirdiler ve bildiklerini oraya yazdılar. Ancak bunun onlara hiçbir faydası olmadı. İzleri yok oldu, malları

gitti ve sadece onlarla alakalı rivayetler kaldı. Onun üzerindeki hiyeroglif yazısıyla yazılmış kitabeyi dünyada kimse hiç bilmez. Yukarı Mısır memleketlerindeki barbarların yazısını kimse çözemez. Piramitler, Ebû'l-Hul Heykeli, Yukarı Mısır memleketlerindeki bütün barbarlar (tapınak), Seyyide Bedreb? denilen Mısır prensesi heykeli ve Firavun Dikilitaşları hakkında bütün duyduklarımızdan *Kitabu'l-Acayib* ve *'l-Asar* ve *'l-Esnam* ve *'t-Tılsımat*'da bahsetmemiz gerekir.

Eski Mısır'dan Bahis

Yusuf (AS) eskiden oradaydı. Züleyha Kubbesi, Yusuf'un (AS) hapsedildiği zindan, Yakub (AS) Ziyaretgâhı, Yusuf'un (AS) arpayı depoladığı piramit, harika yapılar, eserler v Firavun'a ait yeşil ev Eski Mısır'dadır. O ev dünya harikalarından biridir. Güçlü bir yeşil bir taş olup üzerinde eski kalemle bir kitabe vardır. Tavanı, zemini ve duvarları ile tek parçadır. Onun uzunluğunu, genişliğini ve yüksekliğini ölçtüm ama kitaplarım denizde battı veya benden alındı. Onun ölçülerini zamanla unuttum. Beyaz bir sarayın ortasındaki bu ev mermerdendi. Orada muazzam heykeller ve Firavun'un sureti vardır. Tüm bunlardan *Kitabu'l-Acayib*'de bahsedeceğiz inşallah.

Taggaş?:

Mısır'ın doğu tarafından adının Taggaş olduğunu düşündüğüm bir köydür. Mûsâ b. İmran'ın (AS) gözetleme yaptığı yer oranın doğusundadır. O, sahil bölgesinde ikamet etmiştir. İki kuyu arasında eskilerden kalma kendisine ait hikâyesi olan bir mescit vardır.

Esker:

Mûsâ b. İmran'ın doğduğu ve evinin olduğu beldedir. Doğduğu yere her taraftan ziyaretçiler gelir.

1.20. Yukarı Mısır Memleketleri

İtfih Şehri: Yukarı Mısır'ın ilkidir. Kible tarafında Mûsâ b. İmran Makamı ve ayak izinin bulunduğu yer vardır.

Münyetü İbni Hasib: Kible yönünde doğu tarafında İbrahim (AS) Makamı vardır. Münye'nin karşısındaki doğu topraklarında Tihna olarak bilinen bir köy vardır. Orada harika eserlere sahip Aynu Şems isimli bir belde bulunur. Orası el-Matariyye'deki Aynu Şems değildir. Deniz tarafında Tilmun da denilen et-Tayr Dağı vardır. Orası dünya harikalarından biridir. et-Tayr Dağı denilmesinin sebebi Boynuzgaga denilen kuşların her yıl orada toplanmasıdır. Bu dağın başında küçük bir delik vardır. Dağ denize nazırdır. Gagasını o deliğe koymayan hiçbir kuş yoktur. Sonra oradan çıkan kuş denizde yüzer. O deliğin kuşu yakalaması, kuşun ölene kadar gagasından orada asılı durması ve deliğin kuşu atmasına kadar bu böyle devam eder. Her sene böyle olur. Yöre sakinlerinin bu konuda görüş birliği vardır. Orada yaşayan yaşlı bir adam bana şöyle anlattı: *“Senenin başı ise dağ iki kuş yakalar. Senin ortası ise bir kuş yakalar. Eğer onda az bir hayır varsa hiçbir kuşu yakalamaz.”* En doğrusunu Allah bilir. O dağda, orada bulup çıkardıkları ve yonttukları, tek parçadan müteşekkil bir kilise vardır. Ona el-Keff Kilisesi denir. Mesih'in (AS) orada yaşadığı ve elinin izinin o kilisede olduğu söylenir.

Yukarı Mısır'da kendine ait bir hikâyesi olan es-Sahire Dağı vardır. O, denize bakan kötü kokulu bir dağdır. Yukarı Mısır'ın dağlarında saksaul ağacı vardır. O dağ insan, kuş, kedi ve köpek cesetleriyle doludur. Bunların hepsi kefenleriyle günümüze ulaşmıştır. Kefenler, bebek kundağı gibidir. Kefenlerin üzerinde vücudun çürümesini engelleyen ilaçlar vardır. Eğer o kefen hayvanın üzerinden çekilse onda bir değişimin olmadığı görülür.

Kefeni alınmış, el ve ayaklarında kına boyası bulunan bir cariye gördüm. Mumya maddesi başlarından alınır. Onların hangi milletten oldukları

bilinmez. Onlardan alınan mumya maddesi Fars madeninden daha iyidir. Mısır ve Yukarı Mısır'ın dağlarında Mısır dinarları ve çeyrek paralarına benzeyen, üzerinde sikkeye benzeyen şekillerin bulunduğu taşlar vardır. O taşlar, mercimeğe benzer ve sayısızdır. Onların Firavun ve kavminin bozulmuş paraları olduğunu iddia ediyorlar. Allah Teâla, Araf Suresi'nde (Araf-137) şöyle buyurur: “*Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri de helâk ettik.*”

Behdal: Münye'nin batısında, üzerine nurun inen bir ziyaretgâhın bulunduğu Behdal adlı bir köy vardır. O köy bu özelliğiyle meşhurdur. En doğrusunu Allah bilir.

el-Bahnasa: Divan Mescidi'nin bulunduğu şehirdir. Mesih (AS) ve annesi o mevkide yedi sene ikamet etmiştir. Şehrin batı tarafından dışındaki bu ziyaretgâhta tarihî eserler ve harika barbalar bulunur.

el-Lahun: Yusuf es-Sıddık (AS) Mescidi ve onu inşa ettiği su bendi oradadır.

el-Feyyum: Yusuf es-Sıddık'ın (AS) bin günde kurduğu bir şehirdir. Orada üç yüz almış köy de kurmuştur. Bana anlattıklarına göre bugün o köylerden sadece altmış üçü mamur durumdadır. En doğrusunu Allah bilir. O şehrin dışında onun bir mescidi ve makamı vardır.

Sile: Yakub Mescidi'nin (AS) bulunduğu el-Feyyum'a bağlı köydür.

Şane ve Beyaz: Yakub'un (AS) iki kızının adıyla adlandırılan ve kabirlerinin bulunduğu iki köydür.

el-Levasi: Mûsâ b. İmran Mescidi'nin bulunduğu harabe bir şehirdir. Yusuf es-Sıddık'ın (AS) Feyyum Gölü'nü ölçmek için kullandığı alet de oradadır.

İhmim: Zünnun el-Mısri Makamı oradadır. Onun evi de orada imiş. Orada harika bir barba vardır. Barbanın çatısından bir taş ölçtüm. Birbirine eşit yirmi

arşın uzunluğunda ve beş arşın genişliğindeydi. Barbada harika suretler, muazzam eserler ve hiyeroglif yazı ile yazılmış bir kitabe vardır.

Ansana (Antinopolis): Sihirbazlar şehridir. Orada bir barba, harika bir bina, muazzam eserler vardır. Aşmunin şehri de öyledir.

el-Uksur: Orada eserler, saraylar, heykeller, aslan ve hayvanların resimleri vardır. Yukarı Mısır'da veya başka bir yerde böylesini görmedim. Güçlü taşlardan yapılmış bir heykelin elini ölçtüm. Dirsekten el bileğine kadar yedi arşındı. Elimde palmiye ağacından bir yaprak vardı. Ondan bir kalem yaptım ve heykelin göğsüne şöyle yazdım: “*Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu ne olmuş görmezler mi? Onlar kendilerinden çok daha kudretliydi; toprağı iyice işlemişler, yeryüzünü bunların imar ettiğinden daha fazla imar etmişlerdi. Onlara da peygamberleri nice açık kanıtlar getirmişti. Şu halde Allah onlara asla zulmetmiş değildir, asıl onlar kendilerine zulmetmişlerdir.*” (Rum-9). Kitabeyi tarihlendirdim. Kitabe onun bir memesinden diğer memesine ulaştı. Bu kitabenin altına şunu yazdım:

İlk kisralar ve zorbalar neredeler?/Hazinele doldurdular ama ne onlar ne hazineleri kaldı

Askerlerinin dünyaya sığmadığı her birini/ Sonunda dar bir kabir içine aldı

Bu bölgedeki heykeller ve Yukarı Mısır'daki barbarları *Kitabu'l-Acayib*'te dış görünüşlerini tavsif ederek anlatacağım inşallah.

Asyut: Dağlarında ölümler ve hayvanların bulunduğu şehirdir. Daha önce bahisleri geçmişti.

Tuh el-Hayl: Batı tarafında bir beldedir. Orada, filozof Aristoteles'in kabrinin bulunduğu el-Munşiyye adlı küçük bir belde vardır. Onun kabrinin İskenderiye Feneri'nde olduğu da söylenir.

Kus: Nebi Ziyaretgâhı (SAV) ve Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhının bulunduğu şehirdir. Her ikisini de rüyada görmüşler. En doğrusunu Allah bilir.

Asvan Şehri: Yukarı Mısır ve İslam memleketlerinin sonuncusudur. Orada denizin ortasında cenadil vardır. Cenadil, denizin ortasında bir taştır. Nil'in su seviyesinin yükselme vakti oraya bir eyer koyulur. Su yükselir de onu alırsa Mısır'a bir müjdecî gönderirler. Müjdecî, bir kayığa binerek sudan önce oraya varır ve Nil'in su seviyesinin yükseldiğini onlara müjdeler. İskenderiye'de bulunan bütün madenler, sütunlar; Mısır diyarındaki bütün güçlü taş ve sütunlar, Firavun Dikilitaşları bu şehirdendir.

Dağda taş kesme aletlerinden izler, güçlü taşlar ve kesilmiş sütunlar gördüm. Bilak veya Birak denilen bir köyün yakınında büyük bir sütun gördüm. Oranın sakinleri o sütunu es-Sikale diye adlandırırılar. Kırmızı alacalı bir taş olup tepesini kum örtmüştür. Görünen kısmını ölçtüm. Elli beş arşındı. O sütun dört köşeliydi ve her yüzü yedi arşındı. Bir de denizde ondan köprü yapmak istediklerini söyledikleri dar bir yer vardır. En doğrusunu Allah bilir.

1.21. en-Nube'ye Giden Yol

er-Rudeyni Ziyaretgâhı: Mübarek bir mekândır. Arkasında en-Nube Kilisesi'nden başka bir yapı yoktur. İnsanlar orayı ziyarete giderler. Müslümanlar oraya vardıklarında orayı dağıtmışlardır. Acuz Duvarı buraya kadar ulaşır. En doğrusunu Allah bilir.

Acuz Duvarı Bahsi: Ona el-Hacuz Duvarı da denilir. O duvar dünya harikalarından biridir. Duvarın başlangıç noktası Bilbis şehrindeydir. Daha sonra dikkatlice inceledim. O, dağların tepesinde veya vadilerin içlerinde ortaya çıkıyor. Ayrıca en-Nube şehrine aşağı yukarı bir aylık yürüyüş mesafesinde uzanır. O şehrin sakinlerinden bu duvarı bilmeyen yoktur. Batı tarafında o duvara benzer bir duvar olduğu söylenir. Bir kadın hükümdarın

oraları egemenliği altına aldığını ve o iki duvarı yaptırdığını iddia ederler. En doğrusunu Allah bilir.

1.22. Mısır ile Dimyât, Cezayir ve İskenderiye Sahil Şehirleri

Münyetü'l-Attar: Doğu tarafından karşısında, orada Hızır (AS) Ziyaretgâhının bulunduğu Şumeyrif adlı köy vardır. Çeşitli memleketlerden oraya ziyaretçiler gelir. Oranın aşikâr bir fazileti vardır.

el-Mahle:? Fatıma Zehra, Ali b. Ebû Tâlib ve Hüseyin Ziyaretgâhlarının bulunduğu şehirdir. Onları rüyada görmüşlerdir.

Seha: Camisinde, üzerinde hiyeroglif yazısıyla yazılmış bir tılsımın yazılı olduğu siyah bir taş bulunur. Yöre halkının bana anlattığına göre eğer o taş camiden çıkarılırsa camiye serçeler girer. Taş geri getirilirse serçeler çıkarlar. Bu mesele orada gerçekleşmemiştir. Oranın sakinlerin sakinlerinin anlattığına göre bunun için şans gereklidir. En doğrusunu Allah bilir.

Dimyât: Orada bir berzahın bulunduğu, Akdeniz ve Çin Denizi'nin birleşme noktasıdır. el-Farama'dan el-Kulzüm'e bir gün bir gece yürüyüşle gidilen bir kara parçası bu iki denizi ayırır.

Orada, adlarını bilmediğim dört sahabenin (RA) bulunduğu Şata adlı bir yer vardır. Bir de Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı vardır. O, rüyada görülmüştür.

Tinnis: Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhının bulunduğu adadır. Ali b. Ebû Tâlib rüyada görülmüştür. Orada Mesih İsa b. Meryem'le (AS) bir hikâyesi anlatılan bir kemik yığını bulunur.

Tuna: Orada Nebi (SAV) Ziyaretgâhı ve Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhının bulunduğu bir adadır. Ada sakinlerinden bu ziyaretgâhların Hz. Peygamber (SAV) ve Ali b. Ebû Tâlib'in adına mı yaptırıldıklarını sordum. “*Bunun bir hikâyesi var.*” diyerek güzel yüzlü, yaşlı bir adamı çağırdılar ve “*Bu adam cüzzam hastalığına yakalanmış. Ailesi, hastalığından korktukları için onu ada*

tarafına atmışlar. Bedeni perişan oldu. Gecenin birinde büyük bir bağırişla bağırdı. İnsanlar ona geldiklerinde onun hiçbir acısı yoktu. Ondan durumu sorulunca “Ben, burada Hz. Peygamberi (SAV) gördüm. Bana ‘Şurada bir mescit yapın.’ dedi. Ben ona “Ya Resulullah, ben hastalığa müptelayım. Bana inanmazlar.” diye cevap verdim. Hz. Peygamber (SAV) yanındaki şahsa dönerek ‘Ey Ali, onun elinden tut.’ dedi. O bana elini uzattı ve şu an beni gördüğünüz gibi kalktım.” diye cevap verdi.

Sümniyye: Mûsâ b. Şuayb’ın kabrinin bulunduğu küçük bir şehirdir.

1.23. Dimyât’tan Reşid’e Giden Yol

el-Berellüs: Hz. Peygamber’in sahabelerinden on ikisinin bulunduğu şehirdir.

1.24. İskenderiye Suğuru

Vala Kabristanı adlı bir kabristanı vardır. Orada el-Mikdad b. Esved el-Kindi’nin kabri bulunur. Onu Rakka’da ziyaret etmiştik. Bahsi geçecektir. Doğrusu o Medine’dedir. Yeremya peygamberin (AS) kabri ed-Dimyas’tadır. Orada Mevaris Mescidi adlı ziyaret edilen bir mescit bulunur. Orada Sariye Mescidi ve eski cami vardır. Caminin sahabeler tarafından yaptırıldığını anlattılar. Başka yerlerde görmediğim mescitler ve mabetler vardır. İbn Munkiz bana orada on iki bin mescit olduğunu anlattı. Bunu kadıya sordum. “Melik Aziz Osman bunu ortaya çıkardı. Orada yirmi bin mescit buldular.” diye anlattı. Ben kendim saymadım. En doğrusunu Allah bilir.

Körfezde bir harikuladelik vardır. Nil yükseldiği zaman bu şehir, suya bırakılmış bir şişe gibi olur. Orada, Nil’in fazlalığından ihtiyaç duyduğu suyun kendisine girmediği bir ev yoktur. Şehrin altındaki tabakada caddede yürür gibi yürünür. O, üç tabakadır. Şehrin mimari yapısı satranç tahtası görünümündedir. Orada bir fener vardır. Onun eskiden şehirde olduğu anlatılır. Şehirde eskiden yedi geniş yol varmış. Deniz onları yutmuş. Sadece

biri kalmış. O geniş yol Ebû Sayr'dan Ebû Kayr'a gidiyormuş. İskender'in kabrinin Aristoteles'le beraber o fenerde olduğu anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Şu kitabın müellifi Ali b. Ebû Bekir el-Herevî şöyle der ki İskenderiye Feneri'nin olağanüstü olduğunu anlattılar. Onda bir ayna vardır. Birkaç gün uzaklıkta bir yerden bir gemi kalkarsa onun sureti aynada belirir ve onu karşılamak için hazırlık yapılır. Aynanın gemileri yaktığı söylenir. Bunun gerçekleşmesi mümkündür. Güneşin karşısındaki ayna –hele de deniz ona güç verirse- yakar. Şüphe yok ki güneş ışınları aynayı parlatır ve suyun yansımaları yakar. Aynanın altmış arşın, fenerin de üç yüz arşın olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Fener bugün olağanüstü bir eser değil sahilde bir gözetleme kulesi görünümündedir. Olağanüstü fenerler Konstantiniyye'dedir. Bir meydan olan el-Bodrom'daki kurşun ve demirle güçlendirilmiş fener onlardan biridir. Eğer rüzgâr eserse kürsüsünün temelinden doğuya, batıya, güneye ve kuzeye meyleder. İnsanlar porselenlerini ve cevizlerini onun altına koyup öğütür.

İskenderiye'de bakırdan bir fener daha vardır. Tek parçaya haline gelmiştir. Bu sebeple ona girilmez.

Bimaristan'a yakın, her tarafı bakırla kaplanmış, üzerinde Konstantin'in kabrinin bulunduğu bir fener daha vardır. Kabrinin üzerinde bakırdan yapılmış bir at sureti, onun da üzerinde kendi sureti vardır. Konstantin bir ata binmiştir. Atın sağ ön ayağı dışında ayakları kayanın üzerinde kurşunla bağlıdır. Sağ ön ayağı havada, adeta hareket ediyormuş gibi serbesttir. Konstantin atın üstünde ve sağ eli havadadır. Elini açmış, İslam ülkelerini işaret eder. Sol elinde bir küre vardır. Bu fener, denizden gelenlere birkaç günlük mesafeden görünür. İnsanlar bunun hakkında farklı şeyler anlatırlar. Bazıları "*Elinde düşmanın ülkeye girmesini engelleyen bir tılsım var*" der. Bazıları ise "*Aksine kürenin*

üzerinde şöyle yazıyor: *Dünyayı, şu küreyi elimde tuttuğum gibi egemenlik altına aldım ve dünyadan hiçbir şeye sahip değil gibi çıktım.*” En doğrusunu Allah bilir.

İstebrin Çarşısı’nda beyaz mermerden bir fener vardır. Onun başından sonuna kadar üzerinde nakşedilmiş suretler vardır. Korkuluğu tek parça bakırdandır. Orada bir tılsım vardır. Eğer biri oraya çıkarsa gözü bütün şehri kuşatır. *Kitabu'l-Acayib*’te bu fenerlerin özellikleri, uzunlukları, çevreleri ve basamak sayılarını, yöre halkının onlar hakkındaki inançlarını, üzerlerindeki suretleri, mermer ve bakırdan yapılmış heykellerle farklarını, Kubbetü'l-Ehviyeti'l-Erbaa üzerindeki tılsımı ve kralın sarayını anlatacağım. İslam’ın kıblesine bakan es-Salibü'l-Mecnun ve hikâyesi ile oradaki bimaristanlardan, es-Sarf Çarşısı’ndaki heykellerden ve *Kitabu'l-Acayib*’te anlattığım tılsımlardan bahsedeceğim. Zira bu kitap bundan fazlasını kaldırmaz.

1.25. İskenderiye Suğuru Ziyaretleri ve Oradaki Eserler

İskenderiye’deki geniş yolda el-Kamere adlı bir yer vardır. Orada, üstünde güneşle beraber dönen bir kuş sureti olan sütun vardır. Yine kendisi ve etrafındakilerin altın yaldızla cilalandığı bir sütun vardır. Yunanların yaptırdığı revakın o olduğu söylenir. Kitaplarında bu sebeple “*Revak Ashabi dedi.*” diye söylenir. Bu sütunun ölçüsünü tam ölçüsünü unuttum ama altmış arşın olduğunu tahmin ediyorum. En doğrusunu Allah bilir. Çevresi de otuz arşın diye zannediyorum. Altında dört köşeli ve güçlü taştan tek parça bir kaide vardır. Orada, ziyaret edilen el-Ahdar Kapısı, Tevbe Mescidi, Rahmet Mescidi ve büyük bir ribat vardır. İskender’in evi de oradadır. Şehrin dışında, isimleri bilinmeyen şehitlerin bulunduğu en-Nühât Mescidi ve yer altında olağanüstü mimariye sahip bir kilise vardır. Oranın kabristanında birçok evliya ve salih kimse vardır. Orada torpil balığı vardır. Kim onu tutarsa, atana dek elini elektik çarpar.

Genel olarak Mısır diyarı ve Nil Nehri dünya harikalarındandır. Orada aynı anda üç renkli gül, iki renkli yasemin, iki renkli nilüfer, âsa çiçeği, kuşburnu, reyhan, hayri çiçeği, menekşe, şebboy çiçeği, çiğde, turunç, limon, gök hurma, yaş hurma, muz, cümbez, koruk, üzüm, yeşil incir, badem, acur, hıyar, kavun, patlıcan, yeşil bakla, kabak, yeşil nohut, marul, yeşil ceviz, baklagiller, nar, kuşkonmaz ve şeker kamışı gördüm.

Amr b. As (RA), Ömer b. Hattab'a (RA) gönderdiği mektubunda Mısır'ı tavsif etmiştir. Mısır'da 572 yılında Şeyh Ebû Abbâs Ahmed b. Rahhal b. Abdullah b. Ebû Kâsım b. Ebû Reyyan'dan şöyle dediğini işittim: Şeyh Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim el-Makri'den şöyle işittim: Ebû Osman el-Kâsım b. Ca'fer b. Ebû Davud Süleyman b. el-Eşab Abdullah'tan; Abdullah, Nuaym b. Selame el-Humeyri'den; Nuaym, Muhammed b. el-Kâsım es-Sekafi'den; Muhammed, Utbe b. Mesud'dan; Utbe, Müslim b. Ukbe'den; Müslim, Abdullah b. Amr b. As'tan naklen şöyle anlattı: Ömer b. Hattab (RA), Mısır'daki valisi Amr b. As'a *“Ey Amr! Eğer bu mektubum sana gelirse bana cevabını gönder. Mektubunda bana Mısır'ın özelliklerini, durumunu ve ne halde olduğunu bana öyle tavsif et ki sanki orayı gözümle görmüş gibi olayım.”* dediği bir mektup gönderdi. Amr b. As, Ömer b. Hattab'a cevaben yazdığı mektupta şöyle dedi: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla. Ey müminlerin emiri, orası biri kum dağı ve diğeri sanki ince bir karın veya hörgüçsüz bir sırt gibi onu çevreleyen iki dağ arasında tozlu bir toprak ve yeşil bir ağaçtır. Asvan ile arasındaki geçim kaynağı topraktan yetişen ürünler ve deniz ürünleridir. Ortasında, giderken ve gelirken bereketli olan bir nehir vardır. Tıpkı güneş ve ay gibi bazen fazla bazen eksik akar. Bazı vakitlerde ona hizmet eden bazı kaynaklar ortaya çıkar. O, azgınlığı, dalgalarının büyüdüğü ve derinliklerinin heyecana geldiği zaman kayık veya küçük gemi olmadan bir köyden bir köye ulaşım olmaz. Sanki tuzaklarda Ebabil yaprakları vardır. Nil'in yükselişi bitince ilk haline döner. Daha sonra onun depoladıkları

ve gizledikleri ortaya çıkıp yayılır. Onlar hakir ve koruma altında bir millettir. Onların çalışıp çabalamaları başkaları içindir. Yeryüzünü ve tepeleri dağıtmışlardır. Toprağa tohum atarlar ve onu tamamlamasını Rablerinden isterler. Tohumlar baş verip büyür ve sümbül verince Allah yukarıdan çiğdemlerle onu sular, aşağıdan da zenginliğini artırır. Belki kapkara yağmurlu bulutlar olur belki de olmaz. Ey müminlerin emiri o, zamanımızda sütlerini artırır ve sineklerini çoğaltır. Orası tozlu bir toprak iken bir anda masmavi bir deniz olur. Bir anda siyah bir çamurluk olur. Bir anda yeşil bir atlas olur. Bir anda rengârenk bir olur. Bir anda bembeyaz bir inci olur. *“Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.”* (Müminun- 14) Orada yaşayanların durumunu islah eden üç şey vardır: Alt tabakadan birinin reisleri aleyhine sözleri kabul edilmez. Gelirlerinin üçte biri kanal ve köprü yapımı için onlardan alınır. Onların vergileri ancak hasattan sonra onlardan alınır. Selam.

Mısır'da davetçi İbnu'l-Kadi bana, bu mektubu Kays b. Sad'ın Ali b. Ebû Tâlib'e yazdığını söyledi. Ben bunun isnat ve ravisine dair bir bilgi bulamadım. Bu tarikten naklettim.

1.26. el-Mağrib Memleketleri

Barka: Mağrib memleketlerindedir. Orada caminin yanında Ruvayfi b. Sabit'in kabri vardır.

Kayrevan Şehri: Mağrib'teki İfrikiye memleketlerindedir. Batı tarafındaki camisinde tabiinden yedi kişinin kabri bulunur. Onların Osman (RA) zamanında o bölgeye giren bir seriyye içinde olduklarını bana anlattılar. Camide mermerden bir sütun ve eserler vardır. Bu da o şehrin eskiden Mehdiye ve Tunus'tan daha mamur olduğunu göstermektedir.

el-Munastir: Sahilde üç saray vardır. el-İbad Sarayı ziyaret edilir.

Tunus Şehri: Müeddib Mahrez'in kabri oradadır. Deniz coştığı zaman gemiciler onun adıyla yemin ederler, onun kabrinin toprağından alırlar ve ona adak adarlar.

Bace Şehri: Mabel b. Abbâs b. AbdulmutTâlib'in kabri el-Merc'dedir. Abdurrahman el-İfriki ve el-Müneyzir el-İfriki'nin kabirleri ise İfrikiye'dedir.

Kustantiniyyetu'l-Heva Şehri: Orada olağanüstü mimari eserlerden biri olan su kemeri vardır. Özellikle Huzistan tarafındaki, ed-Deylemi'ye –Haccâc'ın doktoru- nispet edilen su kemerinin İslam ülkelerinde benzeri yoktur. O, iki sütun arasında, yüz elli adım uzunluğunda, tek parçadan oluşan bir kemerdir.

Acem ve Mağrib memleketlerine peygamber gelmediğini daha önce zikretmiştik ancak oralarda evliya, salih, zahit ve muhakkik birçok kimse vardır. Bunlar toplansa büyük bir yekûn oluşturur. Endülüs halkı Kurtuba Camisi'nin batısındaki kuyuyu Mesih (AS) ve havarilerinin kazdığını anlattı. Doğrusu Mesih (AS) Mısır'ı geçmemiş, orada annesiyle birlikte yedi sene ikamet etmiştir. Bu İncil'in delilidir. Ben dört İncil'i de okudum fakat onlarda Mesih'in Mağrib memleketlerine gittiğini görmedim.

Onun Mısır'da ikamet ettiği yer hakkında farklı görüşler vardır. Onun el-Bahasa'da yaşadığı söylenir ki doğrusu budur. İkamet ettiği yerin el-Lahun olduğu da söylenir ancak bu doğru değildir. O mekânlar anlatılırken bahsi geçmiştir.

Oranın halkı Kurtuba Camisi'nde kıblenin önünde kırmızı renkli üç sütun olduğunu anlattılar. Onların anlattığına göre birinin üzerinde beyaz renkle, Allah'ın sanatı olarak Muhammed (SAV) adı yazılıdır. İkincisinin üzerinde Mûsâ'nın (AS) asası ve Ehl-i KeHF'in (RA) sureti vardır. Üçüncüsünün üzerinde Nuh'un (AS) kargasının sureti vardır. Endülüs çölünde, Cinanü'l-Verd diye bilinen ve orada bir mağaranın bulunduğu bir yer vardır. Ehl-i KeHF'in o mağarada olduğunu, onlara bir nur indiğini ve insanların mağaraya

inerek onları gördüklerini iddia ederler. Ben ne Kurtuba'ya ne de Cinanü'l-Verd'e gittim. En doğrusunu Allah bilir. En doğru rivayete göre Ehl-i Kehf Rum diyarındadır. Bahsi geçecektir inşallah.

1.27. Memleketlerin Ziyaretleri

İskiliyye Adası: Marsa Aliyy'de bir kabir içinde yedi sahabe (RA) vardır.

Kutane: İskiliyye adasındadır. Doğusundaki kabristanda şehitler yatar. O şehitlerin tabiinden otuz civarında kişi oldukları ve orada öldürüldüklerini anlattılar. En doğrusunu Allah bilir. Kutane (Katanya) ve Yane Sarayı arasında, adanın doğusunda fıkıh alanında yazılan el-Esediyye kitabının yazarı, büyük şahsiyetlerden Esed b. el-Furat'ın (RA) kabri vardır.

Atrabulus Şehri: Adanın batı tarafında, sahilde bir mescit vardır. Aişe bint. Cünade b. Üveys b. Cünade'nin kabri o mescittedir. Üveys b. Cünade, Ebû Zer'in (RA) kardeşidir.

Barzu Kalesi'nde Hasan b. Muaviye b. Hudeyc es-Sukuni'nin kabri vardır. Bu adadaki kale ve hisarların onun eliyle fethedildiği söylenir. Muhammed b. Ebû Bekir'i öldüren ve onu yakan kişinin bu Hasan olduğu anlatılır. En doğrusunu Allah bilir. Kralın sarayının sağından şehir yönünde Galen'in kabri vardır. Bahsi geçmişti. el-Merdane Sarayı'nın surunun yanında şair Ebû Züeyb kabri vardır.

İskiliyye Adası'da denize bakan en-Nar Dağı vardır. Ondan çıkan dumanın gündüz ve ateşin gece görüldüğü yüksek bir dağdır. Yöre bilginlerinden biri bana gri renkli, bıldırcın şeklinde bir hayvanın o ateşin ortasında uçup ona geri döndüğünü gördüğünü anlattı. Onun semender olduğu söylenir. Ben dağdan deniz tarafına düşen, hamamda kullanılan ayak taşı gibi siyah, delikli taşlardan başka bir şey görmedim. Fergana'da bu dağ gibi taşları yakan bir dağ vardır.

Onun küllerinden üç okka, bir dirheme satılır. O külleri elbise beyazlatmada kullanırlar.

İskiliyye Adası'da komutan Ebû'l-Kâsım b. Hammud b. el-Hacer'le görüştüm. Kendisinin Ömer b. Abdülaziz'in çocuklarından olduğunu söyledi. Ben Aynu's-Şifa Mescidi'nde hastalandım. O pınar ziyaret edilirdi. Allah, bana şifa verdi. Bu komutan bana çok iyi davrandı ve sultanı o adayı fethetmeye teşvik edici mektuplar yazarak bana verdi. Bu adadan çıkacağım zaman gemi battı ve Rumlardan bir kavimle Kıbrıs Adası'na gitmek üzere gemiye bindim.

1.28. Kıbrıs Adası

Kıbrıs Adası'nda bir taş üzerinde Besmele ve İhlas Suresi'nden sonra şöyle yazılı olduğunu gördüm: *“Bu Urve b. Sabit'in kabridir. Hicri 29 yılında ramazan ayında vefat etmiştir.”* Bu taş kilisenin doğu duvarı üzerine bina edilmiştir. Ümmü Süleym'in (RAh) kız kardeşi Ümmü Haram bt. Milhan'ın kabri o adadır. En doğrusunu Allah bilir.

1.29. Konstantiniye Şehri

Surunun yanında Hz. Peygamber'in (SAV) sahabetesi Ebû Eyyub el-Ensârî'nin kabri vardır. Ebû Eyyub'un adı Halid b. Zeyd'dir. Öldürüldüğü zaman Müslümanlar onu defnetmişler ve *“Bu, peygamberimizin (SAV) büyük sahabelerindendir. Eğer onun kabri kazılırsa hiçbir Arap toprağında ebediyen çan sesi duyulmaz.”* demişlerdir.

Orada Mesleme b. Abdülmelik ve tabiin tarafından yaptırılan bir cami vardır. Hüseyin'in (RA) çocuklarından birinin kabri bu camidedir. Konstantiniye'de bakırdan ve mermerden heykeller, sütunlar, olağanüstü tılsımlar ve daha önce bahsi geçen fenerlerle Müslüman memleketlerinde benzeri bulunmayan eserler vardır.

Orada, en büyük kiliseleri olan Ayasofya vardır. Bir meleğin orada durduğunu söylerler. Onun olduğu yerin çevresini altından korkulukla çevirmişlerdir. Yeri geldiği zaman anlatacağımız, ona dair olağanüstü bir hikâye vardır.

Bu kilisenin düzeni, yapısı, yüksekliği, kapıları, yüksekliği, uzunluğu, genişliği, içindeki sütunları; bu şehrin harikaları ve onların durumları, içindeki balıkların özellikleri, altın kapısı, kuleleri, mermerleri, bakırdan küçük filler, el-Bodrom'daki (Hipodrom) olağanüstü yapılar, eserler ve heykelleri ve Kral Manuel'in bana yaptığı iyilikleri *Kitabu'l-Acayib*'de anlatacağım inşallah. Bu şehrin kendisi, adından daha büyüktür. Allah Teâlâ, ihsan ve keremiyle onu bir İslam beldesi eylesin.

Salonik Şehri: Rumlar ve Franklar gidip orayı ziyaret ederler.

Rumiyetü'l-Kübra Şehri: Mesih'in (AS) havarilerinden Petrus, Şemun es-Safa ve Pavlus, en büyük kiliselerinde gümüşten tabutlar içinde, zincirlerle asılıdır. Bu şehirdeki eserler, heykeller ve sütunlar vardır. Bunlar *Kitabu'l-Acayib*'de zikredilecektir inşallah. İnsanlar “*Bu şehrin yedi suru vardır. Kim buraya girerse nasıl çıkacağını bilemez.*” derler ama bunun aslı astarı yoktur. Orada helezon şeklinde bir zindan vardır. Eğer bir kimse orada hapsedilirse oradan çıkmaya yol bulamaz.

Sözüne güvendiğim biri Frank diyarının sonundaki Loyzel Adasına girdiğini, orada papa tarafından görevlendirilen rahipler ve kilise görevlilerinin var olduğu bir kilisenin bulunduğunu anlattı. Orada kıpkırmızı yaprakları olan üç ağaç varmış. Bu ağaçlarda bol miktarda kuş bulunmuş. Onlar kuşları tuzlayıp krallarına sunarlar. Bunu başkasına sordum. O da bunu teyit etti. Sözüne güvendiği kişi bana Frank şehirlerinden er-Rid'de kadınlar gördüğünü anlattı. Onların memeleri ayaklarına yetişir. Kadın, memesini omuzlarından geriye bırakırsa o, tırnaklarına yetişir. Bunların hiçbirini gözümle görmedim ama anlatan kişiye güveniyorum. En doğrunu Allah bilir.

1.30. Rum Memleketleri

Konstantiniyye Denizi'nin doğusunda Mesleme ve tabiin tarafından yaptırılan bir kule vardır.

Nikya Şehri: İstanbul'un doğusunda ona bağlı bir şehirdir. Hristiyan piskoposların toplandığı şehir budur. O piskoposlar 318 kişi olup Mesih'in (AS) o toplantıda onlarla birlikte olduğunu iddia etmişlerdir. Orası Hristiyanların ilk toplantısıdır. Piskoposlar dinlerinin temelini oluşturan İsa'ya imanı açıklamışlar ve ona biatlarında İsa'nın ve kendi suretlerini kürsülerine çizmişlerdir. Bu şehre dair güçlü bir inançları vardır.

1.31. Kuzeydeki Rum Memleketlerine Giden Yol

Bu memleketlerin sınırında, bir tepenin üstünde Muhammed el-Battal'ın kabri vardır.

Ammuriye: Mutasım'la (RA) beraber şehit olan bir grup insanla, yeri geldiğinde bahsedeceğimiz olağanüstü eserler oradadır.

Sultan Öyügi: Olağanüstü bir yer olup Rumca therma diye de adlandırılır. Başka bir adı da av-ı germdir. O memleketlerin ve kâfir topraklarının sınırındadır. Orada, altında saflık, sıcaklık, tatlılık ve fayda bakımından başka memleketlerde benzeri bulunmayan su vardır. Çeşitli memleketlerden hastalar oraya giderler. Oranın özelliklerinden ve orada bulunan yılanlardan *Kitabu'l-Acayib*'de bahsedeceğiz inşallah.

Konya Şehri: Orada, caminin yanındaki kilisede Eflatun'un kabri vardır. Kamerüddin Bahçesinde, mermerden bir taht vardır. Mermerin üzerinde ondan oyulmuş bir kadın ve erkeğin örtü altında yattığı bir suret vardır. Onun uzunluk ve genişliğini ölçtüm. *Kitabu'l-Acayib*'de bahsedeceğim inşallah.

Kayseriyye Şehri: Muhammed b. el-Hanefiyye b. Ali b. Ebû Tâlib orada hapsedilmiştir. Battal Camisi, eski eserler ile Kubbetu'l-Hayyale'nin

bulduğu el-Bodrom, ve Apollonios'un Kayser için yaptırdığı, bir lambayla ısınan hamam diye anlattıkları hamam oradadır. En doğrusunu Allah bilir.

Orada Arap şairi İmru'ül-Kays'ın bulunduğu Asib Dağı vardır. Şair bu sebeple şöyle demiştir:

Ey komşumuz büyük işler sık sık geliyor/ Asib var oldukça orada olacağım

Ey komşumuz ikimiz burada garibiz/ Her garib başka gariblerin yakınıdır

el-Abruk Bahsi: (Divrik/Divriği) Çok uzak yerlerden insanlarca ziyaret edilen Rum memleketlerinde bir yerdir. Orada, Ömer b. Hattab döneminden kalma saçlarını ve tırnaklarını kesmeyen şehitlerin bulunduğunu ve onların cesetlerinin çürümediğini bana anlattılar. İşin hakikatini öğrenmek için oraya gittim. Orası dağ eteğinde, bir kule kapısından girilen bir yerdir. Onun içinde yerin altından geniş bir yere kadar yürünür. Ortasında küçük bir göl vardır. Bu gölün çevresinde Rum çiftçiler vardır. Onların tarım alanları şehrin dışında, evleriye içindedir. Orada güzel bir kilise ve mescit vardır. Oraya gelen ziyaretçi Müslüman ise camiye, Hristiyan ise kiliseye götürülür. Daha sonra vücutlarında kılıç ve mızrak darbelerinin bulunduğu, öldürülmüş bir topluluğun bulunduğu bir koridora girilir. Kimisinin bazı azası gitmiştir. Üzerlerinde bozulmamış pamuktan bir elbise vardır. Onlar hiç değişmemişlerdir. Onlardan dört tanesi ayaktadır ve sırtlarını mağaranın duvarına dayamışlardır. Yanlarında bir çocuk vardır. Çocuğun başı, esmer ve onlardan uzun boylu bir adamın eline koyulmuştur. O adamın üzerinde pamuktan bir kıyafet vardır. Tokalaşır gibi eli açıktır ve çocuk kollarındadır. Onun yanında yüzünde bir darbe olan, üst dudağı kopmuş ve dişleri ortaya çıkmış bir adam vardır. Onların hepsi sarıktır. Orada ayrıca göğsünde meme ucunun ağzında olduğu bir çocuk taşıyan kadının içinde bulunduğu bir tabut vardır. Orada beş kişi daha vardır. Onlar ayaktadır ve sırtlarını oranın duvarına dayamışlardır. Orada yüksek bir yerde bulunan tahtta aralarında el ve ayakları

kınalanmış bir çocuğun olduğu on iki adam vardır. Rumlar, o kişilerin kendiliğinden olduğunu iddia ediyorlar. Müslümanlar ise onların Ömer b. Hattab'ın (RA) arkadaşları olduklarını, açlıktan öldüklerini söylüyorlar. Onların saçlarını ve tırnaklarını kesmeme meselesine gelince bunda bir doğruluk payı yoktur. Onlar, artık ciltleri kuruyarak kemiklerine yapışmış bir topluluktur. En doğrusunu Allah bilir.

Ebûlusteyn Şehri: Oraya yakın Ebsis adlı harabe bir şehir vardır. Onun Dakyanus'un şehri olduğu söylenir. Orada olağanüstü eserler ve eski bir bina vardır. Bu beldenin batısında Allah Teâlâ'nın kitabında *“(Mağaraya sığındılar. Orada baksan) güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağına vurduğunu; batarken de onlara dokunmadan sol taraftan geçip gittiğini görürsün. Onlar ise mağaranın ortasındalar (Kehf- 17).”* diyerek onu ve özelliklerini anlattığı el-Kehf vardır. el-Kehf ve er-Rakim'in bahsi daha önce geçmişti. Rivayet edilenler arasında en doğrusu budur. En doğrusunu Allah bilir.

Malatya Şehri: O şehri İskender'in kurduğu söylenir. Oradaki camiyi de sahabe ve tabiinin (RA) yaptırdığı anlatılır. Bu bilginin sıhhati konusunda en doğrusunu Allah bilir.

Erzenu'r-Rum Şehri (Erzurum) : Haccâc b. İlât'ın kabri oradadır.

1.32. Şehirlerdeki Ziyaretler ile Şam, Habur, Diyarbakır, Cezire-i İbn Ömer ve Musul Etrafı

er-Rusafe Şehri: Orada adlarını bilmediğim bir kısım sahabe ve tabiinin kabirleri vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Balis Şehri: Orada Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı, et-Tarh Ziyaretgâhı ve el-Hacer Ziyaretgâhı vardır. Hüseyin'in (RA) başının onu öldürenler tarafından,

esirlerle oradan geçtikleri zaman o taşın üzerine konulduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Menbic Şehri: Hakem b. MutTâlib b. Abdullah b. AbdulmutTâlib'in kabri eski kabristandadır ve yok olmuştur. Hızır (AS) Ziyaretgâhı ve bazı peygamberlerin (AS) orada olduğunu iddia ettikleri en-Nur Ziyaretgâhı oradadır. Oradaki kişinin Hz. Peygamber'in (SAV) *“O, kavminin kaybettiği bir nebidir.”* dediği Halid b. Sinan el-Absi olduğu ve kavmine *“Ben ölüp defnedildiğim zaman önlerinde parlak bir yaban eşeğinin bulunduğu bir eşek sürüsü gelecek ve önlerindeki yaban eşeği ayaklarıyla benim kabrime vuracak. Eğer bunu görürseniz benim kabrimi açın. Kıyamete kadar olacakları size haber vereceğim.”* diye söylediği anlatılır. Halid vefat edince söylediğini görmüşler ve onu kabirden çıkarmak konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hikâyesi meşhurdur. En doğrusunu Allah bilir. Orada Müstecab Mescidi ve bir kısım salih insanların kabirleri vardır. Sabiilerin ziyaret ettikleri el-Kamer Heykeli'nin eskiden orada olduğu söylenir. Onun eski Menbic'de olduğu da anlatılır.

el-Belih: Velid b. Ukbe'nin kabri oradadır.

ez-Zehbane: İsmail'in doğduğu yer ve İbrahim Makamının (AS) bulunduğu yerdir. İsmail'in Hicaz topraklarında doğduğu söylenir. Tevrat'ın üçüncü cüzü, ilk sifrinde bu böyledir.

Sıffin: Ali b. Ebû Tâlib (RA) ve Muaviye (RA) arasındaki vakanın cereyan ettiği yerdir. Beşir b. Amr b. Muhassin, Sabit b. Ubeyd b. el-Ensârî, Safvan, Said b. Huzeyfe b. el-Yeman, Hakim b. Hizam, Hazım b. Ebû Hazım, Huzeyme b. Sabit, Ubeydullah b. Ömer b. Hattab, Zülkela, Havşab b. Tahya, Ebû'l-Heysem b. et-Teyyihan, Ubeydullah b. Teyyihan, Muhacir b. Halid, Kendisi hakkında *“Ammar asi bir topluluk tarafından öldürülecektir.”* hadisi rivayet edilen Ebû'l-Yakzan el-Ansi oradadır. [Ali b. Ebû Tâlib] Muaviye'ye

“*Seninle benim aramda ancak Ammar’ın katli vardır.*” demiş, Muaviye de “*Onu Kûfe’den buraya getiren öldürmüştür.*” diye cevap vermiştir. Bu yanlıştır. Öyle olsa Uhud ve Bedir’de şehit olanları da Hz. Peygamber (SAV) öldürmüş olur. Ayrıca rüya sahibi Habis b. Sad et-Tai ve kabri bilinmeyen şehitler ve onlara dair herhangi bir kabre rastlamadığım sahabeler Sıffin’dedir. Habis’in rüyasına gelince o rüyasında yanlarında büyük topluluklar olan ay ve güneşin savaştıklarını görmüş ve Ömer b. Hattab’a anlatmıştır. Ömer (RA) “*Sen hangisiyle beraberdin?*” diye sorunca Habis “*Ay ile beraberdim.*” diye cevap vermiştir. Ömer ona “*Silinen nişan ile beraber olduysan hiçbir zaman benim görevlim olamazsın.*” demiştir. Allah Teâlâ “*Gecenin nişanını siler, aydınlatici olarak gündüzün nişanını getiririz.*” (Şura-12) buyurmuştur. Sıffin olayında Habis (RA), Muaviye’nin taraftarları arasında bulunmuş, Ali b. Ebû Tâlib (RA) taraftarlarınca öldürülmüştür. Sıffin’de Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı vardır.

Caber Kalesi ve Rakka arasında şeftali ile badem şeklinde ve daha başka şekillerde taşların bulunduğu bir vadi vardır. İskenderiye ve doğu Atrabulusu’l-Garb arasında Lik? denilen mekân dışında bunun benzerini görmedim. Orada, içine düşen her şeyin taşlaştığı bir vadi vardır. Ben bu vadiden, Allah’ın kudretiyle taşlaşmış olan bir yılan aldım ve o şu an yanımdadır. Horasan’dan Kirman’a giderken sağ tarafta meyve, badem, elma, şeftali, ağaç ve insan suretlerinde taşlar vardır. Haleb’e bağlı el-Huma şehrinde Keferezzeyt adlı bir köy vardır. O köyde badem, kek ve külünçeye benzeyen taşlar vardır. Oraya ait ilginç bir hikâyeye vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Rakka Şehri: Orada Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı (RA), el-Cenaiz Ziyaretgâhı, şehitleri onun üzerinde Fırat Nehri’nden getirdikleri kayık, eski cami, Yahya b. Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib’in kabri, Selemilerin evi, Halime es-Sadiye’nin dokuz kardeşi (Hz. Peygamber’in [SAV] dayıları),

Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) arkadaşı Sasaa b. Suhan el-Abdi'nin evi (RA), Salim b. Ahmed'in kabri, İbn Keddâ ed-Dem'in kabri, el-Mikdad b. el-Esved el-Kindi'nin kabri –doğrusu el-Mikdad'ın kabri Medine'dedir-, Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) arkadaşı Salim b. el-Cüneyd'in kabri, Hısn b. Adi el-Kelbi'nin kabri, Habis b. Sad'ın kabri, Nafî b. Hilal'in kabri, Seken b. Mürre'nin kabri, Üveys el-Karani'nin (RA) kabri –daha önce bahsi geçmişti, doğrusu buradadır-, Hz. Peygamberin (SAV) sahabelisi Ammar b. Yasir'in (RA) kabri ile salih ve evliyalardan bir kısım insanın kabirleri bulunur.

Hârran Şehri: Orada Hz. İbrahim'in (AS) es-Sahra Ziyaretgâhı diye bilinen türbesi vardır. Onun o kayanın üzerinde oturup koyunlarını beklediği anlatılır. Hârran'ı Hz. İbrahim'in kardeşi Hârran'ın kurduğu ve bu sebeple şehrin ona nispet edildiği de söylenir. Bu doğru bir bilgi değildir. Harran'ı Sam b. Nuh (AS) kurmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

Feddân: Harran'a bağlı bir köydür. Hz. İbrahim'in (AS) doğduğu yerin orada olduğu anlatılır. Daha önce bundan bahsettik ve Irak seyahatinde de tekrar bahsedeceğiz inşallah. Harran kabristanında evliya ve salihlerden –Allah onlardan razı olsun- birçok insan vardır.

er-Ruha Şehri (Urfa): Orada Ömer b. Hattab Mescidi (RA) ve tarihî eserler vardır.

KeferTûsa: Kim oldukları bilinmeyen şehitlerin yattığı bir beldedir. Minaresinin kitabesinde İhlas Suresi'ni ve 155 yılında inşa edildiğini okudum. En doğrusunu Allah bilir.

Dunaysır Beldesi: Mardin Kalesi'ne bağlı bir beldedir. Orada Amr b. Cündeb'e ait olduğunu iddia ettikleri bir kabir vardır. Bu kabir 561 /1165 yılında ortaya çıkmıştır.

Dara Şehri: Ümmü'l-Yemen Ziyaretgâhı ve Hızır Ziyaretgâhı oradadır. Surların bir arşın dışında, güneyde oluk gibi bir taş vardır. O taşın üzerinde yüz felcine iyi gelen bir tılsım vardır. Denenmiştir. Orada Dairus zamanından kalma tarihî eserler bulunmaktadır.

Meyyafarikin Şehri (Silvan): Orada, sahabelerin onları inşa ettiklerini ileri sürdükleri sekiz mescit vardır. Bu mescitler şunlardır: Huzeyme Mescidi, et-Tâî Mescidi, İbrahim Mescidi, Hanâdiki Mescidi, Yâsin Mescidi, Ebû Hâlid Mescidi, Harmele Mescidi, Ali b. Ebû Tâlib (RA) Mescidi. Orada Ömer b. Hattab'ın rüyada görüldüğü mihrap vardır. Hakem b. Hişam, eş-Şakiri ve Elyesâ'nın kabirleri de oradadır. Bunları daha önce ziyaret ettik. Münzir b. İshak, Elyesâ b. Halef, İbrahim b. Vehb ve Ebû İshak el-Firuzabâdi'nin dostu Muhammed b. el-Kazrûni'nin de kabirleri oradadır. Orada kendine ait bir hikâyesi bulunan Itri Mescidi vardır. Şehrin dışında el-Cümeylat denilen bir yer vardır. Orada tabiinden adlarını bilmediğim bir kısım insanın kabri bulunur. Kendine ait bir hikâyesi olan es-Sahra Mescidi de oradadır. Yine Meyyafarikin'in dağında kendine ait bir hikâyesi olan İbad Manastırı vardır. Orası şu an ziyaret edilen bir yerdir. Orada köpek tılsımı vardır. İkinci vaktinden sonra orada köpek kalmaz. Köpekler, şehrin kapısında el-Kelbiyye denilen köye giderler. Orada bir de çift başlı yılan suretinde bir yılan tılsımı vardır. O tılsım Mart Daris Kilisesi'ndedir.

Zuk Muaz: Meyyafarikin'e bağlı bir köydür. Muaz b. Cebel'in kabrinin orada olduğunu söylüyorlar. Onun gerçek kabrinden daha önce bahsettik. En doğrusunu Allah bilir.

Âmid Şehri (Diyarbakır): Orada Cebrail Mescidi vardır. Rüyada onun Hz. Peygamberle (SAV) konuştuğu görülmüştür. Ona ait bir hikâye vardır. Ayrıca Resulullah Mescidi (SAV), Ali b. Ebû Tâlib Mescidi, Ebû Bekir Mescidi, Ömer b. Hattab Mescidi vardır. İkisini rüyada görmüşlerdir. Orada kendine ait

bir hikâyesi olan Tevbe Tepesi vardır. Evliyanın büyüklerinden Şeyh Sad'in kabri oradadır. O kabirde büyük bir nişan gördüm. Oranın kabristanında salihlerden bir topluluk vardır.

Egil Kalesi: Zülkifl oradadır. Doğrusu o Irak'tadır. En doğrusunu Allah bilir.

Nisibin Şehri (Nusaybin): Orada Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı, kendisine ait bir hikâyesi olan hünnap ağacı ve Ali b. Ebû Tâlib'in el izinin bulunduğu Rum Kapısı Mescidi bulunur. Zahir Mahallesinde Ebû Hureyre Mescidi vardır. Mescidin kapısında, üstünde Yunan hattı bulunan ve sırt ağrılarına iyileştiren bir taş vardır. Tecrübe edilmiştir. Orada Zeynelabidin Mescidi, okçular çarşısında er-Ras Ziyaretgâhı vardır. Esirlerle Şam'a gittiklerinde Hüseyin'in başının oraya asıldığı söylenir. Onun başının kanının orada bulunduğu en-Nukta Ziyaretgâhı da oradadır. En doğrusunu Allah bilir. Beni Bikre Mescidi orada yaptırılan ilk mescittir. Orası daha önce eski camiymiş. Hayvan barınağının yanında en-Nebi Mescidi vardır. Rüyada görülmüştür. Orada Sincar Kapısı Mescidi vardır. Osman b. Affan'ın Kuran'ı oradaymış. en-Nasıra Kapısı'nın doğu tarafından karşısında Cebr b. İshak'ın kabri vardır. En doğrusunu Allah bilir.

Sincar Şehri: Orada Kanber Tepesi ve dağ üzerinde Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı vardır. Dağdaki çentiğin Nuh'un (AS) gemisinin oraya çarpmasıyla oluştuğu, geminin orayı parçalaması üzerine ona Sincar adı verildiği söylenir. Doğrusu o şehri Sincar b. Malik b. ez-Zur kurmuş ve şehir ona nispet edilmiştir. Amid de Amid b. es-Seyyid tarafından kurulduğu için ona nispet edilmiştir. Aynı şekilde er-Ruha da er-Ruha bt. el-Belid b. Malik b. ez-Zer tarafından kurulduğu için ona nispet edilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

1.33. Habur Şehri

Araban Şehri: Sahabeden Hani'nin (RA) kabri vardır.

Karkisiya Şehri: Orada Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) el izinin bulunduğu bir ziyaretgâh ve Cerir b. Abdullah el-Beceli'nin kabri vardır. O konuda ihtilafa düşülmüştür.

el-Kaf: Habur'da bir köydür. Kible tarafındaki ağaçsız dağda Ramis Ziyaretgâhı vardır. Onu iki Ömer'den (Ömer b. Hattab ve Ömer b. Abdülaziz) birinin kurduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Fazileti bellidir.

er-Rahba Şehri: Orada Abdullah b. el-Mübarek'in kabri vardır. Onun Hit'te öldüğü de söylenir. el-Fadil b. İyaz'a meşhur beyitleri yazan odur. Aralarında Allah için bir kardeşlik varmış. el-Fadil, Mekke haremünde ibadete, İbn el-Mübarek ise Şam topraklarında ribata ve cihada devam etti. Beyitler şunlardır:

Ey Haremeyn'deki abit, eğer bize baksan/ Senin ibadetlerde oynadığımı bilirdin

Her kim atını boş işlerde yorarsa/ Bizim atlarımız savaşlarda yorulur

Yahut yanakları gözyaşlarıyla boyanırsa/ Bizim göğsümüz kanlarımızla boyanır

Abir kokusu sizindir, bizim abirimiz ise/ Toynakların ateşi ve gri tozlardır

Bize, farkımıza dair bir söz ulaşmıştır/ Doğru, sadık ve yalansız bir sözdür

Allah yolundaki atın bir adamın burnundaki tozuyla/ Ateşin dumanı bir arada bulunmaz

el-Fadil, beyitler kendisine ulaşınca ağlamış ve “*Kardeşim doğru söylemiş ve bana nasihat etmiş.*” demiştir. er-Rahba'nin dışında el-Buk Ziyaretgâhı vardır. Ali b. Ebû Tâlib'in Muaviye ile savaşa gittiği zaman konakladığı yerdir. Anlattıklarına göre orada Ebû Muhammed el-Battal'ın iki arkadaşı Yanis ve Lülü'ün ziyaretgâhı vardır. O ziyaretgâhta bazı zorbalara ait uzunluğu üç arşın, eni üç karış olan baldır kemikleri bulunur. Onların ağırlığının elli üç er-

Rahba rıtlı olduğu söylenmiştir. Böyle anlattılar. En doğrusunu Allah bilir. Bazı bilginler geçmişinin olmadığını, onu 'ın kurduğunu anlattılar. Bu doğru değildir. er-Rahba'yı Nemrud b. Kuş kurmuştur ve o, Tevrat'ın birinci sifri, ikinci cüzünde zikredilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Enbar Şehri: İmam es-Sifah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs (RA) ve Rebia b. Abdurrahman er-Rey oradadır. En doğrusunu Allah bilir.

1.34. Musul ve Ona Bağlı Bölgeler

Balat Şehri: Yunus b. Metta Pınarı'nın orada olduğu söylenir. Büyük balığın onu Ninova'da yuttuğu ve orada karaya kustuğu anlatılır. Orada Amr b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib Makamı bulunur. Bu makamda ortaya çıkan taşta şöyle yazıldığını okudum: Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla... Bu. Amr b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'in 61 yılında esirken kaldığı yerdir. İbrahim b. el-Kâsım el-Medaini 103 yılının safer ayında onu yaptırmıştır. Balat'taki eski çarşıda bulunan el-Kutun Hanı onun üstüne kurulmuştur.

Bu mekânda büyük bir nişan gördüm. Musul'da derisinde kabarcık olan hastalığı kronikleşmiş bir adam vardır. Tahtadan bir koltuk değneği ile yürüyor, ayaklarını bir bez parçası gibi arkasından çekiyormuş. Uzun yıllar bu şekilde kalmış. O, Musul'da tanınmış biridir. Rüyasında Ali b. Ebû Tâlib'i görmüş. Ali'nin ona "*Evladım Amr b. Hüseyin'in ziyaretgâhına git. Sana bir nişan göstereceğim.*" dediğini bana anlattı. Onu ziyaretgâha götürmüşler. O, burayı ziyaret etmiş, buranın suyuyla yıkanmış ve Musul'a ayaklarıyla dönmüş. Onu Ali'nin kölesi diye adlandırmışlar. Kendisi belki de hayattadır. En doğrusunu Allah bilir. O mekânda başka nişanlar da gördüm ama oranın faziletlerini kısaca anlattım.

el-Cezire Şehri: Orada kabirleri yok olmuş bir kısım tabiinin olduğu söylenir. Tufandan sonra Cudi Dağı'na yakınlığından dolayı imar edilen ikinci şehir olduğu da anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Cudi Dağı: Allah'ın (CC) bahsettiği gibi gemi oraya oturmuştur. Orada Nuh'un evi vardır.

Tevrat'ta Allah'ın (CC) Nuh'a (AS) uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın ve yüksekliği otuz arşın olan bir gemi yapmasını emrettiğini okudum. Gemi, ziftlenmiş gofer ağacındandı. Nuh (AS) altı yüz yaşındayken o yılın ikinci ayının on yedinci günü tufan geldi. Yağmur kırk gün kırk gece devam etti. Su yeryüzünde yüz elli gün durdu ve gemi yedinci ayın on yedinci gününde Cudi Dağı'na oturdu. Nuh (AS) altı yüz bir yaşındayken, birinci ayın ilk gününde yeryüzündeki su kurudu. İkinci ayın yirmi yedinci günü yer kurudu ve Nuh ve beraberindekiler gemiyle dışarı çıktı. Nuh (AS) Allah için bir sunak yaptı ve kurban kesti. Bu Tevrat'ın ifadesidir. Bunda ne bir eksik ne de fazla vardır.

Cudi Dağı'nın eteğinde Semanun adlı bir köy vardır. Nuh'un gemiden indiğinde ilk olarak orayı imar ettiği, orada oturduğu ve orada evinin olduğu söylenir. Nuh'un beraberindekiler (RA) seksen kişidir ve bu köy onlara nispet edilir. En doğrusunu Allah bilir. Balat ve Musul arasında İbrahim Halil'in (AS) oturduğu evi vardır. Gaybı en iyi Allah bilir.

1.35. Musul Şehri

Kalesinde İbrahim Ziyaretgâhı (AS) vardır. Orada Cercis Peygamber Ziyaretgâhı (AS) ve kabri vardır. Onun Huzistan'a bağlı Şuş şehrinde de kabri vardır. Danyal peygamberin (AS) ve el-Bera b. Malik'in kabirleri de Musul'dadır. Amr b. Maadi ve Talha b. Huveylid'in kabirleri de Ruze denilen bir köydedir. En doğrusunu Allah bilir. Cercis peygamberin (AS) kabri de Azerbaycan'a şehirlerinden Urmiye'ye bağlı Merkuye adlı köyde bir kuyudadır. Kuyunun başında, ölünceye kadar karnına koyulduğunu iddia ettikleri bir taş vardır. En doğrusunu Allah bilir. Musul'da Rasû'l-Hüseyn Ziyaretgâhı vardır. Onun başı, Emeviler esirlerle geçerken oradaymış. Ayrıca et-Tarh Ziyaretgâhı ve Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) el izi vardır.

Musul'un dışında en tepede Amr b. el-Hamık Ziyaretgâhı vardır. Onun cesedi oradadır. Başı ise Şam'a götürülmüştür. İslam'da ilk defa taşınan başın onun olduğu söylenir. Bu ziyaretgâhta Hüseyin'in (RA) soyundan bazı şerifler bulunur. Şehir içindeki meydanda adlarını bilmediğim bazı sahabelerin kabri ortaya çıkmıştır. En doğrusunu Allah bilir.

Ninova Şehri: Musul'un doğusunda tarihî, harabe bir şehirdir. Onun Musul'dan daha eski olduğu söylenir. Orada Yunus b. Metta Pınarı vardır. Büyük balığın Yunus'u o vadide yuttuğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Onu Zap ve Dicle'nin suyunun birleştiği bir yerde yuttuğu da anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

Tevbe Tepesi: Musul'un doğusunda tepe üzerinde bir köydür. Orada saygın bir ziyaretgâh vardır. Yunus (AS) kavmin azap indiği zaman orada toplanıp Allah'a tövbe etmişler, Allah da onların azabını kaldırmıştır. Orada putlar binası varmış. Onu yıkmışlar, putları da kırmışlardır. Orada er-Ramad Ziyaretgâhı vardır. Eskiden orada taptıkları bir buzağı varmış. Azabı gördükleri zaman onu yakmışlardır. En doğrusunu Allah bilir.

Musul Kabristanında: Evliya ve salihlerin büyüklerinden Şeyh el-Muafi b. İmran'ın kabri oradadır. İblisin kırk sene boyunca onun önünde mescide lamba taşıdığı söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Şeyh Sirac el-Mukri'nin ve bu kitabın müellifinin babası, kırk yıl boyunca gündüz oruç tutan ve gece namaz kılan Şeyh Ebû Bekir el-Herevî'nin kabirleri oradadır. Şeyh Fethu'l-Kari ve evliyanın büyüklerinden Şeyh Fethu'l-Musuli'nin kabirleri oradadır. et-Tavil'in kabri de oradadır. et-Tavil'in Musul'a gelişini gören birisi bana, onun şehrin Meydan Kapısı denilen batı kapısından girdiği zaman başının, kapının orta kemerine değdiğini anlattı. Kendisi evliyanın büyüklerinden salih bir kimse olup yanaklarında kıl yokmuş. Orada Kadibu'l-Ban diye bilinen Şeyh Hüseyin'in de kabri vardır. Eski camisinden Allah dostlarından ve

dervişlerden biri eksik olmaz. Yolculardan bir topluluk, İslam beldelerinde o camiden daha büyüğünün olmadığını söyledi. En doğrusunu Allah bilir.

1.36. Musul'dan Irak'a Giden Yol

el-Kuhayl Ziyaretgâhı ve Hacerü's-Sefine Ziyaretgâhı: Nuh'un (AS) gemisindeki dümende bulunan taş oraya düşmüştür. O taş şu ana kadar mevcuttur ve ziyaret edilir. En doğrusunu Allah bilir.

Tikrit Şehri: Orada Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı ve ona ait olduğunu iddia ettikleri bir kabir vardır. Oranın kabristanında salih kimseler ve hadis bilginlerinden bir kısım insan bulunur. En doğrusunu Allah bilir.

1.37. Irak Ziyaretleri Bahsi

Bu kitabın müellifi, Allah'ın rahmetine muhtaç fakir kul Ali b. Ebû Bekir el-Herevî -Allah ona ve bütün Müslümanlara mağfiret eylesin- şöyle der ki:

1.38. Samarra Şehri

Onun için *sürre men rea* (onu gören sevinir) da denir. İmam Ali b. Muhammed el-Hadi oradır. O, Medine'de doğmuştur. Yetmiş sene yaşamıştır. İmam Hasan b. Ali el-Askeri (RA) de oradadır. el-Hucce Muhammed b. Hasan el-Muntazar da (RA) orada bulunur. *Sürre men rea* da doğmuştur. Gizli olanı da açık olanı da bilen, her türlü noksandan münezze olan Allah ona ömürler versin ve dilediği yerde onu huzuruna alsın.

Raşit halifelerden İmam Mütevekkil, İmam Muntasır, İmam Mutaz, İmam Mühtedi, İmam Mutemid ve İmam Vasık (RA) oradadır.

Camisi mübarek bir mekândır. Orada ayna gibi, kibleye dönen kişiye kuzey taraftan camiye giren çikanı gösteren ayna gibi bir macun vardır. Orada mimarisi Tolunoğlu Camisi'nin mimarisine benzeyen bir minare vardır. O minarede onun büyüklüğünü gösteren eserler vardır. Onun yüksekliği er-

Rasas Su Kemerinin yüksekliğindedir. En doğrusunu Allah bilir. Samarra'nın kuruluş sebebi için salih bir adamın Mutasım'ın karşısında durup “*Ey müminlerin emiri! Allah seni askerinin idaresine görevli kıldığı gibi halkın idaresi için de görevli kılmıştır. İnsanlar gılmanların (Türkler) elinden helak oldu. Halkın seninle savaşmasından korkuyorum.*” dediği söylenir. Mutasım, ona “*Eğer onlara bazı askerlerimi gönderirsem halk benimle nasıl savaşacak?*” diye cevap vermiştir. O kişi Mutasım'a “*Ey müminlerin emiri! Halk seninle gece okları ile mescitler ve evlerinde Allah'a açtıkları elleriyle savaşır.*” diye cevap verir. Mutasım'ın yetmiş bin kölemen askeri olduğu söylenir. Bu hususta bir şair söyler:

Benim imamımın yetmiş bin ok atmaya hazır Türk'ü vardır.

Mutasım'ın o zatın sözünü dinledikten sonra atına binip Samarra'ya gittiği, 100.050.000 dirhem karşılığında onu oradaki papazlardan satın aldığı, veziri el-Fadl b. Mervan'ı onun imarı için görevlendirdiği, el-Fadl'ın ondan 1.600.000 dinar aldığı söylenir. 10.000.000 olduğu da anlatılır. En doğrusunu Allah bilir. Mutasım orayı şereflendirene dek orada kalır. Bağdat'a geçince o şeyhi istemiş, şeyh ona getirilmiştir. Şeyhe “*Ey şeyh, halkın durumu nasıl? Biz onlarla savaşmaktan vazgeçtik.*” diye sorar. Şeyh de ona “*Ey müminlerin emiri, halk senin idarende ellerini açmış, temiz bir kalple sana dua ediyor. Halifeler, kendisinden merhamet istenince merhamet etmişlerdir. Onlara Allah hatırlatılınca Allah'ı hatırlamışlardır. Allah'tan korkmaları istenince korkmuşlardır.*” diye cevap verir. Halife, şeyhe hediyeler vermiştir. En doğrusunu Allah bilir.

1.39. Bağdat

İslam'ın kubbesi, barış şehri ve imamın karargâhıdır. İmam Mûsâ b. Ca'fer Kazım (RA) oradadır. Kendisi seksen iki sene yaşamıştır. İmam Muhammed b. Ali b. Mûsâ el-Cevad da (RA) oradır. Kendisi Medine'de doğmuş, yirmi

yedi sene yaşamıştır. Şeriflerden bazıları Kureyş kabristanındadır. İmam Ebû Hanife'nin (RA) arkadaşı Ebû Yusuf Yakub b. İbrahim'in (RA) kabri de oradadır.

er-Rusafe Mahallesi: İmam Razi Muhammed b. Muktedir, İmam Müstekfi, İmam Muti, İmam Tai, İmam Kadir, İmam Kaim, İmam Muktedi, İmam Mustazhir ve İmam Müstencid'in (RA) kabirleri oradadır.

İmam Mutazıd ve İmam Muktefi (Tahir b. Hüseyin'in evinde) barış şehri Bağdat'tadır. Ali b. Ebû Tâlib'den (RA) sonra Müktefi haricinde hiçbir halifenin Ali ismini taşımadığı söylenir. Müttaki ve ninesinin batı tarafındaki evinde bulunan İmam Mustazi de oradadır.

İmam Ahmed b. Hanbel b. Hilal eş-Şeybani'nin kabri de oradadır. O, 204 yılında 77 yaşındayken vefat etmiştir. Dervişler zümresindedir. Öldüğü zaman, cenaze namazının kılındığı yer ölçülmüş, orası altmış beş cerib-i mükessere gelmiştir.

Hayzüran Kabristanı'nda Fars kökenli İmam Ebû Hanife Numan b. Sabit b. el-Merzuban'ın kabri vardır. Sahabeler zamanında doğmuş, babasıyla birlikte 96 yılında 16 yaşındayken hacca gitmiştir. Sahabelerden Abdullah b. Ebû Evfa, Ebû Tufeyl Amir b. Vaile ve Enes b. Malik ile görüşmüştür. 150 yılında 70 yaşındayken vefat etmiştir. Yanında öğrencileri Ebû Abdullah el-Cürcani ve Muhammed b. Yahya'nın kabirleri vardır. Kabristanda Nurulhuda ez-Zeynebi, Şeyh Ebû Bekir eş-Şibli, Ebû'l-Hasan en-Nuri, es-Sirafi, Hamade, Abdullah b. Ömer el-Eşref b. Ali b. Zeynelabidin'in kabirleri vardır. Zeynelabidin'in yanındaki en-Nuzur Ziyaretgâhı'nda bazı şerifler mevcuttur. Şüreyh b. Yunus'un da kabri oradadır.

Barış şehrinin kabristanında, Harb Kapısı'nda Ca'fer ed-Dea, Ebû Muhammed b. Mûsâb, Ahmed b. Nasr el-Huzai, Affan, Müslim ve Ebû'l-Hasan Semun el-Kadi gibi salih ve evliya kimseler bulunur. Birbirlerine ihanet etmeyen iki

ortağın kabirleri de oradadır. Onlara ait bir hikâye vardır. Bekçinin kabri de oradadır.

Bariş şehrinin kabristanında Hasan'ın (RA) oğulları Muhammed ve Ca'fer, Şeyh Hüseyin el-Hallac, Şeyh Ebû'l-Kerem, Şeyh Ebû'l-Fevaris, İsmail ed-Deyremi, Abdurrahman el-Mesudi, Şeyh Maruf el-Kerhi, Abdülaziz'in çocukları, Ebû Bekir el-Ademi, Ebû Abdullah el-Haris b. Esed el-Muhasibi, Ebû Galib el-Maverdi, Davud et-Tai, Ebû'l-Hasan el-Husri ve Üsame b. Zeyd bulunur. Doğrusu Üsame, Cürf'te vefat etmiştir.

Tevriz'den bir günlük yürüme mesafesinde ona bağlı Azerbaycan'da Asara denilen bir köy vardır. Asara'da üzerinde Üsame b. Zeyd'in bulunduğunu iddia ettikleri bir dağ vardır. Üsame'nin kabrinin doğrusuna dair bahis daha önce geçti. Azerbaycan'da olan kişi Amr b. Utbe b. Ferkad es-Sülemi'dir.

Şunuziye'de Ca'fer b. el-Müfid, Şeyh Hüseyin b. Hüdab b. Muhammed ed-Deyri –Nuri diye bilinir-, Ebû'l-Kâsım Hamza b. Muhammed b. el-Hasan ez-Zübeyri, Ebû'l-Fadl el-Kulzümi, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Mesruk et-Tûsi, Bünane bt. Ebû Bekir Ziyaretgâhı, Şeyh Hammad ed-Debbas, el-Ubadi ve oğlu, Muhammed el-Halidi, Abdullah b. Muhammed b. Nisaburi, Ebû'l-Kâsım b. Tahir b. Sad b. Fadlullah b. Ebû'l-Hayr el-Meyheni, Şeyh Mücavir el-Harameyn, Ebû'l-Hasan b. Ebû'l-Fütuh b. Münir, İbrahim er-Razi, Şeyh Ebû'l-Kâsım el-Cüneyd, Ebû Sad Esad b. Muhammed el-Meyheni, Amr el-Mukaddesi, Yunus el-Kureşi, Şeyh Ebû Ali el-Mutahhar, Şeyh Seri es-Sakati, Ebû Ca'fer b. Vehb ve öğrencisi, el-Ubadi'nin dayısı er-Reşid -Sema esnasında vefat etmiştir-, Kelam bilginlerinden Şeyh Ebû Muhammed el-Karmi, Ebû'l-Hasan b. Hamza, Semnun el-Muhib, hadis ravisi Ebû'l-Muammer b. Abdülaziz el-Ensârî, Mansur b. Ammar b. Küseyyir, el-Kandil sahibi en-Nuri, Ebû Muhammed er-Ruveym, Ebû'l-Hasan Ali b. Mehdi, Kadir Gecesini gören ve kendilerine ait hikâyeleri olan Hanefî şehitlerinin kabirleri,

Ebû Abdullah el-Murtaîş, Bişr el-Hafi, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Abdurrahman, Ebû't-Tayyib Tahir et-Taberi, Ebû Bekir ed-Dineveri, Bekr b. Şazan, Yusuf b. Amr b. Mesrur gibi derviş, evliya ve salih kimseler bulunur. Osman b. İsa el-Bakıllani, Mansuri Camisindeki kabristandır. el-Halal ve arkadaşları gibi bazı salih ve evliyalar el-Fil Kabristanı'ndadır. Anlattıklarına göre oradaki zaviyede müminlerin emiri Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) parmak izi vardır. En doğrusunu Allah bilir.

el-Medain: Selman el-Farisi, Huzeyfe b. el-Yeman, Ebû Abdurrahman es-Sülemi (RA) ve salih insanlardan bir topluluk (RA) oradadır. En doğrusunu Allah bilir.

Kisra Eyvanı: Orada Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) el izi ve kendisine ait bir hikâyesi olan bir yaşlı bulunur. Ayrıca orada Hüseyin'in (RA) çocukları Ahmed ve Kâsım ile ilgili es-Sibyan Ziyaretgâhı vardır.

el-Hille Şehri: el-Cümcüme (Kurukafa) Ziyaretgâhı oradadır. Kurukafanın İsa b. Meryem'e (AS) veya Ali b. Ebû Tâlib'e (RA) hitap ettiği söylenir. Doğrusu İsa b. Meryem Irak'a girmemiştir. Orada Şems Ziyaretgâhı vardır. Orası Hızkil Peygamber'e (AS) yahut Yuşa b. Nun'a (AS) nispet edilir. En doğrusunu Allah bilir. Orada iki cami ve Ali b. Ebû Tâlib (RA) Ziyaretgâhı vardır.

Şuşa: el-Hille'nin altında Şuşa adlı bir köy vardır. Ebû'l-Kâsım b. Mûsâ b. Ca'fer'in (RA) kabri oradadır. Şuşa'da Yahudilerin ziyaretgâhları ve Bermelahe adlı yerde Zülkifl'in kabri vardır. Zülkifl, Hızkil Peygamberdir (AS). Şuşa'nın doğusunda Kusunat denilen bir köy vardır. Hızkil'in hocası Baruh ve insanlar tarafından ziyaret edilen Yusuf er-Reyyan oradadır. Orada Yuşa Kabri vardır ancak o, Yuşa b. Nuh değildir. Yine orada Azra Kabri vardır ama o, Tevrat'ın nakledicisi kâtip Azra değildir. En doğrusunu Allah bilir.

Kerbela: İmam Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) cesedinin bulunduğu köydür. Onun başı Mısır'dadır. 54 yaşındayken şehit edilmiştir. Medine doğumludur. Onunla beraber katledilenlerden Kâsım b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib (RA), Ebû Bekir b. Hasan Ali b. Ebû Tâlib (RA), Abbâs el-Ekber, Osman, Ca'fer, Abdullah, Muhammed el-Asgar, Ali el-Ekber, Abdullah b. Müslim b. Akil, Muhammed b. Abdullah b. Ca'fer (RA) gibi bazı kimseler de onun yanındadır. Şeriflerden bazıları da oradadır (RA).

Deyr el-Cemacim: Zir b. Hubeş oradadır.

1.40. Kûfe Şehri

İbrahim b. el-Müstemir Ziyaretgâhı (RA) ve Zeyd b. Ali (RA) oradadır.

en-Necef Şehir Merkezi: Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı bulunur. Onunda yanında şeriflerden ve yüce kimselerden bir topluluk vardır. O, Kâbe'de doğmuştur. 63 sene yaşamıştır. İbn Kuteybe'nin anlattığına göre Ali b. Ebû Tâlib (RA) düşmanların korkusuyla emirlik sarayında defnedilmiştir. Belh tarafında el-Hayr adlı bir köy vardır. Orada ortaya çıkan bir kabrin Ali b. Ebû Tâlib'e (RA) ait olduğunu iddia ederler. Bu doğru değildir.

Kûfe'de, orada Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) çocuklarının ve İbrahim b. Abdullah b. Hasan'ın (RA) bulunduğu bir ziyaretgâh vardır.

Kûfe halkının anlattığına göre cami kapısında Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) kazdığı bir kuyu vardır. Onun, suyundan yıkandığı kuyu ve üzerinde yıkandığı taş oradadır. Camide, sultanın üzerinde oturduğu seki vardır. Caminin batı tarafında tandırın feveran ettiği ve tufanın olduğu yer bulunur. Nuh'un (AS) Rasulayn'da doğduğu söylenir. O, Harran ve Dunaysır arasındaki Aynu Verde'dir. Tandır oradan feveran etmiş ve tufan olmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

Camide Nuh'un evi ve bir değirmen taşı vardır. Kûfe halkı, bu taşın Nuh'un kızına ait olduğunu ve onunla tahıl öğüttüğünü anlattılar. Caminin tavanında marangozlukta kullanılan bir keser vardır. Nuh'un gemisini onunla yaptığını da anlattılar.

Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) caminin kıblesinde katledildiği söylenir. Caminin kapısında katledildiği de anlatılır. En doğrusunu Allah bilir. İbn Mülcem onu vurduğu zaman Ali "*Beni vuran kim?*" diye sormuştur. İbn Mülcem de "*Ben Abdurrahman b. Mülcem'im.*" diye cevap vermiştir. İnsanların hemen onu yakalamıştır. Ali "*Beni vuran kişi hapsedilsin. Yediğimden yedirilsin, içtiğimden içirilsin. Eğer yaşarsam affetmeye daha yakınum. Eğer ölürsem onu, beni vurduğu gibi vurun. Onun kulağını-burnunu kesmeyin. Kim birini yoldan çıkmışlıkla itham ederse kendisi yoldan çıkmışlıkla itham edilir.*" demiştir. Can çekişmeye başlayınca çevresindekilere kişilere bakarak şöyle demiştir: "*Her canlı, kaçtığı ölümlle karşılaşacaktır. Ecel, insanın misakıdır ve ondan kaçış aslında ona gitmektir. Ben dün sizin arkadaşınızımdım. Bugün ise sizin için bir ibretim. Yarın da sizden ayrılmış olacağım. Eğer ayağım ölene kadar burada sabit kalırsa kalır. Eğer ayak kayarsa biz dallardaki kuşlar ve bulutların gölgesi altında esen rüzgâr gibiyiz. Onun yerde ve havadaki durağı yok olmuştur. Ben sizin komşunuzdum. Cesedim size birkaç gün yakındı. Hareketli ve konuşurken, sessiz ve hareketsiz kalan cesedimi terk edeceksiniz. O, ibret alanlar için fasih dilli bir vaiz ve işitilen bir vaaz olacak. Beni çağıran sizi de çağırarak. Yarın birbirimizi görme günüdür.*" Sonra vefat etmiştir.

Orada İdris Makamı (AS), Ubeydullah b. Ziyad'ın öldürdüğü Hani b. Urve ve Müslim b. Akil Makamları, Abdullah b. Hasan b. Hasan ve kardeşinin oğlu Hüseyin b. Hasan el-Müselles ile başka dört kişi vardır.

Hürmalıkta Yunus b. Metta'nın (AS) kabrinin olduğunu iddia ederler. Daha önce bahsi geçmişti. En doğrusunu Allah bilir.

Mugire b. Şube, Semüre b. Cündeb, Habbab b. Eret, Ebû Berze, Hişam b. Urve, Mûsâ b. Talha, muhaddis Ameş, Sasaa, Said b. Cübeyr, Şerik el-Kadi (RA), Ebû Mûsâ el-Eşari (RA) Kûfe'ye yaklaşık iki mil mesafedeki et-Tûsa'dadır. Ebû Mûsâ'nın kabrinin Mekke'de olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Sasaa b. Suhan'ı Ca'feriye'deki Matar Kalesi'nin doğusunda ziyaret etmiştik. Bahsi geçecektir inşallah. Kûfe'de, kendisinden biraz hadis dersi aldığım fakih Şeyh Burhaneddin İbrahim b. Ali b. Muhammed b. el-Haddad el-Hanefi, Abdülcebbar Mescidi'ne yakın Beni Mesile mahallesindeki evinde bana Kûfe Kabristanında el-Esved b. Yezîd b. Kays, Mesruk b. el-Ecda, Alkame b. Kays, Hemmam b. el-Haris en-Nehai, Şüreyh el-Kadi, el-Haris b. Suveyd, er-Rebi b. Huseym, Amir b. Şerahil eş-Şabi, İbrahim b. Yezîd el-Esved en-Nehai, Kidam b. Zahr, Ebû Bekir b. Ayyaş, Abdullah b. İdris, Muhammed b. Subeyh, Muhammed b. Ebû Züeyb, tefsir sahibi ve nesep bilgini Ebû'n-Nadr Muhammed b. es-Saib el-Kelbi, Şair Velid ve el-Ahnef b. Kays gibi kabirleri bilinmeyen yetmişden fazla sahabenin ve tabiinden bir topluluğun bulunduğunu anlattı. En doğrusunu Allah bilir.

Azerbaycan'da, Tevriz'den yaklaşık iki fersah uzaklıkta Raştan adlı bir kale bulunur. Orada üzerinde el-Ahnef b. Kays, el-Eşab b. Kays veya Kays b. el-Eşab'a ait olduğunu iddia ettikleri bir kabrin bulunduğu bir tepe vardır. Doğrusu o, Amr b. Kays el-Alai'dir. En doğrusunu Allah bilir.

1.41. Irak ve Ardından Mekke ile Medine Ziyaretlerinin Bahsi

Kusa Rabba: İbrahim Halil (AS) Ziyaretgâhı ve doğduğu yer oradadır. Doğru olan yer orasıdır. En doğrusunu Allah bilir.

en-Nil: Mûsâ b. Ca'fer Makamının (RA) olduğu şehirdir.

en-Numaniyye: Orası da Mûsâ b. Ca'fer Makamının bulunduğu şehirdir. Mutayrabad'da da makamı vardır. Ebû Bekir el-Müfid el-Cürcani'nin kabri en-Numaniyye'dedir.

Vasit Şehri: Oradaki Hazzamin Mahallesi'nde Muhammed b. İbrahim b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib'in kabri vardır. Azra b. Harun da o mahallededir.

Bercüniye: Said b. Cübeyr'in bulunduğu köydür. Onun Haccâc tarafından Kûfe'de öldürüldüğü de söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Abdullah Köyü: Mesruk b. el-Ecda b. Hemedani

el-Mudar: Ubeydullah b. Ali b. Ebû Tâlib'in kabrinin bulunduğu köydür. Makamat kitabının sahibi Hariri de orada vefat etmiştir. Allah ona rahmet eylesin.

Nehr Dakla: Bir köydür. el-Haddadiye ve Ümmü Ubeyde de köylerdir. Orada salih kimselerden bir topluluk vardır.

Nehr Semura: Tevrat'ın nakledicisi kâtip Azra oradadır. el-Ubulle Nehri'nin batı tarafından başında, ziyaret edilen el-Eimme Mescidi vardır. İmam Ali b. Mûsâ er-Rıza'nın Memun'a giderken orada konakladığı söylenir.

1.42. Basra Şehri

Hız. Peygamberin (SAV) sahâbesi Talha'nın kabri oradadır. Kabri caminin doğusundaki Nehr Mürre'deki evindedir. Hız. Peygamberin (SAV) sahâbesi Zübeyir b. Avvam'ın da kabri Mirbed'dedir. Onun (SAV) iki sahâbesi Sad ve Said de oradadır. Onların Medine'de oldukları söylenir ki doğrusu budur. Onların vefat edene dek el-Akik'te yaşadıkları da anlatılır. Taif'te vefat ettikleri de söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Orada Ebû Bekir es-Sıddık'ın (RA) evi vardır. Doğrusu o, Muhammed b. Ebû Bekir'in (RA) evidir. Basra, Ömer b. Hattab (RA) zamanında Utbe b.

Gazvan'ın eliyle hicri 14 yılında kurulmuştur. Aynı şekilde Kûfe'den de eser yoktu. Onu da Sad b. Ebû Vakkas, Ömer b. Hattab (RA) zamanında hicri 17 yılında kurmuştur. Basra, Kûfe'den üç sene daha eskidir.

Basra'da Aişe'nin (RAh) evi, Ebû Bekir es-Sıddık Ziyaretgâhı, Ali b. Ebû Tâlib Ziyaretgâhı (RA), Hz. Peygamberin (SAV) sahabeli Enes b. Malik'in kabri, Muhammed b. Sirin'in kabri, Hasan el-Basri'nin kabri, Malik b. Dinar'ın kabri, Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddık Ziyaretgâhı (RA) vardır. Camisi İslam'ın meşhur mabetlerinden olan mübarek bir yerdir. Onun minaresini ve kıblesini Ali b. Ebû Tâlib'in yaptırdığı söylenir.

Şehrin dışında Üsame b. Harise, el-Haris b. Nevfel, Hukeym b. Cebele, İmran b. Hasin, Mesud'un çocukları Müşaci b. Mesud, Mücadil b. Mesud, Rabiâtü'l-Adeviyye, Kerime bt. Sirin, Hafsa, Muaz, Habibetü'l-Adeviyye, Meryem el-Basriyye, Abdullah b. Muakkıl –O, kendisine muakkılı hurmasının nispet edildiği el-Muakkıl değil kendisine Muakkıl Nehri'nin nispet edildiği Muakkıl b. Yesar'dır-, Şube, Süfyan es-Sevri, el-Ala b. Hadrami –Doğrusu o, Bahreyn ve Basra ortasında bir yerde vefat etmiştir-, Halid b. Safvan, İmam Ebû Hanife'nin (RA) arkadaşı Züfer, Ebû Avane gibi birçok sahabe ve tabiin bulunur. Ayrıca orada Osman el-Hindi, Safvan b. Mahrez el-Mazini, Yezid b. Abdullah b. eş-Şuhayr, Ferkad b. Yakub es-Sabahi, Eyyub es-Sahtiyani, el-Mutemir et-Teymi, Abdullah b. Avf, Şube b. el-Haccâc, Yezid b. Zürey, Yahya b. Sad el-Anberi, Ebû Davud es-Sicistani, Abdülmelik eş-Asmai, el-Ferezdak, Ebû'l-Esved ed-Düeli gibi kabirleri bilinmeyen bazı sahabe ve tabiin vardır. Onların izleri silinmiş, adları kalmıştır.

Basra'da İmran b. Salim adlı saygın biriyle görüştim. Kendisinin Taif'te makamı bulunan Muhammed b. el-Hanife'nin soyundan olduğunu söyledi. Onun yanında Hz. Peygamberin (SAV) ayak izi vardır. İnsanlar onu ziyaret ediyordu. el-Ebele, Belcan, Muhrize ve ez-Zeynebi'ye kadar onu takip ettim

ve ayak izini bana satması için ona yalvardım ama Abbadan Adasına girene dek onu bana satmadı. Orada ben ve bir topluluk ondan tekrar istedik. Yirmi beş bin dinar karşılığında onu bana sattı. O ayak izi halen benim yanımdadır. En doğrusunu Allah bilir.

O adamda gördüğüm kitabet sanatını başka kimsede görmedim. O, kef harfinden alfabedeki yirmi dokuz harfi çıkardı. Ondan çıkardığı her harf kendi başıyandı. Bunun üzerine dokuz harf daha ekledi. Onlar el-Hau'l-Mevsule, el-Aynu'l-Mevsule, el-Aynu'n-Naliyye, el-Mimu'l-Mevsule, ez-Zalu'l-Mevsule, ed-Dalu'l-Mevsule, ed-Dalu'l-Kufiyye, el-Elifü'l-Muhakkaka ve el-Elifü'l-Muallaka'dır. Bu cüzün sonunda onların şekillerini kaydedeceğim.

Abbâdân: Nebi Ziyaretgâhı (SAV), Ali b. Ebû Tâlib (RA) Kuyusu, Hızır (AS) Ziyaretgâhı, her yerden ziyaretçilerin geldiği mübarek bir mekân olan ribat ile abitler ve zahitlerin bulunduğu bir adadır. Hind Denizi'nin olağanüstü özelliklerinden biri, Sind'deki Mansura şehrinde bulunan Mehran Nehri ve Mülta Nehri dışında hiçbir yerleşim bölgesinde benzeri bulunmayan gelgitlerdir. Daha önce bahsi geçmişti.

Hârek: Muhammed b. el-Hanefiyye b. Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) beraberindeki bir toplulukla bulunduğu adadır. Doğrusu o, Abdullah b. el-Abbâs, Abdullah b. el-Haris ve Cüleyhe Taif'tedir. el-Habbab b. Cübeyr, el-Haris b. Abdullah b. Evs, Sehl b. Ebû Sasaa da Taif'tedir. Sad ve Said, el-Münzir b. Abdullah el-Ensârî, Kusem b. Sabit ve kabirleri bilinmeyen başkalarının da Taif'te olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Abdullah b. Abbâs'ın hicri 68 senesinde 71 yaşındayken Taif'te vefat ettiği, Muhammed b. el-Hanefiyye'nin onun cenaze namazını kıldırıldığı ve onun üzerine dört tekbir getirdiği söylenir.

Sad b. Cübeyr şöyle rivayet etmiştir: Abdullah b. Abbâs vefat ettiği zaman o güne kadar cinsi görülmemiş bir kuş gelip onun tabutuna girdi ve onun

çıktığını gören olmadı. Defnedildiğinde: “Ey imanın huzuruna kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön. Böylece has kullarımın arasına sen de katıl. Cennetime gir!” (Fecr, 27-30) ayetleri okundu ama kimin okuduğu bilinmedi. Taif, Hicaz’da değil Kura Vadisi’nde bir şehirdir. En doğrusunu Allah bilir.

1.43. Hicaz Ziyaretleri ile Mekke - Medine Yolu ve Yemen

en-Necef Şehir Merkezi: Ali b. Ebû Tâlib (RA) Ziyaretgâhı oradadır. Daha önce bahsi geçmişti.

el-Kadisiye: İmam el-Müstain, Haris b. Mudarris ve Sa’d b. Ubeyd’in (RA) bulunduğu köydür.

el-Uzeyb: Hacıların konakladığı bir yerdir. Orada el-Husayn b. Vahvah’ın kabri ve Sad b. Ebû Vakkas Mescidi vardır. Hacıların konakladığı bir yer olarak bilinir.

er-Rebeze: Hicaz yolunda bir yerdir. Hz. Peygamberin (SAV) sahabeti Ebû Zer ve onun eşinin kabri oradadır.

Vadi’l-Muhram ve Zatürk: İki mübarek yerdir. Zatürk, Irak’tan gelen hacılar için mikat yeridir.

Yüce Arafat Dağı ve Etrafı: Abdullah b. Amir’in kabri oradır ama yok olmuştur. Mezemeyn, bir vadidir ve sonu Arafat’a ulaşır. Arafat Hareme dâhil değildir. Cemerat, Müzdelife ve Mina bölgesindeki Ümmü’l-Müminin Aişe Mescidi, el-Hayf Mescidi, el-Cemre Mescidi ve ez-Zebh Mescidi oradadır. Kurban hadisesinin Sebir bölgesinde olduğu da söylenir. Sebir, Mina’daki dağdır. Âdem ve Havva’nın (AS) Meşar-i Haram’da bir araya geldikleri, Müzdelife’de yaklaştıkları ve Arafat’ta birbirlerini tanıdıkları söylenir. Âdem’in Hindistan’a, Havva’nın ise Cidde’ye indirildiği de anlatılır. En doğrusunu Allah bilir.

1.44. Mekke –Allah Onu Korusun-

Kâbe-i Muazzama oradadır. İbrahim (AS) onu uzunluğunu dokuz arşın, kapı tarafından Rüknu'l-Esved'den Rüknu'ş-Şimali'ye otuz iki arşın, batı tarafından otuz bir arşın, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu rükünden güneye bakan rükne yirmi iki arşın, kuzeye bakan rükne yirmi arşın olarak bina ettiği için Kâbe diye isimlendirildiği söylenir. Onun çevresi yüz beş arşındır.

Kâbe, Kureyşliler tarafından yıkılıp Hz. Peygamber (SAV) döneminde Kureyşliler tarafından tekrar imar edilmesine kadar böyle kalmıştır. Onlar Kâbe'yi önce eski haline göre küçültmüşlerdir. Hicr'de ondan altı buçuk arşın kalmıştır. Kâbe'nin dokuz arşın olan uzunluğunu dokuz daha ekleyerek on sekiz arşına çıkarmışlardır. Onun binası bir sıra taştan sonra ahşaptan bir hatıl koyacak şekilde olmuştur. Ahşap hatıl on beş sıra, taş on altı sıra olmuştur. İçinde altı direk vardır. Bu direklerde melek, peygamber (ASM) ve ağaç suretleri, İbrahim'in (AS) elinde fal oklarıyla sureti ile İsa (AS) ve annesinin suretleri vardır. Mekke'nin fethedildiği sene, Hz. Peygamberin (SAV) emriyle İsa ve annesinin sureti hariç bütün suretler kazanmıştır. İbrahim'in (AS) kurban ettiği koçun boynuzları da Kâbe'nin içinde asılıymış.

Kâbe, İbn Zübeyr dönemine kadar böyle kalmış ve sonra yanmıştır. İbn Zübeyr onu bina ederken Hicr'i Kâbe'ye dâhil etmiştir. Kısa ve enine bir bina haline gelen Kâbe'nin yüksekliğine dokuz arşın ekleyerek onun uzunluğunu yirmi yedi arşına çıkarmıştır. Kâbe yirmi saf taştan örülü hale gelmiştir. İbn Zübeyr Kâbe'nin duvarının enini iki arşın yapmış, içine üç direk koymuştur. Ona biri doğu tarafından biri batı tarafından, çift kanatlı, on bir arşın boyunda iki kapı yapmıştır.

Tarih kitaplarının anlattığına göre Haccâc, İbn Zübeyr'i öldürünce onun yaptıklarını yıkmıştır. O taşları Beytullah'ın zeminine yerleştirmiştir. Beytullah'ı Harem zemininden dört buçuk arşın yükseltmiştir. Kâbe'nin batı

kapısını kapatmış ve şu iki kanadı yapmıştır. Her bir kanat altı buçuk arşındır. En doğrusunu Allah bilir.

Şu kitabın müellifi Ali b. Ebû Bekir el-Herevî şöyle der ki İbn Zübeyr'in yaptırdığı ve Haccâc'ın yıktığı Kâbe'nin batı kapısını gördüm. O halinden dolayı Haccâc'a sitem ettim. Kapatılan taşları saydım. Yesrib ile Mekke'nin (Allah onları korusun.) çevresini ve Mekke'deki kuyuların uzunluklarını ölçtüm. Kitapların denizde batınca bunu ispat etmekten aciz kaldım. Eğer ispat edebilseydim bunda bir fayda yoktu.

Kâbe'de Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) doğduğu yer, İbrahim (AS) Makamı ve ayak izi vardır.

Urvetü'l-Vuska ve Hz. Peygamberin (SAV) öptüğü Hacerü'l-Esved Kâbe'dedir. O taş Allah'ın yeryüzündeki sağ elidir. İsmail (AS) ve Hacer'in kabirlerinin Hicr'de olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Salih (AS) ve ona inanların kabirlerinin Hicr ve en-Nedve arasında olduğu da anlatılır.

Mültezem “Zemzem suyu ne niyetle içilirse ona göre fayda sağlar.” denilen Zemzem Kuyusu Kâbe'dedir. Rükni ve Zemzem Kuyusu arasında içlerinde Hud, Salih ve İsmail'in (AS) bulunduğu yetmiş peygamberin kabri vardır. En doğrusunu Allah bilir. Kubbetü's-Şerab, Sikayetu'l-Abbâs (RA) ve Hervele yapılan yer de Kâbe'dedir. Kâbe'nin çevresi küçük arşınla yirmi dokuz arşındır. Hicr'in çevresi elli beş arşındır. Hicr ve Rükni arası altı buçuk arşındır. Kubbetü'z-Zemzem'in çevresi altmış dokuz arşındır. Kubbetü's-Şerab'ın çevresi atmış iki arşındır. Sikayetu'l-Abbâs'ın çevresi altmış yedi arşındır. Mekke haremının çevresi bin sekiz yüz kırk arşındır. Haremın yirmi iki kapısı vardır. Ona otuz altı tane küçük kapı da eklenmiştir.

Daru'l-Müşavere, Daru'l-Abbâs, Daru'l-Hayzüran, Daru Ebû Bekir es-Sıddık (RA) ki o şu an Daru'd-Darb'dır. Onun karşısındaki duvarda bir taş vardır. Hz. Peygamber'in (SAV) o taşa dayandığını anlattılar.

Şi'b Beni Haşim: Hz. Peygamberin (SAV) doğduğu yer oradadır. Ebû Bekir es-Sıddık'ın (RA) doğduğu yer el-Mesfele Kapısı'nın yanındadır. Onun karşısında Ömer b. Hattab'ın doğduğu yer vardır. Aişe'nin doğduğu yer, Fatıma'nın doğduğu yer ve evi de oradadır. Hatice bt. Huveylid'in doğduğu ev oradadır. Hazreti Peygamber (SAV) o evde oturmuş; Hatice, ondan olan evlatlarını o evde dünyaya getirmiş ve orada vefat etmiştir. Hazreti Peygamber (SAV) hicret edene kadar o evde oturmaya devam etmiştir. Orası şu an mescittir. Mekke'nin yukarısında Cin Mescidi vardır. Cinler orada Hazreti Peygambere (SAV) biat etmişlerdir. eş-Şecere Mescidi de oradadır. Hazreti Peygamberin (SAV) orada ağacı çağırdığı, ağacın ona gelip daha sonra geri döndüğü anlatılmıştır. Hazreti Peygamberin dayandığı yer Ciyad Kapısı'nın yanındadır. Koyun pazarının yanında Fetih Mescidi vardır. Fetih günü insanlar Hazreti Peygambere (SAV) orada biat etmişlerdir. Ukbe'de bir mescit vardır. Ensar (RA), orada Hazreti Peygambere (SAV) biat etmişlerdir. Zi Tuva'da bir mescit vardır. Hazreti Peygamber (SAV) orada namaz kılmıştır. Hazreti Peygamberin (SAV) umre için ihrama girdiği yerde bir mescit vardır. et-Ten'im Mescidi oradadır. Hudeybiye'de Hazreti Peygamberin geri çevrildiği yerde bir mescit vardır. Hudeybiye'nin bir kısmı harem bölgesinde bir kısmı da harem dışındadır. Şi'b Beni Haşim'in bütün mescitleri bunlardır. Umre yolunda ise Mürselat Mescidi vardır. O mescitte, Hazreti Peygamberin (SAV) üzerinde oturduğu taş vardır. Tenim ve Aişe Mescidi de umre yolundadır.

Mekke'nin dışı ve dağlarına gelince orada Ebû Kubeys Dağı vardır. Safa Tepesi onun eteğindedir. Âdem'in (AS) kabrinin orada olduğu söylenir. Onun kabrinin el-Hayf Mescidi'nin minaresinin yanında olduğu da söylenir. Şit'in (AS) kabrinin Ebû Kubeys Dağı'ndaki bir mağarada olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Orada İbrahim Halil Mescidi (AS) de bulunur.

Hira Dağı: Hazreti Peygamber (SAV) orada ibadet etmiştir.

Kuaykian Dağı: Merve Tepesi onun eteğindedir. Beytullah'ın taşlarının oradan olduğu söylenir. O taşların Sebir, Hira ve Mekke'nin yedi dağından olduğu da anlatılır.

Sevr Dağı: Hazreti Peygamber (SAV) ve Ebû Bekir es-Sıddık'ın (RA) saklandıkları mağara oradadır.

Sebir Dağı: Ziyaret edilen bir dağdır. Tepesinde Ca'fer es-Sadık'ın (RA) evi vardır.

Mekke'de Abdullah b. Zübeyir (RA) -Cennetü'l-Mualla'dadır.- Sehl b. Huneyf, Esmâ Zatu'n-Nitakeyn -Ebû Bekir es-Sıddık'ın kızıdır. Medine'de öldüğü de söylenir.-, Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Sıddık, Abdullah b. Ömer, Tavus b. Keysan, el-Fudayl b. İyaz ve yanında Ahmed b. Ali el-Ulebi gibi birçok sahabe ve tabiin (RA) vardır. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selam, Muhammed el-Kenani, Abdullah b. Ubeyd b. Ömer, Mücahid b. Cübeyr, Ata b. Ebû Rebah, el-Acurri, Süfyan b. Uyeyne -Kabri Hucun'dadır.- kabristandadır. Hatice bt. Huveylid, el-Kâsım b. Resulullah (SAV) ve AbdülmütTâlib b. Haşim -Adı Amir'dir.- oradadır. Orada Arap ve Arap olmayan komşulardan birçok evliya ve salih kimse de bulunur. Konuyu uzatma korkusuyla kısa kestik. Bunların birçoğunun kabirleri bilinmez.

Ziyaret edilen kuyuların bahsi: Ebtah'ta Âdem (AS) Kuyusu vardır. Mekke'de İbrahim (AS) Kuyusu vardır. Şehir dışında da kuyular bulunur. Mekke yakınında Meymun Kuyusu vardır. İmam Mansur onun yanındadır.

Serif: Meymune'nin kabrinin bulunduğu Mekke'ye yakın bir yerdir.

el-Ebva: Mekke ve Medine arasındadır. Hazreti Peygamberin (SAV) annesi Âmine ve Abdullah b. Ca'fer es-Sadık oradadır.

1.45. Mekke'den Medine'ye Giden Yol

Mekke ve Medine arasında el-Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir es-Sıddık'ın (RA) kabri vardır.

Ümmü Mabed'in Çadırı: Hazreti Peygamber (SAV) ve Ebû Bekir es-Sıddık'ın (RA) Medine'ye gittikleri zaman konakladıkları yerdir. Ümmü Mabed'in adı Atike bt. Halid'dir.

Gadir Hum: Hazreti Peygamberin (SAV) Ali b. Ebû Tâlib'i kardeş ilan ettiği yerdir.

Bedir ve Huneyn: Hazreti Peygamberin (SAV) kâfirlerle savaştığı ve Allah'ın onu düşmanlarına karşı galip kıldığı iki yerdir.

Melaike Dağı: Allah'ın (CC) Bedir Savaşı'nda Hazreti Peygamberi (SAV) galip kılmak için melekleri o taraftan gönderdiği söylenir. O dağdan gelen davul sesinin günümüzde bile duyulduğu anlatılır. En doğrunu Allah bilir.

Reyhane Dağı ve el-Feze Vadisi: Hacıların konakladığı bir yerdir. Urve b. Zübeyir b. Avvam (RA) oradadır.

Ali b. Ebû Tâlib Kuyusu: Medine'ye yakındır. Onun cinlerle orada savaştığı söylenir. En doğrunu Allah bilir.

1.46. Medine Ziyaretleri Bahsi -Oranın Sakinine Salat ve Selam Olsun-

Medine'de Hazreti Peygamber ve sahabeleri Ebû Bekir ile Ömer'in (RA) medfun bulunduğu Hücre-i Saadet vardır. Üçünün de altmış üç sene yaşadığı söylenir.

Hücre-i Saadet'in yanında Fatıma'nın evi ve Muhallaka Sütunu vardır. Hücrenin dışında deve hörgücü gibi bir yer vardır. Ona el-Hansa denilir. Onun, Aişe'nin evinin kapısında bir kuyu olduğu söylenir. Bu sebeple ondan bariz olmuştur. Hazreti Peygamberin (SAV) minberi de oradadır. Onun

dışında, mescitten bir eser kalmamıştır. Minber ılgın ağacından yapılmıştır. İlgın ağacının ardıç ağacı olduğu söylenir. O, minberin astarıdır. O minberin bir düş yüzü vardır. Bu minberde Muaviye tarafından yaptırıldığı söylenen kumaştan bir yüz vardır. Hazreti Peygamberin (SAV) minberi üç basamaklıdır. Üzerinde yenilenmiş kısımlar dışında beş basamak bulunan minberin yenilenmiş kısımlar dâhil uzunluğu tam beş arşındır. Yenilenmiş kısımlar harici ise dört arşındır. Yüksekliği dört arşındır. Ona çıkma yeri üç arşındır. Kapısının genişliği bir arşındır. Oturma yeri 1,33 arşındır. Onun on sekiz çıkıntısı vardır. Hücre-i Saadet'in çevresi –Onun sakinine selam olsun.- elli sekiz buçuk arşındır. Birinci taraf on beş arşın, ikincisi on yedi arşın, üçüncüsü on dört arşın ve dördüncüsü on iki arşındır.

Fatıma'nın evinin düzlüğü (RA) eşit 2,25 arşındır. Oradan Hücre-i Saadet'in ve kabristanın başına kadar kırk arşındır. Kabristandan minber arası on beş arşındır. Muhallaka Sütunu ile kabristan arası yirmi arşındır. Haremin güneyden uzunluğu yüz yetmiş, kuzeyden yüz otuz yedi, doğudan iki yüz altmış bir ve batıdan iki yüz elli beş arşındır.

Haremin altı kapısı vardır: el-Baki Kapısı, Cibril Kapısı, Üstazeyn Kapısı, Haşyet Kapısı, Rahmet Kapısı ve el-Huha Kapısı. Haremin doğusunda on dokuz, batısında on dokuz, güneyinde on bir ve kuzeyinde on bir pencere vardır. Pencerelerin toplamı altmıştır. Ben Medine, Mekke ve haremi ile direkleri, Dımaşk Camisi, adı geçen bütün yapılar, muazzam köprü, Kudüs, Davud Kulesi, Kumame Kilisesi ve İstanbul'daki Ayasofya'yı ölçmüştüm. İskiliyye Adası'ndan ayrılırken denize düştüğümde kitaplarım battı. Kurtulan kitaplarım da sudan zarar gördü ve bunu ispatlayamadım. Gayretim gitti. Anlatma arzumu ile bu bölümde niyetlendiğim her şey hakkındaki isteğim azaldı.

1.47. Medine Ziyaretleri Bahsi

Medine mescitleri:

Fetih Mescidi, Hazreti Peygamberin (SAV) Hendek Savaşında dağda bulunan, üzerinde dua ettiği ve duasına icabet edildiği yer olarak anlatılmıştır. Hazreti Peygamber (SAV) Kibleteyn Mescidi'nde on yedi ay boyunca Beytü'l-Makdis'e dönerek namaz kılmıştır. Daha sonra hicretin ikinci yılında Kâbe'ye yönelmiştir. Beni Harise Mescidi de oradadır. Beni Zafer Mescidinde Hazreti Peygamberin (SAV) üzerinde oturduğu taş vardır. Hamile kalmakta zorlanan kadınlar o taşın üzerinde oturunca hamile kalırlar. Orası Medine'de meşhurdur. Beni el-Haris b. el-Hazrec Mescidi, Beni Beyaze Mescidi, Enes b. Malik'in evi, Daru'ş-Şifa, Ebû Bekir es-Sıddık'ın evi, Amr'ın evi, Osman'ın evi, Ali'nin (RA) evi, Abbâs'ın evi, Hamza'nın evi, Hasan ve Hüseyin'in yazı yazdıkları yer, Bilal'in evi, Talha'nın evi, Zübeyir'in evi, Sad ve Said'in evi, Hazreti Peygamberin (SAV) halası Safiyye'nin evi, Abdullah b. Ömer'in evi ve sahabelerin eserleri oradadır.

1.48. el-Baki Bahsi

Ebû Ubeyde onun Nun harfî ile yazılan en-Naki olduğunu söylemiştir. el-Baki, Medine'nin doğusundadır. Hazreti Peygamberin (SAV) amcasına ait Abbâs Kubbesi oradadır. Onun yanında İmam Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib bulunur. Kendisi Medine'de doğmuş ve kırk yedi küsur sene yaşamıştır. İmam Ali b. Hüseyin Zeynel Abidin de oradadır. Kendisi Medine'de doğmuş ve altmış yedi sene yaşamıştır. İmam Bakır oradadır. Kendisi Medine'de doğmuş ve kırk dört sene yaşamıştır. Ca'fer es-Sâdık oradadır. Kendisi Medine'de doğmuş ve yetmiş yedi sene yaşamıştır. Abdullah b. Abbâs ve Hazreti Peygamberin (SAV) halası Safiyye'nin kabirleri oradadır. Fatıma'nın Beytü'l-Ehzan'ı oradadır. Fatıma'nın kabri Beytü'l-Ehzan'dadır. Fatıma'nın şu an oğlu Hasan'ın bulunduğu kubbeye defnedildiği söylenir. O kubbe Abbâs

Kubbesi'dir. Onun, vefat ettiği evde defnedildiği de söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Ezvac-ı Tahirat'ın tamamı el-Baki'dedir. Daha önce bahsetmiştik.

Hazreti Peygamberin (SAV) oğlu İbrahim'in kabri de el-Baki'dedir. Hazreti Peygamberin (SAV) babası Abdullah Daru'n-Nabiga'dadır. Osman b. Affan'ın ve Daru'l-Hicre'nin yani Medine'nin imamı Malik b. Enes'in kabri de el-Baki'dedir. Malik b. Enes'in kırk abdalından ve İmam Şafii'nin hocalarından biri olduğu söylenir. Doksan dört yılında doğmuştur. Kabrinde şöyle yazılı olduğunu okudum: *“Herkes ölümü tadacaktır ilh. (Ali İmran-185). Bu, Kureyşli Beni Temim b. Mürre'den Malik b. Enes b. Amir el-Ashabi'nin kabridir. Seksen beş sene yaşamıştır. Yüz yetmiş dokuz yılında vefat etmiş ve el-Baki'de defnedilmiştir.”*

Übeyy b. Kab, Üseyd b. Hudayr, Evs b. Havli el-Baki'dedir. Orada defnedilen ilk kişinin Ebû Ümame olduğu söylenir. İlk defnedilen kişinin Osman b. Mazun olduğu da anlatılır. el-Erkam, el-Bera b. Marur, Cabir b. Abdullah el-Ensârî, Cübeyr b. Mutim, Bilatü'l-Fakihe'de Hakim b. Hizam, Hatıb b. Ebû Beltea, Zeyd b. Sabit, Zeyd b. Halid el-Cüheni, el-Mugire b. el-Ahnes b. Şerik, Urve b. Zübeyir –Medine'ye yakın bir köydedir.-, Süheyb er-Rumi, el-Mikdad b. el-Esved, Muhammed b. Mesleme, Ebû'l-Heysem b. et-Teyyihan, Abdurrahman b. el-Haris, Abdurrahman b. Avf ez-Zühri, Sad b. Ebû Vakkas, aşere-i mübeşşereden Said b. Zeyd, Muaviye b. Muaviye el-Leysi, Seleme b. el-Ekva, Umeyr b. Sad, Muhammed b. el-Münkedir, İbn Ümmü Mektum, Attab b. Esid - Attab'ın Taif'te öldüğü de söylenir.-, Cabir b. Abdullah, Nevfel b. Muaviye, Ca'fer b. Muhammed b. el-Hanefiyye, Abdullah b. Ebû Evfa ve Abdullah b. Mesud oradadır. Aişe'nin (RA) kabrinin de el-Baki'de olduğu söylenir.

Said b. el-Museyyeb, Kays b. Sad, Abdullah b. Selam, Safvan b. Süleym, Abdullah b. Abdülaziz el-Umari, Said b. İbrahim b. Avf, Ubeydullah b.

Abdullah b. Utbe b. Mesud, Ebû Talha Zeyd –Ebû Talha'nın Akdeniz adalarından birinde öldüğü de söylenir.-, Hazreti Peygamberin (SAV) sütkardeşi Ebû Süfyan b. el-Haris, Amr b. Ümmü Külsum ve Ebû Katade b. Ribi de el-Baki'dedir. Kabri bilinen ve bilinmeyip adları günümüze kalan birçok sahabe ve tabiin de oradadır.

Kuba: Hazreti Peygamberin (SAV) onunla ilgili hadisleri vardır. Onun (SAV) tükürüğüyle tatlılaşan kuyunun bulunduğu mübarek bir mescittir.

Uhud Dağı: Medine'nin kuzeyindedir ve ona en yakın dağdır. Uhud Savaşı orada gerçekleşmiştir. Hazreti Peygamberin (SAV) amcası Hamza ile Abdullah b. Caşş, Uhud'da aynı kabirdedir. Hamza ile beraber şehit edilen Mûsâb, Sad b. er-Rebi, Abdullah b. Haram, Vehb b. Kabus el-Müzeni, Hanzala b. Ebû Amir, Amr b. el-Cemuh, Enes b. en-Nadr, Ebû'd-Dahdah gibi yetmiş kadar sahabe de oradadır. Orada kabirleri bilinmeyen bazı sahabeler de vardır. İsteseydim onların isimlerini de söylerdim. Hazreti Peygamberin (SAV) Uhud Savaşı esnasında sığındığı mağara da oradadır. Medine'den Tebük'e giden yol üzerinde Hazreti Peygamberin (SAV) bilinen on yedi mescidi vardır.

Tebük: Orada Hazreti Peygambere (SAV) nispet edilen bir duvar vardır. Medyen, Tebük yönünde yaklaşık altı günlük mesafededir. Mûsâ'nın (AS), Şuayb'ın kızlarının hayvanlarını sulama için su çektiği ve onları suladığı yerin orada olduğu söylenir. Kuyunun üzerine ev yapılmıştır. Medyen'in bir kabile ismi olduğu söylenmiştir. Bundan dolayı Allah (CC) "*Medyen'e kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik).*" (Araf-85) buyurmuştur. Medyen'in Taberiye'ye bağlı Kefermende olduğu da söylenmiştir. Orada da kuyu, kaya ve Mûsâ'nın eşi Safra'nın kabri vardır. Onun adının doğrusu Safura'dır. Kendisi Şuayb'ın kızıdır (RA). Mûsâ'nın annesinin (RA) kabri de ona yakındır. Ona yakın bir yerde Tur denilen bir dağ, Şuayb Makamı (AS) ve Şuayb ile eşinin kabirleri

vardır. Daha önce bahsi geçmişti. Allah'ın Mûsâ'ya, onu Firavun'a gönderdiği zaman seslenmesi ve ona hitabının o dağda olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir. Doğrusu, Mûsâ (AS) Mısır'dan çıktıktan sonra Kudüs topraklarından geçmemiştir. Belki de o, Mısır'a zikredilen bu mekânlardan gitmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

Bazı âlimlere göre Tur, Nablus'taki dağdır. Samiriler bu sebeple orayı ziyaret ederler. Yahudilerin de bu dağa dair güçlü bir inançları vardır ve onlar İbrahim'in İshak'ı bu dağda kurban etmesinin emredildiğini iddia ederler. Bu olay Tevrat'ta zikredilmiştir. En doğrusunu Allah bilir. Medyen'deki Tur ise Mısır'a yakın olan meşhur dağdır. Allah dostlarından biri oradan eksik olmaz. Orada abidler ve rahipler vardır. Kırılmış taşlarının içinden Ud ağacı çıkmıştır. Mûsâ ve Beni İsrail'in Mısır'dan çıktıkları zaman kendilerine gelen ikinci hitap orada olmuştur. En doğrusunu Allah bilir. Nabat dilinde her dağa Tur denilir. Eğer dağda bitki ve ağaç varsa ona Tur-i Sina denilir.

el-Kulzüm: Malik el-Eşter en-Nehai oradadır ama kabri bilinmemektedir.

1.49. Yemen Şehirleri

Zebid Şehri: Siham Kapısı'nda Resulullah Mescidi (SAV) vardır. Rüyada görülmüştür.

Cened Şehri: Cened'deki camide Muaz b. Cebel Makamı vardır. Orada suyu tıpkı Zemzem Kuyusu gibi olan bir Zemzem Kuyusu da vardır. Zemzem Kuyusu'ndan ona bir menfez olduğu söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Aden: Orada bulunan bir dağda Lokman Hekim'in (RA) kabri vardır. Daha önce bahsi geçmişti. En doğrusunu Allah bilir.

San'a Şehri: Orada Sam b. Nuh Mescidi (AS) ve Vehb b. Münebbih'in kabri vardır.

Me'rib Şehri (Mârib) : Orada Süleyman b. Davud'a (AS) nispet edilen bir mescit vardır. Orası şu an şehrin batısındaki camidir. Caminin kible tarafında Süleyman b. Davud Kuyusu vardır.

Şebve: Salih'in (AS) kabri oradadır. Daha önce bundan bahsetmiştik.

Hadramut Şehri (Hadramevt): Doğu tarafındaki dağın yamacında Hud'un (AS) kabri vardır. Mescidin batı tarafından kapısında Hud'un (AS), onun üzerinde insanları ibadet etmeye çağırdığı kaya vardır. Vadinin aşağısında Belehut Kuyusu bulunur. O, cehennem menfezlerinden biridir. Onun Bi'ru'l-Muattala ve Kasru'l-Meşid olduğu da söylenir. Gumdun Sarayı San'a'dadır. En doğrusunu Allah bilir. Hud (AS) o bölgede, halkı ise Ahkaf'ta imiş. Ahkaf; Yemen ile Umman arasında bir çöldür. Bu vadi hakkında Hazreti Peygamberden (SAV) Yeryüzündeki en şerli vadi Hadramut Vadisi'dir. Yeryüzündeki en hayırlı vadi ise Hindistan'daki Fevdiyye? denilen vadidir. Âdem, orada yeryüzüne indirilmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

1.50. Acem Memleketleri

Hemedân Şehri: Şehrin dışında, Abdülaziz Kapısı tarafında yedi sahabe vardır. Onların orada öldürüldüklerini anlattılar. Şehir içinde, ziyaret edilen ve orada adak adanan et-Tavil'in kabri vardır.

İsfahan Şehri: Şehrin dışında en-Nabiga ez-Zübyâni'nin kabri vardır. el-Kâsım b. Muhammed b. Abdurrahman b. el-Kâsım, sahabeden Humeme ve İmam er-Raşid b. el-Müsterşid de oradadır. el-Müsterşid ise Merağa'dadır. Oranın kabristanının birçok âlim, salih, evliya ve şeyh bulunur (RA).

Save Şehri: Kabristanında âlim ve salihlerden bir topluluk vardır. Nahiv bilgini Sibeveyh'in kabri oradadır. Onun Şiraz'da öldüğü de söylenir. En doğrusunu Allah bilir.

Tüster Şehri: Muhammed b. Ca'fer es-Sadık, Avn b. Ca'fer ve salihlerden bir topluluk oradadır.

Rey Şehri: Hazreti Peygamberin (SAV) sahabesi İshak b. Talha (RA), el-Kisai el-Mukri, İmam Ebû Hanife'nin arkadaşı İmam Muhammed b. el-Hasan (RA) ile İbrahim el-Havvas gibi evliya ve salihlerden bir topluluğun kabirleri oradadır.

Nişâbur Şehri: O, Nişavur'dur. Yahya b. Muaz er-Razi ve Ebû Salih Hamdun el-Kassab oradadır. Ebû Salih Hamdun el-Kassab'ın Melamilîğin kurucusu olduğu söylenir. Ebû Osman Said b. İsmail el-Hayri, İshak b. İbrahim b. Mahled ve Muhammed Salim et-Tûsi de oradadır. Muhammed Salim et-Tûsi'nin cenaze namazını yaklaşık bir milyon kişinin kıldığı söylenir.

Bistâm Şehri: Ebû Yezîd el-Bistami'nin kabri oradadır. Onun yanında hocası olan şeyhlerin şeyhi ve bazı ulvi şahsiyetler vardır. Kabristanında birçok evliya, şeyh, abid ve âlim vardır.

Cürcân Şehri: Evliya ve salihlerden bir topluluk oradadır. Cürcan'da Kur-ı Surh adlı mezarlıkta Ali b. Ebû Tâlib'in (RA) neslinden kırk kişinin bulunduğu söylenir.

Tûs Şehri: İmam Ali b. Mûsâ er-Rıza (RA) oradadır. Kendisi Medine'de doğmuş, kırk dokuz sene yaşamıştır. İmam er-Reşid de oradadır. Onlardan bahsetmişim. İmam Gazali de Tûs'tadır. Allah ona rahmet eylesin. Tûs'un kabristanında birçok âlim ve şeyh bulunur. Allah onlara rahmet eylesin.

Semerkand Şehri: Kusem b. el-Abbâs oradadır. es-Sahih sahibi Muhammed b. İsmail el-Buhârî Hartang'dadır. Semerkand'da evliya ve salihlerden bir topluluk bulunur.

1.51. Bu kitabın müellifi -Allah ona ve bütün Müslümanlara mağfaret eylesin- şöyle der:

Bu kitabı yazmaktaki amacım Şam'daki ziyaretleri, peygamberleri (AS) ve sahabeleri anlatmaktı. Başka bir amacım yoktu. Onlardan bahsederken onların yakınında bulunan evliya ve salihleri de anlattık. Bu kitabı yazmaktaki gayemizden dolayı, sözü uzatmaktan korktuğumuz için onlardan kısacak bahsettik.

Eğer bütün şehirleri, oralardaki salih kimseleri ve kabristanlarındaki evliyaları zikretseydik onları anlatmak uzun olacaktı. Bunun faydası yoktur. Bu sebeple bazı evliya ve salih kimseler ile meşhur âlimlerden bahsettik. Eğer Irak, Acem, Horasan, Maveraünnehir, Fars memleketleri, Azerbaycan ve Mağrib memleketlerindeki salih ve âlim kimselerin adlarını bir araya getirseydim ciltler yazmam gerekirdi. Ben gördüğüm her şehri, oralardaki salih, zahit, evliya ve abitleri; Hicaz yolundaki her durağı ve Hazreti Peygamberin (SAV) gelip geçtiği yerlerde işittiğim hadisler ve nakledilen rivayetleri anlatmak istedim. Kendimi buna adadım. Hemen hemen yetmiş beldede, yetmiş şeyhten yetmiş hadis topladım. Bunun bu kitabın amacına uymadığını gördüm. Çoğu kitabım da Franklar tarafından alındı ve denizde battı. Ben de bir kitap yazdım. Bu sebeple gücümün yettiği ve ulaştığım bütün bilgileri “*Menazilü'l-Arz Zati't-Tul ve'l-Arz*” adlı kitapta anlattım. Kim bunları öğrenmek isterse o kitaba başvurabilir. O kitap, bilgi ve kavrayış sahipleri için yeterlidir inşaallah.

DEĞERLENDİRME

Tarihi coğrafya'ya dair seyahatname türünden eserler özellikle tarihçiler tarafından ilk elden ana kaynaklar arasında kabul edilmektedirler. Zira bu eserlerde yer alan bilgilerin çoğunun yazarları tarafından bizzat tasdik edilmiş olması, bunun başlıca nedenidir. İçerik açısından oldukça zengin bilgiler barındıran bu eserler, kaynak olma özelliklerinin yanı sıra; ekonomik, antropolojik, filolojik ve sosyo-kültürel bilgileri ihtiva ettiğinden, kültür tarihinin de temel yapıtları arasındadırlar. Kıymetleri bizim dile getirdiklerimizin ötesinde bulunan bu kaynaklar içerisinde yer alan Ebû Bekir el-Herevî'ye ait "*El-İşârât İlâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*" adlı eserin tercüme edilerek Türkçe'ye kazandırılmış olması, hem eserin tanınmasını sağlayacak hem de her düzeyden insanın ve araştırmacının bu esere kolayca ulaşmasına imkân sağlayacaktır. Bahsi geçen bilgilerin çoğunun bizatihi yazar tarafından görülerek elde edilen bilgiler olması, bu eseri oldukça kıymetli kılmaktadır. Mukaddes yerlere karşı özel bir saygı ve doğruluk hassasiyeti ile eserini kaleme alan Herevî, uzun yıllar önce bizzat gördüğü mekânlara ve şehirlere dair birçok şeyi unuttuğunu ifade etmektedir. Ancak buna karşın yinede söylediklerinin doğruluğunu, tıpkı kendisi gibi ayağıyla yeryüzünü dolaşan şeyyahların tasdik edeceğini dile getirerek, verdiği bilgilerin güvenilir olduğunu vurgulamaktan da kaçınmamaktadır.

Kendisine yakın olan bir dostunun isteği üzerine ziyaretgâhlar ile alakalı bu eserini kaleme aldığını belirten Herevî, kitabını 50 cüz'e bölmüş ve bunları da kendi alt başlıklarına ayırmıştır. İslâm tarihi boyunca çeşitli nitelikleri ve icraatlarıyla ün kazanmış pek çok şahsiyetin mezarı ve zaman geçirdiği mekânlar ziyaretgâh haline gelmiştir. Toplumun önemli kültürel değerleri arasında sayılan ziyaretgâhlara karşı İslâm ümmeti büyük ilgi göstermiştir. Herevî, bu eserinde kendi gözlem ve tecrübelerinin yanı sıra zaman zaman

şiihlere, hadislere, ayetlere ve çeşitli alıntılara yer vererek eserini zenginleştirmiştir. Ancak Müellif bu tür eklemeleri yaparken, bilgileri şifahî olarak duyup eserine aldığına ya da belirli bir kaynaktan aktardığına dair herhangi bir izahatta bulunmamıştır.

Haleb ve ona bağlı bölgelerdeki ziyaretgâhları anlatarak söze başlayan Herevî sırasıyla Şam'ı ve sahil bölgelerini, Frank şehirlerini, Filistin'i, mukaddes toprakları, Beytü'l-Makdis'teki ziyaretgâhları, el-Halil şehrini, Mısır'ı, sahil kentlerini, Mağrib'i, Akdeniz adalarını, Rum beldelerini, Cezire-i İbn Ömer'i, Diyarbakır'ı, Irak'ı, Hindistan taraflarını, Mekke-Medine'yi, Yemen'i, ve Acem beldelerini önemli şehirleri ile birlikte anlatmaktadır.

Mısır'ın tarihî eser ve türbeleri, özellikle önemli eserleri ve türbeleri görmek için seyahat eden Herevî'nin oldukça ilgisini çekmiştir. Herevî, bu kadim ülkenin ihtişamını anlatarak, bir anlamda insanlık medeniyetinin hizmetindeki kalıcı görevini yerine getirmiştir. Herevî ile muasır olan veya ondan sonra gelen Müslüman seyyahlar, zaman konusunda, eski dönemlerden uzaklaşmışlardır. Bu ise eski eserlerin ve üzerlerindeki yazı ile nakışların tam olarak neyi temsil ettiğini bilemeyişlerinden kaynaklanmıştır. Doğal olarak Herevî'nin, Mısır tarihinin bu önemli aşamasına ilişkin yazılarında işi zor olmuştur. Çünkü Herevî de diğer seyyahlar gibi eski tarihe dair, hiyeroglif dil noktasında tecrübe eksikliğine sahiptir. Nitekim Herevî bu nedenle Mısır tarihine ilişkin aktarımlarını, sadece sözlü kültürde anlatılan rivayetlerle tamamlamaya çalışmıştır. Herevî'nin anlattığı hikâyelerin geniş hayallerle dolu olması veya bugün bildiğimiz araştırma yöntemlerinden uzak olması elbette aktardıklarını değersiz kılmamaktadır. Herevî'nin anlattıkları ile Mısırlılar geçmiş tarihlerine dair meraklarını gidermiş ve kadim geçmişleriyle bir bağ kurabilmişlerdir. Bu ise Herevî için önemli bir başarı sayılabilir.

Herevî'nin dikkatini çeken hususlar sadece Mısır'daki eski eserler ve olağanüstü yapılar değildir. Mısır; Nil Nehriyle, bitkileriyle ve çiçekleriyle de onda hayranlık uyandırmıştır. Bunun içinde o şöyle demektedir: "*Mısır diyarı ve Nil Nehri dünya harikaları arasındadır. Ben orada aynı anda üç renkli gül, iki renkli yasemin, iki renkli nilüfer, âsa çiçeği, kuşburnu, reyhan, hayri çiçeği, menekşe, şebboy çiçeği, çiğde, turunç, limon, gök hurma, yaş hurma, muz, cümbez, koruk, üzüm, yeşil incir, badem, acur, hıyar, kavun, pathıcan, yeşil bakla, kabak, yeşil nohut, marul, yeşil ceviz, baklagiller, nar, kuşkonmaz ve şeker kamışı gördüm.*" Ayrıca el-Herevî Yukarı Mısır'daki eski Mısır yapılarına ve mezarlarına da hayran kaldığını belirterek bu bölge ile ilgili şaşkınlığını bir kez daha dile getirmektedir.

Herevî'nin bu eseri, Anadolu ile ilgili bilgi veren en eski Arapça kaynaklardan biri olma özelliğine de sahiptir. Her ne kadar Anadolu ile ilgili tanıttığı yerler sayıca fazla olmasa da özellikle 12. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki eserlerin tespit edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos tarafından kabul edildiğini söyleyen Herevî, Anadolu ile ilgili gözlemlerinde özellikle İstanbul'a değinirken, Peygamberin dostlarından Ebû Eyyûp el-Ensâri'nin mezarından bahsederek, buradaki tarihi bir andan bahseder. İslam orduları İstanbul'dan geri dönerken buraya defin ettikleri el-Ensâri için Rumları, "*Bu peygamberimizin dostlarından biridir. Bu mezarı yağmalarsanız yemin olsun ki Arap topraklarında tek bir kilise çanı çalmayacaktır.*" diye uyarırlar. Ayrıca Mesleme ve arkadaşlarının inşa ettiği burç ve camiden bahsederken; "*Bu şehir kendi isminden büyüktür ve temenni ederim ki Allahın izniyle İslam topraklarına dâhil olsun!*" diyerek İstanbul'un fethine dair özlemi vurgulamaktadır. Ayrıca Herevî, Konstantin'in at üzerindeki şaha kalkmış heykelini tasvir ederken; "*Bir eli Müslüman ülkelerini işaret etmektedir*" diyerek Müslümanların da Bizans için düşman olduğunu anlatmak ister gibidir. Herevî, Hipodromdaki insan, at, aslan v.b.

tasvirlerden oluşan heykelleri kast ederek “*Bunlar gibi eserlerin çeyreği bile Müslüman ülkelerinde yoktur*” diyerek de aslında bu eserlere karşı bir hayranlık duyduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Herevî'nin özellikle Güneydoğu Anadolu'da yoğunlaşan mescidler ve meşhedler ile ilgili verdiği bilgilerin gerçek mi yoksa bir saygı ifadesi mi olduğu hususu tam net değildir. Çünkü daha sonraki müelliflerin eserlerinde bu bilgiler yoktur. Bu durum Herevî'nin Ehli-Beyt'e karşı büyük bir muhabbetinin olduğunu göstermektedir.

Anadolu şehirlerinin ardından Kuzey Irak bölgesine ve Irak bölgesine değinen Herevî burada ki şehirlerin güzelliğine ve ziyaretgâhlarına ayrı bir önem vermektedir. Özellikle Samarra şehrini anlatırken halife Mutasım'ın mahiyetinde yetmiş bin ok atmaya hazır Türk savaşçıdan dolayı sahip olduğu güce, bir şiirle vurgu yapmaktadır. Devamında İslam'ın kubbesi, barış şehri ve İmam Musa b. Cafer Kazım'ın karargâhı olarak tanımladığı Bağdat şehrini ve içerisinde peygamber torunlarına ait ziyaretgâhları anlatırken, Ehl-i Beyt'e olan muhabbetini bir kez daha dile getirmektedir. Ardından İslam tarihi açısından önemli olan Kûfe ve Basra şehirlerinden bahseden Herevî, başta Hz. Ali olmak üzere sahabeden birçok kişinin kabrini bu iki şehirde görmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir. Basra Körfezi kıyısında yer alan Abbâdân adasını zahitlerin yeri olarak tanımlayan müellif, burada meydana gelen gel-git olayının ender görülebilecek doğa olaylarından biri olduğuna daha 12. yüzyılda işaret ederek önemli bir coğrafi olaya da dikkat çekmektedir.

Herevî, Hicaz ziyaretleri ile Mekke ve Medine yolu cüzünde, önemli ziyaretgâhlara değindikten hemen sonra Mekke'den ve Kâbe'den bahsetmektedir. Kâbe ile ilgili kıymetli bilgiler veren müellif, özellikle buranın yapısı ve etrafındaki mekânlar hakkında önemli detaylar aktarmaktadır. Mekke'de Arap olmayan evliya ve salih kimselerin

mezarlarının varlığına değinen Herevî, burada İslam ümmetinin birbiriyle kaynaşmış kozmopolit yapısına dikkat çekmektedir.

Son olarak Herevi, eserinin geriye kalan iki cüz'ünde Yemen ve Acem bölgesinin şehirlerine ve buralardaki evliya ve salih toplulukların ziyaretgâhlarına değinmektedir. Gezdiğim memleketlerdeki bütün salih, zahit, evliya ve abid kimselerin adlarını bir araya getirecek olsam, ciltler dolusu kitap yazmak zorunda kalacaktım diyerek, bir anlamda İslam kültür ve medeniyetinin zenginliğine ve düşünce boyutuna da vurgu yapmaktadır.

KİŞİ VE YER ADLARI İNDEKSİ

A

- Abbadan, 82
Abbadan Adası, 82
Abbas, 22, 26, 28, 54, 56, 69, 75, 77, 82, 85, 90, 95
Abbas el-Ekber, 77
Abbas Kubbesi, 90
Abdullah, 13, 15, 17, 18, 22, 23, 26, 27, 28, 33, 41, 42, 43, 54, 63, 64, 68, 69, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 90, 91, 92
Abdullah b. Abbas, 82, 90
Abdullah b. Abdurrahman b. Avf ez-Zuhri, 43
Abdullah b. Abdülaziz el-Umari, 91
Abdullah b. Amir, 83
Abdullah b. Amr b. As, 54
Abdullah b. Avf, 81
Abdullah b. Cafer es-Sadık, 87
Abdullah b. Caş, 92
Abdullah b. Ebu Evfa, 74, 91
Abdullah b. el-Hasan el-Mısri el-Müzevvik, 33
Abdullah b. el-Mübarek, 68
Abdullah b. Haram, 92
Abdullah b. Haris b. Cez, 43
Abdullah b. Hasan b. Hasan, 78
Abdullah b. Huzeyfe b. el-Yeman, 42
Abdullah b. İdris, 79
Abdullah b. Kasım b. Muhammed b. Cafer es-Sadık, 42
Abdullah b. Mesud, 22, 91
Abdullah b. Muakkıl, 81
Abdullah b. Muhammed b. Nisaburi, 75
Abdullah b. Müslim b. Akil, 77
Abdullah b. Ömer, 74, 87
Abdullah b. Ömer el-Eşref b. Ali b. Zeynelabidin, 74
Abdullah b. Sad el-Ensari, 42
Abdullah b. Sehl, 27
Abdullah b. Selam, 91
Abdullah b. Ubeyd b. Ömer, 87
Abdullah b. Zübeyir, 87
Abdullah el-Ensari, 82
Abdullah Köyü, 80
Abdurrahman, 18, 23, 39, 42, 43, 56, 69, 75, 76, 78, 87, 91, 94
Abdurrahman b. Avf ez-Zühri, 91
Abdurrahman b. Ebu Bekir es-Sıddık, 87
Abdurrahman b. el-Haris, 91
Abdurrahman b. el-Kasım, 43
Abdurrahman b. Muaz b. Cebel, 39
Abdurrahman b. Mülcem, 78
Abdurrahman b. Zugare, 43
Abdurrahman el-İfriki, 56
Abdurrahman el-Mesudi, 75
Abdülcebbar Mescidi, 79
Abdülkerim, 43
Abdülmelik eş-Asmai, 81

- Abdülmuttalib b. Haşim, 87
Abid Barsisa Makamı, 16
Acem, 14, 56, 94, 96, 98
Acuz Duvarı, 49
Âdem, 19, 20, 30, 31, 35, 36, 83,
86, 87, 94
Âdem (AS) Kuyusu, 87
Aden, 24, 27, 93
Affan, 24, 43, 74
Affan Türbesi, 43
Afrun b. Suhar el-Hitti, 37
Ahkaf, 24, 94
Ahmed, 76
Ahmed b. Ali el-Ulebi, 87
Ahmed b. Ebi'l-Havari, 35
Ahmed b. Nasr el-Huzai, 74
Ahmed Ruzbari, 43
Aişe, 22, 24, 42, 57, 81, 86, 91
Aişe bt. Cünade b. Üveys b.
Cünade, 57
Aişe Mescidi, 86
Ak, 30
Akdeniz, 13, 14, 50, 92, 98
Akka, 29, 30, 39
Albiyyin Çarşısı, 23
Ali, i, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 22, 23,
26, 28, 30, 33, 37, 39, 41, 42,
49, 50, 52, 55, 60, 62, 63, 64,
66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 85, 87, 88, 90, 91, 95
Ali b. Abdullah b. Abbas, 13, 22,
26, 69
Ali b. Abdullah b. Kasım b.
Muhammed b. Cafer es-Sadık,
41
Ali b. Ebu Talib, 14, 18, 22, 23,
28, 30, 41, 49, 50, 55, 60, 62,
63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72,
74, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83,
85, 88, 90, 95
Ali b. Ebu Talib (RA) Kuyusu, 82
Ali b. Ebu Talib (RA) Mescidi, 66
Ali b. Ebu Talib (RA)
Ziyaretgâhı, 76
Ali b. Ebu Talib Kuyusu, 88
Ali b. Ebu Talib Mescidi, 66
Ali b. Ebu Talib Ziyaretgâhı, 49,
64, 67
Ali el-Ekber, 77
Ali. b. Hüseyin b. Ali b.
Zeynelabidin, 41
Alkame b. Kays, 79
Ameş, 79
Amid, 66, 67
Amid b. es-Seyyid, 67
Âmine, 41, 87
Âmine bt. İmam Muhammed
Bakır, 41
Âmine bt. Musa Kazım, 41
Amir, 19, 27, 42, 74, 79, 87, 91,
92
Amir b. Şerahil eş-Şabi, 79
Amman, 26, 38
Ammar b. Yasir, 17, 65
Ammuriye, 60
Amr b. As, 43, 54
Amr b. Cündeb, 65
Amr b. el-Cemuh, 92
Amr b. el-Hamık Ziyaretgâhı, 71
Amr b. Hüseyin b. Ali b. Ebu
Talib Makamı, 69
Amr b. Kays el-Alai, 79

Amr b. Maadi, 70
Amr b. Ümmü Külsum, 92
Amta, 26
Amvas, 27, 39
Ansana, 48
Antakya, 16
Antarsus, 16
Apollonios, 61
Araban, 67
Arafat, 83
Arafat Dağı, 83
Arcamuş, 19
Aristoteles, 48, 52
Asara, 75
Ashab-ı Kehf, 26
Ashabü'r-Ress, 18
Asib Dağı, 61
Askalan, 38, 39, 40
Askalan Kabristanı, 39
Aslan Yürekli Richard, 14, 37
Asvan, 49
Asyut, 48
Aşağı Mısır, 14
Aşer, 29
Aşmunin, 48
Ata b. Ebu Rebah, 87
Atike bt. Halid, 88
Atrabulus, 57
Atrabulusu'l-Garb, 64
Attab b. Esid, 91
Avarta, 32
Avf b. Malik el-Eşcai, 17
Avn b. Cafer, 95
Ayasofya, 59, 89
Aynu Şems, 40, 46
Aynu Verde, 77
Aynu'ş-Şifa Mescidi, 58

Azer, 21
Azerbaycan, 70, 75, 79, 96
Azez, 16
Aziz, 51
Azra, 21, 76, 80
Azra b. Harun, 80

B

Baalbek, 12, 19
Babil, 17
Babu'z-Ziyade, 24
Bace, 56
Bağdat, 12, 13, 73, 74
Bahreyn, 81
Bahtit, 40
Balat, 69, 70
Balis, 62
Baniyas, 28
Barka, 55
Barsisa, 16
Baruh, 76
Barzu Kalesi, 57
Basra, 35, 42, 80, 81
Battal Camisi, 60
Bedir, 64, 88
Behdal, 47
Behnesa, 20
Bekaa, 19
Bekr b. Şazan, 76
Belcan, 81
Belehut Kuyusu, 24, 94
Belh, 24, 77
Belka, 26
Beni Beyaze Mescidi, 90
Beni Bikre Mescidi, 67

Beni el-Haris b. el-Hazrec
Mescidi, 90
Beni Harise Mescidi, 90
Beni Hilal Dağı, 26
Beni İsrail Göleti, 34
Beni Mesile, 79
Beni Zafer Mescidi, 90
Bercüniye, 80
Bereke, 22
Bermelahe, 76
Berze, 21, 79
Beşir b. Amr b. Muhassin, 63
Beyaz, 24, 45, 47
Beyaz Minare, 24
Beirut, 31
Beysan, 27, 29
Beyt Cibrin, 38
Beyt Lehya, 21
Beyt Ranis, 21
Beytu'l-Alihe, 21
Beytullah, 84, 87
Beytü'l-Ehzan, 28, 90
Beytü'l-Lahim, 36
Beytü'l-Lahm, 27, 38
Beytü'l-Makdis, 14, 24, 25, 90, 98
Beytülmal Kubbesi, 24
Bi'ru'l-Muattala, 24, 94
Bilak, 49
Bilal, 15, 22, 90
Bilal b. Hamame, 15, 22
Bilatü'l-Fakihe, 91
Bilbis, 40, 49
Bimaristan, 52
Birak, 49
Bistam, 95
Bişr el-Hafi, 76
Buhtunnasr, 34

Bulate, 31
Burak, 16
Burn, 38
Burseya Dağı, 16
Busr, 25
Busra, 25
Bünane bt. Ebu Bekir Ziyaretgâhı,
75
Bünyamin, 31
Bünyetü'l-Harab, 19
Bürde Dağı, 20

C

Caber Kalesi, 64
Cabir b. Abdullah, 91
Cabir b. Abdullah el-Ensari, 91
Cafer, 18, 22, 23, 27, 41, 54, 73,
74, 75, 76, 77, 79, 80, 87, 90,
91, 95, 100
Cafer b. el-Müfid, 75
Cafer b. Muhammed b. el-
Hanefiyye, 91
Cafer ed-Dea, 74
Cafer et-Tayyar, 18, 27
Cafer Makamı, 79
Caferiye, 79
Cebele, 19, 31, 36, 81
Cebr b. İshak, 67
Cebrail Mescidi, 66
Cehennem Vadisi, 35
Cened Şehri, 93
Cercis, 70
Cerir b. Abdullah el-Beceli, 68
Ceyhun, 44
Cezayir, 50
Cezire-i İbn Ömer, 14, 62, 98

Cibril Kapısı, 34, 89
Cidde, 83
Cin Mescidi, 86
Cinan Kapısı, 14
Cinanu'l-Verd, 26
Cinanü'l-Verd, 56
Ciyad Kapısı, 86
Cudi Dağı, 69, 70
Cübeyr b. Mutim, 91
Cümeysi, 43
Cürcan, 95
Cürf, 75

Ç

Çin Denizi, 50

D

Dahhak, 20
Dahşur, 44
Dairus, 66
Dakyanus, 26, 62
Dan, 28
Danyal, 70
Daru Ebu Bekir es-Sıddık, 85
Daru'd-Darb, 85
Daru'l-Abbas, 85
Daru'l-Enmat, 43
Daru'l-Hayzüran, 85
Daru'l-Hicre, 91
Daru'l-Kusus, 33
Daru'l-Müşavere, 85
Daru'n-Nabiga, 91
Daru'ş-Şifa, 90
Darya, 22, 43
Davud, 16, 20, 27, 29, 33, 34, 36,
38, 54, 75, 81, 89, 94

Davud et-Tai, 75
Davud Kulesi, 89
Davud Makamı, 16
Dekke Ziyaretgâhı, 14
Denve, 17
Deyr el-Baika, 25
Deyr el-Cemacim, 77
Deyr Eyyub, 25
Deyr Fahur, 28
Deyr Nukayra, 17
Dihye el-Kelbi, 20, 28, 42
Dımaşk, 20, 21, 23, 24, 89
Dımaşk Camisi, 89
Dibin, 25
Dicle, 71
Dimyat, 50, 51
Diyarbakır, 14, 22, 28, 42, 62, 98
Dumaşık b. Kani, 20
Dunaysır, 65, 77

E

Ebsis, 62
Ebsus, 26
Ebtah, 87
Ebu Abdullah el-Cürcani, 74
Ebu Abdullah el-Haris b. Esed el-
Muhasibi, 75
Ebu Abdullah el-Murtaiş, 76
Ebu Abdurrahman es-Sülemi, 76
Ebu Avane, 81
Ebu Bekir b. Ayyaş, 79
Ebu Bekir b. Hasan Ali b. Ebu
Talib, 77
Ebu Bekir ed-Dineveri, 76
Ebu Bekir el-Ademi, 75

Ebu Bekir el-Müfid el-Cürcani, 80
Ebu Bekir es-Sıddık, 42, 43, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 90
Ebu Bekir es-Sıddık Ziyaretgâhı, 81
Ebu Bekir Mescidi, 66
Ebu Berze, 79
Ebu Cafer b. Vehb, 75
Ebu Davud es-Sicistani, 81
Ebu Derda, 18, 22
Ebu Derda Ziyaretgâhı, 19
Ebu es-Süreyya, 43
Ebu Eyyub el-Ensari, 58
Ebu Galib el-Maverdi, 75
Ebu Halid Mescidi, 66
Ebu Hureyre, 27, 39, 42, 43, 67
Ebu Hureyre Mescidi, 67
Ebu İshak el-Firuzabadi, 66
Ebu Katade b. Ribî, 92
Ebu Kayr, 52
Ebu Kubeys Dağı, 19, 86
Ebu Mersed b. el-Hasin, 21
Ebu Muhammed b. Musab, 74
Ebu Muhammed el-Battal, 68
Ebu Muhammed er-Ruveym, 75
Ebu Musa el-Eşari, 79
Ebu Müslim el-Hulani, 22, 42
Ebu Nazra el-Gıfari, 43
Ebu Osman el-Kasım b. Cafer b. Ebu Davud Süleyman b. el-Eşab Abdullah, 54
Ebu Osman Said b. İsmail el-Hayri, 95
Ebu Sad Esad b. Muhammed el-Meyheni, 75
Ebu Salih Hamdun el-Kassab, 95

Ebu Sayr, 52
Ebu Süfyan b. el-Haris, 92
Ebu Talha, 92
Ebu Tufeyl Amir b. Vaile, 74
Ebu Ubeyd el-Kasım b. Selam, 87
Ebu Ubeyde, 26, 27, 90
Ebu Ubeyde b. Cerrah, 26, 27
Ebu Ümame, 17, 91
Ebu Ümame el-Bahili, 17
Ebu Yezid el-Bistami, 95
Ebu Yusuf Yakub b. İbrahim, 74
Ebu Zer, 19, 57
Ebu Zer Ziyaretgâhı, 19
Ebu Züeyb, 57, 79
Ebu'd-Dahdah, 92
Ebu'l-Abbas Ahmed b. Mesruk et-Tusi, 75
Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Abdurrahman, 76
Ebu'l-Esved ed-Düeli, 81
Ebu'l-Fadl el-Kulzümi, 75
Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Hüseyin, 23
Ebu'l-Hasan Ali b. Mehdi, 75
Ebu'l-Hasan Ali İmam ez-Zahir Lii'zazdinillah, 33
Ebu'l-Hasan b. Ebu'l-Fütuh b. Münir, 75
Ebu'l-Hasan b. Masa, 23
Ebu'l-Hasan el-Husri, 75
Ebu'l-Hasan en-Nuri, 74
Ebu'l-Hasan es-Sakati, 43
Ebu'l-Hasan Semun el-Kadi, 74
Ebu'l-Heysen b. et-Teyyihan, 63, 91
Ebu'l-Hul Heykeli, 45

Ebu'l-Hüseyn b. Abdurrahman b. Abdullah b. Hüseyin b. Ahmed b. Ebu'l-Hadid, 23
Ebu'l-Kasım Ali b. Ahmed, 33
Ebu'l-Kasım b. Hammud b. el-Hacer, 58
Ebu'l-Kasım b. Musa b. Cafer, 76
Ebu'l-Kasım b. Tahir b. Sad b. Fadlullah b. Ebu'l-Hayr el-Meyheni, 75
Ebu'l-Kasım Hamza b. Muhammed b. el-Hasan ez-Zübeyri, 75
Ebu'l-Muammer b. Abdülaziz el-Ensari, 75
Ebu'l-Yakzan el-Ansi, 63
Ebu'n-Nadr Muhammed b. es-Saib el-Kelbi, 79
Ebu't-Tayyib Tahir et-Taberi, 76
Ebulusteyn, 26, 62
Ecnadeyn, 40
ed-Darum, 39
ed-Dem Mağarası, 20
ed-Deylemi, 56
ed-Dimyas, 51
Egil Kalesi, 67
ehb b. Kabus el-Müzeni, 92
Ehl-i Kehf, 56
el-Abruk, 61
el-Acurri, 87
el-Ahdar Kapısı, 53
el-Ahnef b. Kays, 79
el-Akdam Ziyaretgâhı, 22
el-Akik, 27, 80
el-Ala b. Hadrami, 81
el-Ayna, 43
el-Bahnasa, 47, 56

el-Bakar Pınarı, 30
el-Baki, 17, 24, 27, 89, 90, 91, 92
el-Baki Kapısı, 89
el-Belih, 63
el-Bera b. Malik, 70
el-Bera b. Marur, 91
el-Berellüs, 51
el-Beseniyye, 26
el-Bodrom, 52, 59, 61
el-Buk Ziyaretgâhı, 68
el-Cenaiz Ziyaretgâhı, 64
el-Cezire, 69
el-Cize, 43, 44
el-Cu' Mağarası, 20
el-Cümcüme Ziyaretgâhı, 76
el-Cümeylat, 66
el-Ebele, 81
el-Ebva, 87
el-Eimme Mescidi, 80
el-Enbari, 43
el-Erkam, 91
el-Ervah Mağarası, 32, 34
el-Esved b. Yezid b. Kays, 79
el-Eşab b. Kays, 79
el-Evzai, 31
el-Fadil b. İyaz, 68
el-Fadl b. Mervan, 73
el-Farama, 40, 50
el-Ferezdak, 81
el-Feyyum, 47
el-Feze Vadisi, 88
el-Fil Kabristanı, 76
el-Fudayl b. İyaz, 87
el-Hacer Ziyaretgâhı, 62
el-Haddadiye, 80
el-Hakem, 41
el-Halal, 76

- el-Halil, 14, 36, 98
el-Haris b. Guteyf el-Kindi, 19
el-Haris b. Nevfel, 81
el-Haris b. Suveyd, 79
el-Hasa Meydanı, 22
el-Hayf Mescidi, 86
el-Hayr, 77
el-Herevi, i, 9, 12, 37, 39, 52, 71, 72, 85, 98, 99
el-Hille, 76
el-Hucce Muhammed b. Hasan el-Muntazar, 72
el-Huha Kapısı, 89
el-Huma, 64
el-Humeyme, 26
el-Husayn b. Vahvah, 83
el-Hüseyniyye, 29
el-İbad Sarayı, 55
el-Kadisiye, 83
el-Kaf, 68
el-Kamer Heykeli, 63
el-Kamere, 53
el-Karafe, 41, 42, 43
el-Kasım b. Muhammed b. Abdurrahman b. el-Kasım, 94
el-Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir es-Sıddık, 88
el-Kasım b. Resulullah, 87
el-Keff Kilisesi, 46
el-Kehf, 20, 62
el-Kelbiyye, 66
el-Kellase, 25
el-Kenz, 43
el-Kiyame, 35
el-Kisai el-Mukri, 95
el-Kuhayl Ziyaretgâhı, 72
el-Kulzüm, 50, 93
el-Kureşi, Şeyh Ebu Ali el-Mutahhar, 75
el-Kureyeyn Kapısı, 42
el-Kutun Hanı, 69
el-Lahun, 47, 56
el-Levasi, 47
el-Lücun, 31
el-Mahacce, 25
el-Mahle, 50
el-Matariyye, 40, 46
el-Medain, 76
el-Memun, 43, 44
el-Meniha, 21
el-Merc, 56
el-Merdane Sarayı, 57
el-Mesfele Kapısı, 86
el-Mikdad b. el-Esved, 65, 91
el-Mikdad b. el-Esved el-Kindi, 65
el-Mikdad b. Esved el-Kindi, 51
el-Mudar, 80
el-Mugire b. el-Ahnes b. Şerik, 91
el-Muheyd, 26
el-Munastir, 55
el-Munşiyye, 48
el-Mutemir et-Teymi, 81
el-Müneyzir el-İfriki, 56
el-Müstersid, 94
el-Mütevekkil, 43
el-Ubadi, 75
el-Ubulle Nehri, 80
el-Uksur, 48
el-Uzeyb, 83
el-Verrad, 43
Elyesa, 25, 31, 42, 66
Elyesa b. Halef, 66
Enbar, 69

- Endülüs, 26, 43, 56
Endülüs Fethi Ziyaretgâhı, 43
Enes b. en-Nadr, 92
Enes b. Malik, 74, 81, 90
en-Nabiğa ez-Zübyani, 94
en-Naki, 90
en-Nar Dağı, 57
en-Narinc Ziyaretgahı, 22
en-Nasıra Kapısı, 67
en-Natık es-Samit, 43
en-Nebi Mescidi, 67
en-Necef Şehir Merkezi, 77, 83
en-Nedve, 85
en-Neml Vadisi, 38
en-Nube, 49
en-Nube Kilisesi, 49
en-Nukta Ziyaretgâhı, 67
en-Numaniyye, 80
en-Nur Ziyaretgâhı, 63
en-Nuri, 75
en-Nuzur Ziyaretgâhı, 74
en-Nühat Mescidi, 53
er-Rahba, 68
er-Rai, 19
er-Ramad Ziyaretgâhı, 71
er-Ras Ziyaretgâhı, 67
er-Rebeze, 83
er-Rebi b. Huseym, 79
er-Resten, 18
er-Reşid, 75
er-Rid, 59
er-Rudeyni Ziyaretgâhı, 49
er-Ruha, 65, 67
er-Ruha bt. el-Belid b. Malik b.
ez-Zer, 67
er-Rusafe, 62, 74
er-Rüknü'l-Muhallak, 40
Esed b. el-Furat, 57
Esker, 45
Esma Zatu'n-Nitakeyn, 87
es-Sahire Dağı, 46
es-Sahra Mescidi, 66
es-Sahra Ziyaretgâhı, 65
es-Sarf Çarşısı, 53
es-Senik Kilisesi, 35
es-Sevad, 26
es-Sibyan Ziyaretgâhı, 76
es-Sikale, 49
es-Sirafi, 74
Eşheb, 43
eş-Şafii, 41
eş-Şakiri, 66
eş-Şecere, 27, 28
eş-Şecere Kilisesi, 27
eş-Şecere Mescidi, 86
eş-Şeyh Ebu Süleyman ed-Darani,
22
eş-Şeyh Ebu Zekeriya el-Mağribi,
17
eş-Şeyh Ebu'l-Hasan b. Masa el-
Adl, 23
eş-Şeyh Ebu'l-Kasım Hüseyin b.
Ali b. Hasan, 23
eş-Şiareyn Yolu, 42
et-Tai Mescidi, 66
et-Tarh Ziyaretgâhı, 62, 70
et-Tavil, 71, 94
et-Tayr Dağı, 46
et-Ten'im Mescidi, 86
et-Tusa, 79
Evs b. Evs es-Sekafi, 22
Evs b. Havli, 91
Eyüp, 25
Eyyub es-Sahtiyani, 81

Ezvac-ı Tahirat, 91

ez-Zehbane, 63

ez-Zeynebi, 81

F

Famiye, 17

Faran, 30

Faran Dağları, 30

Fars, 19, 47, 74, 96

Fatıma, 22, 23, 41, 50, 86, 88, 89,
90

Fatıma bt. Muhammed b. İsmail
b. Cafer es-Sadık, 41

Fedale b. Ubeyd, 22

Feddan, 21, 65

Feradis Kapısı, 23

Fergana, 57

Ferkad b. Yakub es-Sabahi, 81

Fetih Mescidi, 86, 90

Fevdiyye, 94

Feyyum Gölü, 47

Fırat Nehri, 64

Fidda, 22

Filistin, 14, 31, 35, 98

Firavun, 29, 40, 45, 47, 49, 93

Firavun Dikilitaşları, 45

Frank, 13, 14, 28, 32, 35, 37, 98

Fülus Pınarı, 29

G

Gabagib, 42

Gad, 28

Gadir Hum, 88

Galen, 40, 57

Gavs Mescidi, 14

Gayfa, 40

Gazali, 24, 95

Gazze, 39, 41

Gerizim Dağı, 31

Gumdan Sarayı, 24, 94

Gülsüm bt. Kasım b. Muhammed
b. Cafer es-Sadık, 42

H

Habbab b. Eret, 79

Habibetü'l-Adeviyye, 81

Habibü'n-Neccar, 16

Habil, 20

Habis, 64, 65

Habis b. Sad et-Tai, 64

Habur, 62, 67, 68

Haccac, 18, 19, 56, 62, 80, 81, 84,
85

Hacer, 62, 85

Hacerü'l-Esved, 84, 85

Hacerü's-Sefine Ziyaretgâhı, 72

Hadramut, 24, 94

Hadramut Vadisi, 94

Hafsa, 19, 22, 81

Hakem b. Hişam, 66

Hakem b. Muttalib b. Abdullah b.
Abdulmuttalib, 63

Hakim b. Hizam, 63, 91

Haleb, 12, 14, 15, 16, 64, 98

Halhul, 36

Halid b. Safvan, 81

Halid b. Said, 21

Halid b. Sinan el-Absi, 63

Halid b. Velid, 18, 24

Halid b. Yezid, 18

Halid b. Zeyd, 58

Halid el-Ezrak el-Gaziri, 19

- Halime es-Sadiye, 42, 64
Hama, 17
Hamade, 74
Hamza, 22, 42, 75, 90, 92
Hamza b. Cafer es-Sadık, 22
Hamza b. Şule el-Kureşi, 42
Hanadiki Mescidi, 66
Hani, 67, 78
Hani b. Urve, 78
Hanzala b. Ebu Amir, 92
Haran, 65
Harem, 18, 84
Haremeyni'ş-Şerifeyn, 13, 14
Hariri, 80
Haris b. Hişam, 39
Haris b. Mudarris, 83
Haris b. Numan, 27
Harmele Mescidi, 66
Harran, 21, 65, 77
Hartang, 95
Harun, 25, 32, 80
Hasan b. Muaviye b. Hudeyc es-Sukuni, 57
Hasan el-Basri, 81
Haşim, 13, 39, 86, 87
Haşim b. Abdimenaf, 39
Haşyet Kapısı, 89
Hatıb b. Ebu Beltea, 91
Hatice, 22, 86, 87
Hatice bt. Huveylid, 86, 87
Hatice bt. Zeynelabidin, 22
Hatim, 28
Havran, 23, 24, 25
Havşab b. Tahya, 63
Havva, 83
Hayzüran Kabristanı, 74
Hazım b. Ebu Hazım, 63
Hazzamin Mahallesi, 80
Helfebelta, 21
Hemezani, 94
Hemmam b. el-Haris en-Nehai, 79
Herat, 24
Hervele, 85
Hısn b. Adi el-Kelbi, 65
Hittin, 28
Hızır (AS) Zaviyesi, 24
Hızır (AS) Ziyaretgâhı, 63, 82
Hızır Pınarı, 31
Hızır Ziyaretgâhı, 66
Hızkil, 76
Hicaz, 23, 30, 63, 83, 96
Hicaz Dağları, 30
Hicr, 17, 84, 85
Hind Denizi, 82
Hindistan, 11, 14, 19, 44, 83, 94, 98
Hira, 86, 87
Hira Dağı, 86
Hişam b. Urve, 79
Hit, 68
Horasan, 13, 16, 64, 96
Hucr b. Adi, 21
Hucun, 87
Hud, 24, 85, 94
Hudeybiye, 86
Huf Bilbis, 40
Hukeym b. Cebele, 81
Hulan, 22, 43
Humeme, 94
Humus, 17, 18, 19
Huneyf b. Riyab, 27
Huneyn, 88
Huzeyfe b. el-Yeman, 76
Huzeyme b. Sabit, 63

Huzeyme Mescidi, 66
Huzistan, 56, 70
Hücre-i Saadet, 88, 89
Hüseyin, 23, 38, 40, 41, 50, 58,
62, 64, 67, 69, 70, 71, 74, 75,
76, 77, 78, 90
Hüseyin b. Hasan el-Müselles, 78
Hüseyin Ziyaretgâhı, 23, 39
Hz. İbrahim, 15, 65
Hz. Peygamber, 12, 13, 17, 18,
19, 22, 23, 25, 26, 30, 32, 39,
42, 50, 51, 58, 63, 64, 84, 85
Hz. Yahya, 14

I

Irak, 13, 14, 21, 31, 35, 65, 67,
72, 76, 79, 83, 96, 98
İtri Mescidi, 66
IV. Baudouin, 37

İ

İbad Manastırı, 66
İbn Ebu Hureyre, 43
İbn eş-Şafi b. es-Saib, 41
İbn Kabu'l-Ahbar, 43
İbn Keddâ ed-Dem, 65
İbn Kuteybe, 77
İbn Munkiz, 51
İbn Mülcem, 78
İbn Tabataba, 43
İbn Tumrut, 24
İbn Ümmü Mektum, 91
İbn Zübeyr, 84
İbnu'l-Kadi, 55
İbnü'l-Acuz, 43

İbrahim, 14, 19, 21, 26, 31, 35,
36, 37, 38, 39, 46, 54, 63, 65,
66, 69, 70, 74, 75, 77, 79, 80,
84, 85, 86, 87, 91, 93, 95
İbrahim (AS) Kuyusu, 87
İbrahim (AS) Makamı, 85
İbrahim b. Edhem, 36
İbrahim b. el-Kasım el-Medaini,
69
İbrahim b. el-Müstemir
Ziyaretgâhı, 77
İbrahim b. Vehb, 66
İbrahim b. Yezid el-Esved en-
Nehai, 79
İbrahim el-Havvas, 95
İbrahim er-Razi, 75
İbrahim Halil (AS) Kuyusu, 38
İbrahim Halil (AS) Makamı, 14,
35
İbrahim Halil (AS) Ziyaretgâhı,
19, 79
İbrahim Halil Makamı, 15
İbrahim Halil Mescidi, 86
İbrahim Mescidi, 66
İbrahim Ziyaretgâhı, 70
İdris, 25, 39, 41, 78, 79
İdris Makamı, 78
İfrikıye, 55, 56
İhmim, 47
İkrime b. Ebu Cehil, 40
İlyas, 19
İlyas Peygamber Manastırı, 19
İmam Ahmed b. Hanbel b. Hilal
eş-Şeybani, 74
İmam Ali b. Muhammed el-Hadi,
72

İmam Ali b. Musa er-Rıza, 16, 80, 95
İmam Bakır, 90
İmam Ebu Hanife, 74, 81, 95
İmam el-Mansur, 26
İmam el-Müstain, 83
İmam er-Raşid b. el-Müsterşid, 94
İmam es-Sifah b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas, 69
İmam Hasan b. Ali b. Ebu Talib, 90
İmam Hasan b. Ali el-Askeri, 72
İmam Kadir, 74
İmam Kaim, 74
İmam Mansur, 87
İmam Memun b. İmam Reşid, 16
İmam Muhammed b. Ali b. Musa el-Cevad, 73
İmam Muhammed b. el-Hasan, 95
İmam Muhammed b. İdris eş-Şafii, 41
İmam Muktedi, 74
İmam Muktefi, 74
İmam Muntasır, 72
İmam Musa b. Cafer Kazım, 73, 100
İmam Mustazhir, 74
İmam Mustazi, 74
İmam Mutaz, 72
İmam Mutazıd, 74
İmam Mutemid, 72
İmam Muti, 74
İmam Mühtedi, 72
İmam Müstekfi, 74
İmam Müstencid, 74
İmam Mütevekkil, 72

İmam Razi Muhammed b. Muktedir, 74
İmam Şafii, 39, 41, 91
İmam Tai, 74
İmam Vasık, 72
İmran, 20, 22, 26, 27, 28, 30, 41, 43, 45, 46, 47, 71, 81, 91
İmran b. Hasin, 81
İmran b. Salim, 81
İmru'ül-Kays, 61
İmtan, 26
İrbid, 28
İsa, 20, 24, 27, 30, 34, 35, 36, 42, 50, 60, 76, 84
İsa b. Abdullah b. Kasım b. Muhammed b. Cafer es-Sadık, 42
İsa b. Meryem, 27, 76
İsfahan, 94
İshak, 19, 31, 36, 37, 38, 66, 67, 93, 95
İshak b. İbrahim b. Mahled, 95
İshak b. Talha, 95
İskender, 17, 52, 53, 62
İskenderiye, 17, 22, 37, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 64
İskenderiye Feneri, 17, 48, 52
İskiliyye Adası, 40, 57, 58, 89
İsmail, 23, 41, 63, 75, 85, 95
İsmail ed-Deyremi, 75
İssakar, 28
İstahr, 19
İstebirin Çarşısı, 53
İtfih, 46
İyaz b. Ganem, 18

J

Jeffery b. George, 38

K

Kab b. Mürre el-Behzi, 28

Kâbe, 77, 84, 85, 90

Kabil, 20

Kabu'l-Ahbar, 18, 22, 43

Kabu'l-Ahbar Makamı, 18

Kabul, 29

Kadir Billah, 13

Kahire, 39, 40

Kaim Biemrillah, 33

Kaim Billah, 13

Kain, 20

Kamerüddin Bahçesi, 60

Kanber, 18, 67

Kanber Tepesi, 67

Karanfil, 43

Karkisiya, 68

Karnu'l-Hare, 25

Kasım, 76

Kasım b. Hasan b. Ali b. Ebu

Talib, 77

Kasım b. Muhammed b. Cafer es-

Sadık, 42

Kasiyun Dağı, 20

Kasru'l-Meşid, 24, 94

Kavras Kalesi, 15

Kayrevan, 55

Kays b. Sad, 55, 91

Kaysar, 61

Kayseriyye, 60

Kayserya, 39

Keferberik, 36

Keferezzeyt, 64

Keferkenne, 28

Kefermende, 29, 92

Kefernağd, 17

Kefernecd, 16

Kefertusa, 65

Kennaz, 21

Kerbela, 77

Kerek, 19

Kerime bt. Sirin, 81

Kıbleteyn Mescidi, 90

Kıbrıs Adası, 58

Kınnesrin, 16

Kidam b. Zahr, 79

Kirman, 64

Kisra Eyvanı, 76

Konstantiniyye, 29, 52, 58, 60

Konstantiniyye Denizi, 60

Konya, 60

Kuaykıan Dağı, 87

Kuba, 92

Kubbetu Esbat, 19

Kubbetu'l-Bakara, 40

Kubbetu'l-Hayyale, 60

Kubbetu'n-Nesr, 24

Kubbetu's-Sahra, 32, 34, 35

Kubbetu's-Sahra'nın Revakı, 34

Kubbetu's-Silsile, 33, 34

Kubbetu's-Şerab, 85

Kubbetu'z-Zemzem, 85

Kubbetü'l-Ehviyeti'l-Erbaa, 53

Kudüs, 17, 19, 28, 32, 34, 35, 36,

37, 38, 39, 89, 93

Kufe, 18, 42, 64, 77, 78, 79, 80,

81

Kufe Kabristanı, 79

Kumame, 35, 89

Kumame Kilisesi, 35, 89

Kura Vadisi, 17, 19, 83
Kur-ı Surh, 95
Kurtuba Camisi, 56
Kus, 15, 49
Kus b. Saide el-İyadı, 15
Kusa Rabba, 21, 79
Kusem b. el-Abbas, 95
Kustantiniyyetu'l-Heva, 56
Kusunat, 76
Kutane, 57

L

Laete Aden, 93
Lavi, 31
Lavi b. Yakub, 31
li b. Ebu Talib Ziyaretgâhı, 67
Lik, 64
Lokman Hekim, 27, 93
Loysel, 59
Lut, 36
Lübnan Dağı, 20
Lüd, 30
Lülü, 68

M

Maan b. Zaide, 42
Maarra, 17
Mabed b. Abbas b.
Abdulmuttalib, 56
Mağrib, 13, 14, 24, 55, 56, 96, 98
Malatya, 62
Malik b. Dinar, 81
Malik b. Enes, 91
Malik b. Enes b. Amir el-Ashabi,
91
Malik b. Tavk, 69

Malik el-Eşter en-Nehai, 19, 93
Malikiyye, 26
mam Ali b. Musa er-Rıza, 80
mam Ebu Hanife Numan b. Sabit
b. el-Merzuban, 74
Mansur, 13, 75, 87
Mansur b. Ammar b. Küseyyir, 75
Mansura, 82
Mansuri Camisi, 76
Mardin Kalesi, 65
Marsa Aliyy, 57
Matar Kalesi, 79
Maveraünnehir, 96
Me'rib, 94
Meab, 27
Meani Yolu Kapısı, 42
Medine, 13, 14, 18, 19, 21, 22, 23,
42, 51, 65, 72, 73, 77, 79, 80,
83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95,
98
Medyen, 29, 92, 93
Mehdi, 13, 75
Mehdiye, 55
Mehran, 18, 82
Mehran Nehri, 82
Mekke, 13, 14, 17, 18, 28, 30, 68,
79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89,
98
Melaike Dağı, 88
Melik Aziz Osman, 51
Menbic, 63
Menzilü'l-Emir, 40
Merağa, 94
Mercu'r-Rahit, 21
Mercu's-Suffer, 21
Merkuye, 70
Mert Daris Kilisesi, 66

- Merve Tepesi, 87
Meryem, 20, 24, 27, 30, 35, 50,
76, 81
Meryem el-Basriyye, 81
Meryem Kilisesi, 24
Mescidü'l-Aksa, 24, 33, 34
Mescidü'l-Haram, 33
Mesih, 24, 28, 30, 33, 34, 35, 40,
46, 47, 50, 56, 59, 60
Mesleme, 58, 60, 91
Mesleme b. Abdülmelik, 58
Mesruk b. el-Ecda, 79, 80
Mesruk b. el-Ecda b. Hemedani,
80
Meşar-i Haram, 83
Meşhela, 16
Mevaris Mescidi, 51
Meydan Kapısı, 71
Meydum, 44
Meymun Kuyusu, 87
Meymune, 87
Meyyafarikin, 66
Mısır, 11, 14, 20, 40, 42, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 55,
56, 77, 93, 98, 99
Mısır Azizi, 40
Mina, 83
Minber, 89
Mirbed, 80
Misem et-Temmar, 18
Mizze, 20
mr b. Utbe b. Ferkad es-Sülemi,
75
Muakkıl b. Yesar, 81
Muakkıl Nehri, 81
Muaviye, 21, 57, 63, 68, 89, 91
Muaviye b. Muaviye el-Leysi, 91
Muaz, 19, 28, 39, 42, 66, 81, 93,
95
Muaz b. Cebel, 19, 28, 39, 42, 66,
93
Muaz b. Cebel Makamı, 93
Mufaddıl, 32
Mugire b. Şube, 79
Muhacir b. Halid, 63
Muhacirler Kabristanı, 18
Muhallaka Sütunu, 88
Muhammed, 12, 17, 22, 23, 26,
30, 37, 39, 41, 43, 54, 56, 57,
60, 66, 68, 69, 72, 73, 74, 75,
77, 79, 80, 81, 82, 87, 88, 91,
94, 95
Muhammed b. Abdullah, 23, 77
Muhammed b. Abdullah b. Cafer,
77
Muhammed b. Abdullah b.
Hüseyin b. Ahmed b. İsmail b.
Cafer es-Sadık, 23
Muhammed b. Ebu Bekir, 80, 81
Muhammed b. Ebu Bekir es-
Sıddık Ziyaretgâhı, 43, 81
Muhammed b. Ebu Züeyb, 79
Muhammed b. el-Hanefiyye, 82
Muhammed b. el-Hanefiyye b. Ali
b. Ebu Talib, 60, 82
Muhammed b. el-Hanife, 81
Muhammed b. el-Kasım es-
Sekafi, 54
Muhammed b. el-Kazruni, 66
Muhammed b. el-Münkedir, 91
Muhammed b. İbrahim b. Hasan
b. Ali b. Ebu Talib, 80
Muhammed b. İdris, 39

Muhammed b. İsmail el-Buhari, 95
Muhammed b. Mesleme, 91
Muhammed b. Ömer b. Ali b. Ebu Talib, 22
Muhammed b. Sirin, 81
Muhammed b. Subeyh, 79
Muhammed b. Yahya, 74
Muhammed el-Asgar, 77
Muhammed el-Battal, 60
Muhammed el-Halidi, 75
Muhammed el-Kenani, 87
Muhammed Salim et-Tusi, 95
Muhammed Zahire, 13
Muhassin b. Hüseyin, 15
Muhrize, 81
Mukattam Dağı, 41
Muktedi Billah, 13
Muktedir Billah, 13
Muktefi Liemrillah, 13
Musa, 16, 17, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 36, 41, 43, 45, 46, 47, 51, 56, 73, 76, 79, 80, 92, 95, 100
Musa b. İmran (AS) Kayası, 41
Musa b. İmran (AS) Ziyaretgâhı, 43
Musa b. İmran Makamı, 46
Musa b. İmran Mescidi, 47
Musa b. Şuayb, 51
Musa b. Talha, 79
Musab, 92
Mustazhir Billah, 13
Mustazi Biemrillah, 12
Musul, 62, 69, 70, 71, 72
Mutasım, 13, 60, 73
Mutasım Billah, 13

Mutayrabad, 80
Mutazıd Billah, 13
Muvaffak Billah, 13
Mücadil b. Mesud, 81
Mücahid b. Cübeyr, 87
Mücahidüddin Medresesi, 23
Müdrük, 21
Müeddib Mahrez, 56
Mültan, 44, 82
Mültan Nehri, 44, 82
Mültezem, 85
Münyetü İbni Hasib, 46
Münyetü'l-Attar, 50
Münzir b. İshak, 66
Mürselat Mescidi, 86
Müslim, 22, 42, 54, 74, 77, 78
Müslim b. Akil, 78
Müslim b. Ukbe, 54
Müstecab Mescidi, 63
Müstencid Billah, 12
Müşaci b. Mesud, 81
Mütevekkil Alallah, 13
Müttaki, 74
Müzdelife, 83

N

Nablus, 17, 26, 31, 32, 93
Nafi, 43, 65
Nafi b. Hilal, 65
Naftali, 29
Nasıra, 30, 67
Nebi (SAV) Ziyaretgâhı, 50
Nebi Ziyaretgâhı, 49
Nebi Ziyaretgâhı, 82
Necran, 25

Nefise bt. Hüseyin b. Zeyd b. Ali
b. Hüseyin b. Ali b. Ebu Talib,
41

Nehr Dakla, 80

Nehr Mürre, 80

Nehr Semura, 80

Nemrud, 31, 69

Nemrud b. Kuş, 69

Neva, 25

Nevfel b. Muaviye, 91

Neyrab, 20

Nikya, 60

Nil, 43, 44, 49, 51, 54, 79, 99

Ninova, 69, 71

Nisabur, 95

Nisibin, 67

Nuaym b. Selame el-Humeyri, 54

Nuh, 19, 20, 25, 36, 56, 65, 67,
70, 72, 77, 78, 93

Numan b. Beşir, 18

Numan b. Bış, 17

Nureddin Mahmud Zengi, 25

Nurulhuda ez-Zeynebi, 74

O

Osman, 77

Osman b. Affan, 24, 67, 91

Osman b. İsa el-Bakıllani, 76

Osman b. Mazun, 17, 91

Osman el-Hindi, 81

Ö

Ömer b. Abdülaziz, 17, 58

Ömer b. Hattab, 22, 23, 29, 33,
36, 39, 54, 61, 64, 65, 66, 80,
86

Ömer b. Hattab Mescidi, 65, 66

P

Pavlus, 59

Petrus, 59

Peygamber Mescidi, 25

Piramitler, 44, 45

R

Rabia, 35

Rabiatü'l-Adeviyye, 35, 81

Rabiatü'l-Adeviyye Makamı, 35

Rahil, 36

Rahip Bahira, 25

Rahmet Kapısı, 34, 89

Rakim, 26, 62

Rakka, 22, 51, 64

Rame, 36

Ramis Göleti, 43

Ramis Ziyaretgâhı, 68

Ramla, 20, 39

Rasulayn, 77

Rasü'l-Hüseyin Ziyaretgâhı, 70

Raştan, 79

Raviye, 21

Rebia b. Abdurrahman er-Rey, 69

Rebia b. Amr b. el-Cüreşı, 21

Rebve, 20

Resulullah Mescidi, 66, 93

Reşid, 13, 16, 51, 75, 95

Reşid Billah, 13

Revak Ashabı, 53

Rey, 95

Reyhane Dağı, 88

Riha, 26, 38

Robin, 42

Ruben, 29
Ruhin, 15
Rukayye bt. Ali b. Ebu Talib, 41
Rum, 14, 24, 26, 29, 48, 57, 60,
61, 62, 67, 98
Rum Kapısı Mescidi, 67
Rumiyyetü'l-Kübra, 16, 59
Ruvayfi b. Sabit, 55
Ruze, 70
Rükn, 85
Rüknü'l-Esved, 84
Rüknü'ş-Şimali, 84

S

Sabit b. Ubeyd b. el-Ensari, 63
Sad, 80
Sad b. Amir b. Numan b. el-
Kaysi, 27
Sad b. Cübeyr, 82
Sad b. Ebu Vakkas, 81, 83, 91
Sad b. Ebu Vakkas Mescidi, 83
Sad b. er-Rebi, 92
Sad b. Ubade el-Ensari, 21
Sad b. Ubeyd, 83
Safa Tepesi, 86
Safat, 40
Safiyye, 22, 90
Safra, 92
Safura, 29, 92
Safvan, 63, 81, 91
Safvan b. Mahrez el-Mazini, 81
Safvan b. Süleym, 91
Sahabe Maksuresi, 24
Said, 80
Said b. Cübeyr, 79, 80
Said b. el-Museyyeb, 91

Said b. Huzeyfe b. el-Yeman, 63
Said b. İbrahim b. Avf, 91
Said b. Zeyd, 91
Sair, 30
Sair Dağı, 30
Salhad, 25
Salih, 16, 28, 30, 85, 94, 95
Salih Peygamber Makamı, 16
Salim b. Ahmed, 65
Salim b. el-Cüneyd, 65
Salonik, 59
Sam, 19, 20, 25, 36, 65, 93
Sam b. Nuh Mescidi, 93
Samarra, 72, 73
Samiriler, 31, 34, 93
San'a, 93, 94
Saniye, 17
Sarafe, 27
Sare, 36, 37
Sariye, 42, 51
Sariye Mescidi, 51
Sasaa, 65, 79, 82
Sasaa b. Suhan, 79
Sasaa b. Suhan el-Abdi, 65
Save, 94
Sebir, 83, 87
Sefine, 18
Seha, 50
Sehl b. Hanzaliyye, 22
Sehl b. Huneyf, 87
Seken b. Mürre, 65
Selahaddin Yusuf b. Eyyub, 25
Seleme b. el-Ekva, 91
Selemiler, 64
Selemiyye, 17
Selman el-Farisi, 76
Selvan Pınarı, 35

Seman, 16, 17
Semanun, 70
Semerkand, 95
Semud, 19
Semüre b. Cüdebe, 79
Senabaz, 16
Serendip Vadisi, 19
Serif, 87
Sevban, 19
Sevr Dağı, 87
Seylun, 32
Seyyide Bedreb, 45
Sıddık b. Salih, 28
Sıffin, 18, 63
Sibastin, 31
Sibeveyh, 94
Sicistan, 24, 42
Siham Kapısı, 93
Sihyun Kilisesi, 32, 35
Sikayetu'l-Abbas, 85
Sile, 47
Silsile Kapısı, 34
Sina, 30, 93
Sincar, 67
Sincar b. Malik b. ez-Zur, 67
Sincar Kapısı Mescidi, 67
Sincil, 28, 32
Sind, 82
Sultan Ögi, 60
Sur, 39
Süfyan b. Uyeyne, 87
Süfyan es-Sevri, 81
Süheyb er-Rumi, 22, 91
Süheyl b. Amr, 39
Sükeyne bt. Hüseyin, 22, 28
Sükeyne Mescidi, 32
Süleyman b. Davud, 33, 94

Süleyman b. Davud Kuyusu, 94
Sümniyye, 51

Ş

Şahşabu, 17
Şair Velid, 79
Şakran, 43
Şam, i, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19,
20, 21, 22, 23, 42, 62, 67, 68,
71, 96, 98
Şane, 47
Şata, 50
Şebva, 16
Şebve, 94
Şeddad b. Evs, 31, 35
Şems Ziyaretgâhi, 76
Şemun es-Safa, 16, 59
Şerik el-Kadi, 79
Şeyh Bekkar ve el-Ebbar, 43
Şeyh Burhaneddin İbrahim b. Ali
b. Muhammed b. el-Haddad el-
Hanefi, 79
Şeyh Ebu Abbas Ahmed b.
Rahhal b. Abdullah b. Ebu
Kasım b. Ebu Reyyan, 54
Şeyh Ebu Abdullah b. el-Kirani,
41
Şeyh Ebu Abdullah Muhammed
b. İbrahim el-Makri, 54
Şeyh Ebu Bekir el-Herevi, 71
Şeyh Ebu Bekir eş-Şibli, 74
Şeyh Ebu Muhammed el-Karmi,
75
Şeyh Ebu Tahir Ahmed b.
Muhammed es-Silefi, 37
Şeyh Ebu'l-Fevaris, 75

Şeyh Ebu'l-Hasan ed-Dineveri, 43
Şeyh Ebu'l-Kasım el-Cüneyd, 75
Şeyh Ebu'l-Kerem, 75
Şeyh el-Muafı b. İmran, 71
Şeyh Fethu'l-Kari, 71
Şeyh Fethu'l-Musuli, 71
Şeyh Hammad ed-Debbas, 75
Şeyh Hüseyin, 71
Şeyh Hüseyin b. Hüdab b.
Muhammed ed-Deyri, 75
Şeyh Hüseyin el-Hallac, 75
Şeyh Maruf el-Kerhi, 75
Şeyh Mücavir el-Harameyn, 75
Şeyh Sad, 67
Şeyh Seri es-Sakati, 75
Şeyh Sirac el-Mukri, 71
Şi'b Beni Haşim, 86
Şihan, 27
Şimon, 29
Şiraz, 94
Şit, 19, 86
Şit b. Nuh, 19
Şuayb, 28, 51, 92
Şuayb Makamı, 92
Şube, 81
Şube b. el-Haccac, 81
Şumeyrif, 50
Şunuziye, 75
Şuş, 70
Şuşa, 76
Şüreyh b. Yunus, 74
Şüreyh el-Kadi, 79

T

Taberiye, 26, 27, 28, 29, 92
Taberiye Gölü, 27, 28

Taberiye Hamamı, 28
Taberiye Kapısı, 28
Taggaş, 45
Tahir b. Hüseyin, 74
Taif, 80, 81, 82, 83, 91
Talha, 70, 80, 90, 92, 95
Talha b. Huveylid, 70
Tavus b. Keysan, 87
Tebük, 92
Tenim, 86
Tevbe Mescidi, 53
Tevbe Tepesi, 67, 71
Tevrat, 17, 21, 26, 30, 31, 37, 39,
63, 69, 70, 76, 80, 93
Tevriz, 75, 79
Therma, 29
Tih, 25
Tihna, 46
Tikrit, 72
Tilmun, 46
Tinnis, 50
Tolunoğlu Camisi, 72
Tufeyl b. Amr, 40
Tuh el-Hayl, 48
Tuleytula, 27
Tuna, 50
Tunus, 55, 56
Tur, 27, 29, 30, 41, 92, 93
Tur Dağı, 29, 30, 41
Tur-i Sina, 93
Tus, 16, 95
Tüster, 95

U

Ubade b. es-Samit, 39

Ubeydullah b. Ali b. Ebu Talib,
80

Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b.
Mesud, 92

Ubeydullah b. Ömer b. Hattab,
18, 63

Ubeydullah b. Teyyihan, 63

Ubeydullah b. Ziyad, 78

Uhdud Ashabı, 25

Uhud Dağı, 92

Ukbe, 42, 86

Ukbe b. Amir el-Cüheni, 42

Umeyr b. Sad, 91

Umman, 94

Uriya b. Hannan, 15

Urmiye, 70

Urve, 42

Urve b. Sabit, 58

Urve b. Zübeyir, 88, 91

Urve b. Zübeyir b. Avvam, 88

Ürvetü'l-Vuska, 85

Utbe b. Gazvan, 81

Utbe b. Mesud, 54, 92

Ü

Übeyy b. Kab, 22, 91

Übeyy Dücane Simak, 27

Ümmü Abdullah b. Kasım b.

Muhammed b. Cafer es-Sadık,
41

Ümmü Atike, 22

Ümmü Derda, 22

Ümmü Eymen, 22

Ümmü Gülsüm, 21

Ümmü Habibe, 22

Ümmü Hafs, 19

Ümmü Haram bt. Milhan, 58

Ümmü Hasan, 22

Ümmü Mabed, 88

Ümmü Mabed'in Çadırı, 88

Ümmü Meryem, 20

Ümmü Seleme, 22

Ümmü Süleym, 58

Ümmü Ubeyde, 80

Ümmü'l-Hasan bt. Cafer b. el-

Hasan b. el-Hasan b.

Fatımatu'z-Zehra, 22

Ümmü'l-Yemen Ziyaretgâhı, 66

Ürdün, 27, 28, 42

Üsame b. Harise, 81

Üsame b. Zeyd, 75

Üseyd b. Hudayr, 91

Üstazeyn Kapısı, 89

Üveys el-Karani, 22, 65

V

Vadi'l-Muhram, 83

Vaftizci Yahya, 28

Vaile b. Eska, 22

Vala Kabristanı, 51

Vasit, 80

Vehb b. Münebbih, 93

Velid b. Ukbe, 63

Verş, 43

Vetr, 26

veya Kays b. el-Eşab, 79

Y

Yafa, 39

Yahmuriler, 43

Yahud Kapısı, 15

Yahuda, 29, 42

Yahya b. Abdullah b. Hüseyin b.
Ali b. Ebu Talib, 64
Yahya b. Hasan b. Zeyd b. Hasan
b. Ali b. Ebu Talib, 41
Yahya b. Kasım b. Muhammed b.
Cafer es-Sadık, 42
Yahya b. Muaz er-Razi, 95
Yahya b. Sad el-Anberi, 81
Yahya b. Zekeriya, 31
Yahya b. Zekeriya, 24
Yakin, 36
Yakub, 19, 28, 29, 31, 32, 36, 37,
38, 42, 45, 47, 74, 81
Yakub (AS) Ziyaretgâhı, 45
Yakub Sarayı, 28
Yakubiler Kilisesi, 34
Yane Sarayı, 57
Yanis, 68
Yasin Mescidi, 66
Yayha b. Osman el-Ensari, 42
Yedi Mihrab, 18
Yemen, 13, 14, 16, 24, 27, 28, 42,
66, 83, 93, 94, 98
Yeremya, 51
Yermük, 40
Yesrib, 85
Yezid b. Abdullah b. eş-Şuhayr,
81
Yezid b. Zürey, 81
Yubna, 39
Yukarı Mısır, 14, 45, 47
Yunus, 28, 36, 69, 71, 74, 75, 79
Yunus b. Metta, 79
Yunus b. Metta Pınarı, 69, 71
Yunus Makamı, 28
Yusuf, 25, 28, 31, 32, 35, 36, 37,
42, 45, 47, 74, 76

Yusuf b. Amr b. Mesrur, 76
Yusuf Bostanı, 35
Yusuf er-Reyyan, 76
Yusuf es-Sıddık (AS) Mescidi, 47
Yusuf Kuyusu, 28
Yuşa b. Nun, 17, 27, 32, 76
Yuşa Kabri, 76

Z

Zahir Mahallesi, 67
Zahru'l-Himar, 31
Zap, 71
Zatü'l-Kusur, 17
Zatürk, 83
Zebid, 93
Zebulun, 28
Zekeriya, 17, 32
Zemzem Kuyusu, 85, 93
Zenbur ve Teber Ziyaretgâhları,
40
Zer, 83
Zeyd b. Ali, 77
Zeyd b. Ali Zeynelabidin, 42
Zeyd b. Halid el-Cüheni, 91
Zeyd b. Harise, 27
Zeyd b. Sabit, 91
Zeydi, 43
Zeyneb bt. Caşş, 22
Zeynelabidin Mescidi, 67
Zeynelabidin Ziyaretgâhı, 23
Zi Tuva, 86
Zir b. Hubeyş, 77
Zugar, 36
Zuk Muaz, 66
Zü'l-Esabi et-Temimi, 35
Zübeyir b. Avvam, 26, 80, 88

Züfer, 81

Züleyha Kubbesi, 45

Zülkela, 63

Zülkifl, 67, 76

Zümeyl b. Rebia, 21

Zünnun el-Mısri, 42, 47

Zünnun el-Mısri Makamı, 47

Zünnun Makamı, 43

KAYNAKÇA

HINZ, Walter; *İslam'da Ölçü Sistemleri* (Çev. A. Sevim), İstanbul, 1990.

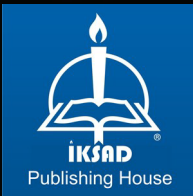
İBN HALLİKÂN, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr; *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev esbetehü'l-'ayân*, Beyrut, 1972.

İZGİ, Cevat; "Ali b. Ebû Bekir el Herevî", *DİA*, c. 17, İstanbul, 1998, s. 221-222. 1480/1981.

YALÇIN, M. Fatih -Suat Kaymak, Ebü'l-Hasan 'Alî El-Herevî ve et-Tezkiretü'l-Hereviyye fi'lHiyeli'l-Harbiyye İsimli Eseri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. V, 2016.

ISBN:: 978-625-8405-31-6